

MINISTERUL CULTURII
INSTITUTUL PATRIMONIULUI CULTURAL

Conferința Științifică Internațională

**PATRIMONIUL CULTURAL:
CERCETARE, VALORIFICARE, PROMOVARE**

Ediția a XVI-a
dedicată Zilelor Europene ale Patrimoniului

Chișinău, 26-27 septembrie 2024

Organizarea manifestării științifice și editarea culegerii de rezumate fac parte din acțiunile programate în cadrul Programului de cercetare **170101: Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024—2027).**

ARIILE TEMATICE ALE CONFERINȚEI:

Cercetarea și valorificarea culturii tradiționale românești

Cercetarea și valorificarea culturii tradiționale a minorităților etnice

Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit

Cercetarea, valorificarea și promovarea patrimoniului arheologic

Identitate, memorie și comunicare artistică în procesul de globalizare culturală

Tipar: **Notograf Prim s.r.l.**

str. M. Sadoveanu, nr. 8/3, of. 18, Chișinău,

notografprim@gmail.com

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

„Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare”, conferință științifică internațională (16 ; 2024 ; Chișinău). Conferința științifică internațională „Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare”: Ediția a 16-a : dedicată Zilelor Europene ale Patrimoniului, Chișinău, 26-27 septembrie 2024 : [Programul și rezumatele comunicărilor] / comitetul științific: Ion Ursu [et al.]. – Chișinău : [S. n.], 2024 (Notograf Prim). – 198 p.

Antetit.: Ministerul Culturii, Institutul Patrimoniului Cultural. –Tit. pe cop. paral.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., engl., rusă, etc. – [150] ex.

ISBN 978-9975-84-217-44.

008+7/9(082)=00

P 43

Parteneri

MINISTERUL CULTURII
ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „I. CREANGĂ”
UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE ARTE „GEORGE ENESCU” IAȘI
INSTITUTUL DE STUDII AL ARTELOR, FOLCLORISTICĂ ȘI ETNOLOGIE
„M. RYLSKYI” AL ACADEMIEI NAȚIONALE DE ȘTIINȚE DIN UCRAINA
INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR „CONSTANTIN BRĂILOIU”
AL ACADEMIEI ROMÂNE
UNIVERSITATEA TEHNICĂ DIN CLUJ NAPOCA,
CENTRUL UNIVERSITAR NORD DIN BAIA MARE,
FACULTATEA DE LITERE, ROMÂNIA

Comitetul științific

Dr. Ion URSU, dr. Natalia GRĂDINARU, dr. hab. Liliana CONDRATICOVA,
dr. hab. Victor GHILAȘ, dr. Valentin ARAPU, dr. Ion DUMINICA, dr.
Ecaterina COJUHARI, dr. Natalia LAZAR, dr. Ion TIȚA-NICOLESCU, dr.
Svetlana PROCOP, dr. Alexei ROMANCIUC, dr. Violeta TIPĂ, dr. Vitalie
MALCOCI, dr. Sergiu MATVEEV, dr. Vlad VORNIC, dr. Valentina URSU,
Oleksandr HOLOVKO, Ecaterina PIHUROV.

Comitetul de organizare

Dr. Ion URSU, dr. Natalia GRĂDINARU, dr. hab. Liliana CONDRATICOVA,
dr. Valentin ARAPU, dr. Ion DUMINICA, dr. Ecaterina COJUHARI, dr.
Svetlana PROCOP, dr. Alexei ROMANCIUC, dr. Violeta TIPĂ, dr. Ion
TIȚA-NICOLESCU, dr. Vitalie MALCOCI, dr. hab. Victor GHILAȘ, dr. hab.
Victoria ROCACIUC, dr. Ghenadie ȘÎRBU, dr. Valentina URSU, dr. Alexandru
BOHANȚOV, dr. Sergiu SUVAC, Carolina COTOMAN, Raisa OSADCI,
Ecaterina PIHUROV, Sergiu POPOVICI, Oleksandr HOLOVKO.

PROGRAMUL CONFERINȚEI

Joi, 26 Septembrie 2024

09.00 — 12.00

ȘEDINȚA PLENARĂ

Sala Azurie a Academiei de Științe a Moldovei (etajul 1)

Link pentru video conferință: [https://us02web.zoom.](https://us02web.zoom.us/j/85430939332?pwd=ebxX5F0X6Auf3CqYrIB0KrYiu3KQnK.1)

[us/j/85430939332?pwd=ebxX5F0X6Auf3CqYrIB0KrYiu3KQnK.1](https://us02web.zoom.us/j/85430939332?pwd=ebxX5F0X6Auf3CqYrIB0KrYiu3KQnK.1)

Moderatori:

dr. hab. Sergiu MUSTEAȚĂ, dr. Natalia GRĂDINARU

CUVÂNT DE DESCHIDERE

Dr. Ion URSU, Director al Institutului Patrimoniului Cultural (Chișinău,
Republica Moldova)

MESAJE DE SALUT

Dr. hab. Liliana CONDRATICOVA, Secretar științific al Academiei de Științe
a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova)

Dr. Valentina URSU, Director al Școlii Doctorale, Universitatea Pedagogică de
Stat „I. Creangă” (Chișinău, Republica Moldova)

Dr. hab. Anca Doina CIOBOTARU, Universitatea Națională de Arte „George
Enescu” (Iași, România)

Oleksandr HOLOVKO, “M. Rylskyi” Institute of Art Studies, Folkloristics and
Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

COMUNICĂRI ÎN ȘEDINȚA PLENARĂ

Dr. hab. Sergiu MUSTEAȚĂ, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Re-
publica Moldova)

**Recent Archaeological Surveys in Chisinau — An Example of Urban Ar-
chaeology**

Dr. Alla CHASTINA, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

History of the town Orhei in the XIX-the first third of the XX centuries in archival documents. Preliminary research

Dr. Ion TIȚA-NICOLESCU, Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești, Ștefănești (Argeș, România)

Etnologia teologică — mijloc de investigare a culturii tradiționale

Dr. Dumitru OLĂRESCU, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Viața satului în lumina ecranului

Dr. Natalia LAZAR, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord din Baia Mare, Facultatea de Litere (Baia Mare, România)

Dinamica obiceiurilor. Despre nevoia de recuperare a identității culturale în Țara Oașului

13.00 — 18.00 DESFĂȘURAREA LUCRĂRILOR PE SECȚIUNI

Secțiunea CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA CULTURII TRADIȚIONALE ROMÂNEȘTI

Sala Argintie a Academiei de Științe a Moldovei (etajul I)

Joi, 26 septembrie, ora 13.00-18.00

Link pentru video conferință: meet.google.com/qhz-ywsi-the

Moderatori:

Dr. Sergiu SUVAC, Raisa OSADCI

Dr. Manole BRIHUNET, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Catapeteasma, o piesă liturgică caracteristică bisericilor de lemn din Basarabia la începutul secolului al XIX-lea

Dr. Camelia CĂLIN, dr. Gerard CĂLIN, Muzeului Viticulturii și Pomiculturii Golești, Ștefănești, (Argeș, România)

Elemente de simbolistică și mitologie astronomică tradițională românească din patrimoniul

Muzeului Viticulturii și Pomiculturii Golești

Dr. Elena ARDELEAN, dr. Mina MOȘNEAGU, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Teologie Ortodoxă (Iași, România)

Aspecte privind conservarea bunurilor culturale aparținând colecțiilor bisericesti din România

PhD Nina IVANOVA, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Representations about casa mare in nowadays Chisinau

Dr. Natalia GRĂDINARU, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Casa mare ca spațiu de desfășurare a obiceiurilor nuptiale

Ecaterina PIHUROV, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Locuința la românii din spațiul Pruto — Nistrean reflectată în descrierile de călătorie din secolele XVIII-XIX

Dr. Sergiu SUVAC, Rezervația cultural-naturală „Orheiul Vechi” (Orhei, Republica Moldova)

Porțile și îngrăditurile tradiționale din cadrul Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi”

Ina ISAC, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Elemente tradiționale în arhitectura Porții Sărutului a lui Constantin Brâncuși

Alexandru MAGOLA, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Crucifixe și alte monumente cu caracter religios din centrul Chișinăului

**Secțiunea CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA CULTURII
TRADIȚIONALE A UCRAINENILOR**

Biroul 538, Institutul Patrimoniului Cultural (etajul V)

Joi, 26 septembrie, ora 13.00-18.00

Link pentru video conferință: meet.google.com/xpb-nzfw-ght

Moderatori:

dr. Ecaterina COJUHARI, Oleksandr HOLOVKO

Др. Віктор КОЖУХАР, Інститут культурної спадщини (Кишинів, Республіка Молдова)

Динаміка розвитку українського традиційного житла в Республіці Молдова

Др. Катерина КОЖУХАР, Інститут культурної спадщини (Кишинів, Республіка Молдова)

Святий вечір в с. Берлінці Бричанського р-ну (за матеріалами теренових обстежень)

PhD Oksana DROHOBYTSKA, “Vasyl Stefanyk” Precarpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Destruction of Cultural and Historical Values during the Soviet Occupation of Halychyna (1939—1941)

Др. Василь БАЛУШОК, Др. Тетяна ШЕВЧУК, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ Україна (Київ, Україна)

Теоретичні погляди наших попередників: Катерина Грушевська

Др. Любов БОСА, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ Україна (Київ, Україна); др. Олександр БОСИЙ, Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука (Київ, Україна)

Культурна спадщина Бучі: від особистих історій до колективної пам'яті

Др. Альона ВАМУШ, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, (Чернівці, Україна)

Символіка металевих жіночих прикрас слов'янського населення Карпато-Дністровського регіону (II-га половина V-VII століття)

Олександр ГОЛОВКО, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ Україна (Київ, Україна)

Гастрономічний контекст святкування Великодня на Східноподільському Придністров'ї (кін. XIX — поч. XXI ст.)

Др. Марина ОЛІЙНИК, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАНУ Україна (Київ, Україна)

Дослідження, відтворення та популяризація вишиванок Бориса Грінченка (до 160-ліття від дня народження)

Др. Наталія ПЕТРОВА, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (Одеса, Україна)

Культурна спадщина України під час російсько-української війни

Др. Теофіл РЕНДЮК, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ Україна (Київ, Україна)

Національна ідентичність українських емігрантів в умовах сучасної культурної глобалізації

Др. Володимир СКЛЯР, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ Україна (Київ, Україна)

Спільні тенденції у змінах етнічного складу населення Молдови та України за 1959—1989 рр.

Василь СТИШОВ, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ Україна (Київ, Україна)

Календарна звичаєво-обрядова культура як маркер української ідентичності емігрантів у Німеччині

Др. Наталя СТУДЕНЕЦЬ, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ Україна (Київ, Україна)

Традиція хатнього стінопису і сучасні арт-практики в Україні

Др. Валентина СУШКО, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ Україна (Київ, Україна)

Народна архітектура українців Слобожанщини

Др. Марина ЮР, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ Україна (Київ, Україна)

Формування сучасної культурної спадщини України в контексті інтеграційних та глобалізаційних процесів межі XX-XXI століть

Secțiunea CERCETAREA, VALORIFICAREA ȘI PROMOVAREA PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC

Sala Mică a Academiei de Științe a Moldovei (etajul II)

Joi, 26 septembrie, ora 13.00-18.00

Link pentru video conferință: meet.google.com/xcq-kqmy-sha

Moderatori:

dr. Ghenadie SÎRBU, dr. Vasile DIACONU

Sergiu POPOVICI, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Unelte din piatră șlefuită descoperite în situl cucutenian Vadul lui Vodă I

Dr. Ghenadie SÎRBU, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Toporașe miniaturale din lut. O imitație a simbolului luptătorului sau altceva

Serghei HEGHEA, Agenția Națională Arheologică (Chișinău, Republica Moldova)

Problematica etapei Cucuteni B3 — repere istoriografice

Dr. Vasile DIACONU, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț/ Complexul Muzeal Național Neamț (Târgu Neamț, România)

Utilizarea surselor cartografice pentru identificarea și repertorierea tumulilor antici. Studiu de caz: depresiunile subcarpatice ale Moldovei

PhD Svitlana IVANOVA, Institute of Archaeology of NASU (Odesa, Ukraine)
The oldest amber of the North-Western Black Sea Region

Dr. Sergiu MATVEEV; dr. Vlad VORNIC, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova); Melania ISTRATI, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, Măgurele (București, România)

Utilizarea metodei PIXE la studierea materialului ceramic de pe situri cu mai multe nivele de locuire

Dr. Angela SIMALCSIK; Mihail BĂȚ, Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova)

Semnificația însemnelor craniene în epoca fierului în lumina noilor descoperiri funerare

Sergei AGULNIKOV, Agenția Națională Arheologică (Chișinău, Republica Moldova)

Din istoria cercetărilor arheologice ale culturii belozerka de pe teritoriul Republicii Moldova

Secțiunea PATRIMONIUL ARTISTIC: ARTA MUZICALĂ

Sala Aurie a Academiei de Științe a Moldovei (etajul I)

Joi, 26 septembrie, ora 13.00-18.00

Moderatori:

dr. hab. Victor GHILAȘ, dr. Violina GALAICU

Dr. Violina GALAICU, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Resursele expresive ale modulației în muzica de cult bizantină

Dr. hab. Victor GHILAȘ, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Prezențe muzicale germane din perioada barocului în Basarabia. Compozitorul Johann Jacob Bach

Dr. Vasile CHISELIȚĂ, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Rețelele de creație ca factor al repertoriului orchestrei „Folclor”: actori, domenii, conexiuni în promovarea muzicii neo-tradiționale în perioada sovietică

Dr. Victoria TCACENCO, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice (Chișinău, Republica Moldova)

Popular music from the Republic of Moldova on the turn of 20th and 21st centuries: in search of a systematic approach

Dr. Snejana PÂSLARI, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice (Chișinău, Republica Moldova)

Dialogul culturilor, stilurilor și artelor în Angel of the North pentru orchestra de coarde (comentariul compozitoarei)

Dr. Valeria BARBAS, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

The Unheard Voices of Silent Cinema: Violeta Dinescu's Music for F.W. Murnau's „Tabu” and „Nosferatu”

Виола ЖУЛЯ, Академия музыки, театра и изобразительных искусств (Кишинев, Республика Молдова)

Расширение спектра вокальных техник молдавских исполнителей в контексте влияния мировой поп-музыки

Secțiunea PATRIMONIUL ARTISTIC: ARTE PLASTICE

Sala de lectură a Academiei de Științe a Moldovei (etajul I)

Joi, 26 septembrie 2024, ora 13.00-18.00

Link pentru video conferință: meet.google.com/bss-fikx-kwe

Moderatori:

dr. hab. Tudor STAVILĂ, dr. hab. Victoria ROCACIUC

Dr. hab. Tudor STAVILĂ, Institutul Patrimoniului Cultural

Eugenia Maleșevski între genealogie și arta modernă din Basarabia

Др. хаб. Наталія УРСУ, др. Іван ГУЦУЛ, Кам'янець-Подільський університет імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, Україна)

Початок діяльності шкіл з реставрації монументального і станкового малярства в Україні

Др. Іван ПІДГУРНИЙ, др. Оксана КЛІЩ, Кам'янець-Подільський університет імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, Україна)

Неомодерн у видах і техніках вуличного мистецтва

Dr. hab. Victoria ROCACIUC, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Particularități artistice și etnice ale operelor semnate de pictorița Eleonora Romanescu

Др. Дарья АНТИПИНА, Санкт-Петербургский государственный университет промышленных технологий и дизайна (Санкт-Петербург, Россия)

Художественный образ в графике В. Н. Козлова

Elena MUSTEAȚĂ, Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare (ANCD) (Chișinău, Republica Moldova)

Tradiție și polivalență în creația artistului plastic Gheorghe Huzun (1932—1997)

Drd. Lucia ADASCALIȚA, Universitatea Tehnică a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova)

Grafica satirică în creația plasticianului Ilia Bogdesco

Dr. Ana MARIAN, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Implementări stilistice ale nudului în creația sculptorilor din Republica Moldova

Dr. Lidia KULIKOVSKI, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” (Chișinău, Republica Moldova)

Plăcile memoriale — obiect de patrimoniu chișinăuian

Anastasia MOLDOVANU, Biblioteca de Arte „Tudor Arghezi” (Chișinău, Republica Moldova)

Acasă în lume, timpul și spațiul artistului Teodor Buzu

Drd. Andrei PELIN, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova)

Șneer Kogan — the first director of the Arts School in Chisinau

Maria GRABOVSCAIA, master în filologie, Casa-Muzeu „A. Pușkin” (Chișinău, Republica Moldova)

Tezaure uitate ale colecțiilor muzeale

PROGRAMUL CONFERINȚEI

VINERI, 27 SEPTEMBRIE 2024

09.30 — 17.00 Desfășurarea lucrărilor pe secțiuni

Secțiunea CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA CULTURII TRADIȚIONALE ROMÂNEȘTI

Sala Argintie a Academiei de Științe a Moldovei (etajul 1)

Vineri, 27 septembrie, ora 09.30-12.00

Link pentru video conferință: meet.google.com/gqx-hemj-zap

Moderatori:

dr. Valentin ARAPU, Carolina COTOMAN

Dr. Valentina URSU, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (Chișinău, Republica Moldova)

Controverse în păstrarea și promovarea culturii tradiționale în RSS Moldovenească

Dr. Corina MIHĂESCU, Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, Academia Română (București, România)

Corpusul de Documente Etnografice Românești (DER) — modalitate de valorificare a cercetărilor de teren

Dr. hab. Alina FELEA, Institutul de Istorie, USM (Chișinău, Republica Moldova)

**„Aflându-mă și în primejdie de boală... și-ngrozindu-mă paharul morții”.
Considerații asupra cauzei întocmirii testamentelor din Țara Moldovei
(sec. al XVII-lea — începutul sec. al XIX-lea)**

Dr. Elena MADAN, Universitatea Tehnică a Moldovei; Sergiu LUCA, profesor Colegiul Național de Coregrafie (Chișinău, Republica Moldova)

Monografiile satelor — izvor de informații tematice

Dr. Valentin ARAPU, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Fântânile din Moldova și Muntenia în descrierile călătorilor străini din secolul al XIX-lea: aspecte istorice și etnoculturale

Raisa OSADCI, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)
Obiceiurile prenuptiale ca parte a tradițiilor de trecere la românii de la est de Prut

Carolina COTOMAN, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)
Mesagerii funești

Dr. Viorica CAZAC, Universitatea Tehnică a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova)
Principiul sustenabilității în cultura tradițională românească

Secțiunea CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA CULTURII TRADIȚIONALE A MINORITĂȚILOR ETNICE

Sala Aurie a Academiei de Științe a Moldovei (etajul I)

Vineri, 27 septembrie, ora 09.30-12.00

Link pentru video conferință: meet.google.com/zbn-yezs-trr

Moderatori:

dr. Ion DUMINICA, dr. Svetlana PROCOP

Dr. Ion DUMINICA, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Meșteșugul fierăritului practicat de romi în Estul Carpaților: rezultatele cercetării istorico-etnografice din 2024

Drd. Iuliana GHERMAN, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” (Chișinău, Republica Moldova)

Impactul valoric al culturii ucrainene pentru învățământul artistic din Republica Moldova

Irina IJBOLDINA, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Spațiul exterior al locuinței lipovenilor din satul Cunicea (r-nul Florești): tradiții și manifestări culturale contemporane

Dr. Svetlana PROCOP, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Paștele Blajinilor în comunitatea romilor din Soroca: concluzii din cercetările de teren

Dr. Elsa STAVRO, Universitatea „Dunărea de Jos” (Galați, România)

Dincolo de aparențe: condiționarea toleranței interetnice și inter-religioase în societatea albaneză în timpul dictaturii comuniste

PhD Diana NICOGLO, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Çorba and şurpa in the Gagauz food traditions

PhD Aleksey A. ROMANCHUK, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Romanian language in the system of trilingualism of Bulaestian Ukrainians

PhD Tatiana ZAIKOVSKY, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Funeral meal dishes in the Old Believers Church of Chisinau

Ольга ГАРУСОВА, Институт культурного наследия (Кишинев, Республика Молдова)

Повседневная пища как элемент традиционной культуры старообрядцев/ липован Молдовы

Др. Надежда КАРА, Институт культурного наследия (Кишинев, Республика Молдова)

Традиционная кухня болгар Молдовы: к вопросу о выборе мест для сбора полевого материала

Др. хаб. Жозефина КУШНИР, Институт культурного наследия (Кишинев, Республика Молдова)

Каталог идишских устойчивых выражений евреев Республики Молдова: к вопросу о его концепции и экзистенциально актуальном подходе

Др. Евдокия СОРОЧАНУ, Институт культурного наследия (Кишинев, Республика Молдова)

Особенности хлебопечения в гагаузском селе Чишмикиой

Др. Виталий СЫРФ, Институт культурного наследия (Кишинев, Республика Молдова)

Картографирование традиционного жилища гагаузов Республики Молдова. История проблемы

Secțiunea CERCETAREA, VALORIFICAREA ȘI PROMOVAREA PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC

Sala Mică a Academiei de Științe a Moldovei (etajul I)

Vineri, 27 septembrie, ora 09.30-12.00

Link pentru video conferință: meet.google.com/byc-wqwf-xds

Moderatori:

dr. Denis TOPAL, dr. Vasile IARMULSCHI

Dr. Denis TOPAL, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Dubăsari barrows and burnt wooden constructions in the Scythian mounds

Кирило ГОРБЕНКО, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Миколаїв, Україна)

Будівельні споруди укріпленого поселення Дикий Сад

Др. хаб. Микола НІКОЛАЄВ, Центральноукраїнський національний технічний університет (Кропивницький, Україна)

Про українську школу досліджень писемних пам'яток античної доби з Північного Причорномор'я

Др. Иван СНЫТКО, КП Николаевский областной краеведческий музей (Николаев, Украина)

Святылище Аполлона Борея (?) у Сиверсова Маяка на хоре Ольвии в классическую и раннеэллинистическую эпохи

Dr. Natalia MATEEVICI, Muzeul Național de Istorie a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova); dr. Petre COLȚEANU, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie (Constanța, România); dr. Laura GHEORGHIU, drd. Ioana DORCU, Universitatea Al. I. Cuza (Iași, România)

Lotul de ștampile amforice provenite din săpăturile de la Medgidia Elenistic 3

Dr. Vasile IARMULSCHI, Universitatea Liberă (Berlin, Germania)

Rit și ritualuri funerare în necropola de epocă La Tène târzie de la Otvejici (reg. Brestsk Bielorusia)

Vineri, 27 septembrie, 13.00—18.00

Link pentru video conferință: meet.google.com/byc-wqwf-xds

Moderatori:

dr. Ludmila BACUMENCO-PÂRNĂU, dr. Margareta Simina STANC

Dr. Vlad VORNIC, Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău; Valeriu BUBULICI, Muzeul Național de Istorie a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova)

O amforetă romană descoperită la Bubuieci (mun. Chișinău)

Dr. Margareta Simina STANC, dr. Mihaela DANU, Faculty of Biology, Alexandru Ioan Cuza University (Iași, România)

Archaeozoological and archaeobotanical evidence in the Limes outposts at the north-western Roman frontier of Dacia Porolissensis

Dr. Alexandru LEVINSCHI, Muzeul Național de Istorie a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova)

Atelierele de olărie din epoca romană târzie de la Solonceni — noi evaluări

Dr. Ion URSU, dr. Ludmila BACUMENCO-PÂRNĂU, dr. Vlad VORNIC, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Necropola medievală de la Lozova — „La Hotar cu Vornicenii”. Rezultate preliminare ale campaniei din 2024

PhD Dmytro YANOV, Odesa Archaeological Museum of the NASU (Odesa, Ukraine); Serhii ZHOSAN, Public organization „Kraieznavtsi Odeschchyny” (Odesa, Ukraine)

New 16th-Century Hoard of Crimean Khanate Coins Discovered Near the Village of Flora

Dr. Cătălin HRIBAN, Institutul de Arheologie, Academia Română-Filiala Iași (Iași, România); dr. Ludmila BACUMENCO-PÂRNĂU, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova); Andrei BALTAG, dr. Sever BOȚAN, Institutul de Arheologie, Academia Română-Filiala Iași (Iași, România)
Cercetări arheologice preventive în incinta Episcopiei Hușilor. Rezultate preliminare

Dr. hab. Svitlana BILIAIEVA, Institute of Archaeology of NASU (Kyiv, Ukraine)
Ukrainian cultural heritage of the North Black sea area: formation and development

Secțiunea CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA PATRIMONIULUI CULTURAL CONSTRUIT

Biroul 538, Institutul Patrimoniului Cultural (etajul V)

Vineri, 27 septembrie, ora 09.30-12.00

Link pentru video conferință: meet.google.com/jfp-wkze-zwy

Moderatori:

dr. Vitalie MALCOCI, dr. Aurelia TRIFAN

Dr. hab. Mariana ȘLAPAC, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Specificul arhitectural-artistic al Expoziției Generale din 1925 de la Chișinău

Др. Оксана РОМАНОВА, Одесский национальный морской университет (Одесса, Украина)

Сохранение культурного достояния традиционной жилой архитектуры

Ирина ГОФМАН, Архитектурное бюро «Axel Schulschenk» (Эссен, Германия)

Иоганн Эдуард Якобсталь — немецкий архитектор и педагог XIX в.

Др. Светлана ИЛЬВИЦКАЯ, Технический университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова)

Трилучие как композиционный прием в архитектуре

Dr. Angela MUNTEANU, Universitatea Tehnică a Moldovei, Facultatea Urbanism și Arhitectură (Chișinău, Republica Moldova)

Patrimoniul cultural construit — tipologia locuinței rurale din Republica Moldova

Drd. Diana ANDRONOVICI, Universitatea Tehnică a Moldovei, Facultatea Urbanism și Arhitectură; dr. Tamara NESTEROV, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Locuința la bloc în Republica Moldova — analiza ofertei și exigențele locatarilor

Dr. Aurelia CARPOV, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Restituirea imaginii conacelor boierești din secolele XIX-XX din Republica Moldova. Studiu de caz: Conacul din Cuhureștii de Sus

Drd. Ruslan GRECU, Școala Doctorală Științe Umanistice și ale Educației din cadrul USM (Chișinău, Republica Moldova)

Primele biserici ale Mănăstirii Răciula

Dr. Aurelia TRIFAN, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Proiectele tip în arhitectura sovietică

Dr. Sergius CIOCANU, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Vechi structuri megalitice din zona orașului Chișinău distruse în secolul al XIX-lea

Drd. Sorina-Nicoleta GRATI, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Impactul artei murale în transformarea peisajului urban

Dr. Manole BRIHUNEȚ, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Biserici de factură occidentală-catolică promovate în Moldova la începutul secolului XX de arhitecții austrieci

Dr. Vitalie MALCOCI, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Valori culturale și manifestări artistice în arhitectura vernaculară din R. Moldova

Secțiunea PATRIMONIUL ARTISTIC: TEATRU, FILM

Sala de lectură a Academiei de Științe a Moldovei (etajul I)

Vineri, 27 septembrie, ora 09.30-12.00

Link pentru video conferință: meet.google.com/jqm-nxna-nsw

Moderatori:

dr. hab. Ana GHILAȘ, dr. Violeta TIPA

Dr. Alexandru BOHANȚOV, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Poetul și cineastul Gheorghe Vodă: un regizor de marcă al filmului național

Dr. Anca Doina CIOBOTARU, Universitatea Națională de Arte „George Enescu” (Iași, România)

Destine teatrale ieșene

Dr. hab. Ana-Maria PLĂMĂDEALĂ, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Actorul Mihai Volontir: ipostaza cinematografică

Dr. Dorina KHALIL-BUTUCIOC, Asociația Internațională a Criticilor de Teatru (IATC/ AICT), (Gummersbach, Germania)

Dramaturgi contemporani din Republica Moldova pe scenele teatrelor din Germania

Dr. Elena DULGHERU, Universitatea „1 Decembrie 1918” (Alba Iulia, România)

Valori identitare și memorie culturală în cinematografia kîrgîză contemporană

PhD Anna KRÓLICA, Adam Mickiewicz University in Poznań (Poznań, Poland)

Landscapes of Death

Drd. Olga LUCOVNICOVA, KU Leuven — University (Leuven, Belgium)

Rolul și reprezentarea arhitecturii în filmele documentare din Republica Moldova

Dr. Violeta TIPA, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Fenomenul belic în filmul de animație

Dr. hab. Ana GHILAȘ, Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău, Republica Moldova)

Spectacolul de forme mici în actualitate

**MINISTRY OF CULTURE
INSTITUTE OF CULTURAL HERITAGE**

International Scientific Conference

**CULTURAL HERITAGE:
RESEARCH, VALORIZATION, PROMOTION**

Edition XVI

Dedicated to European Heritage Days

CONFERENCE PROGRAM AND ABSTRACTS OF PRESENTATIONS

Chişinău, September 26-27, 2024

The organization of the scientific event and the publication of abstracts are part of the actions programmed within the Research Program **170101: Research and valorization of the built, ethnographic, archaeological and artistic cultural heritage of the Republic of Moldova in the context of European integration (2024—2027)**.

THEMATIC AREAS OF THE CONFERENCE:

Research and valorization of Romanian traditional culture

Research and valorization of traditional culture of ethnic minorities

Research and valorization of the built cultural heritage

Research, valorization and promotion of the archaeological heritage

Identity, memory and artistic communication in the process of cultural globalization

Partners

MINISTRY OF CULTURE

ACADEMY OF SCIENCES OF MOLDOVA

„I. CREANGĂ” STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

NATIONAL UNIVERSITY OF ARTS „GEORGE ENESCU”, IAȘI, ROMANIA

“M. RYLSKYI” INSTITUTE OF ART STUDIES, FOLKLORISTICS AND
ETHNOLOGY OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF
UKRAINE

“CONSTANTIN BRĂLOIU” INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY AND FOL-
KLORE OF THE ROMANIAN ACADEMY

TECHNICAL UNIVERSITY OF CLUJ NAPOCA, NORTHERN UNIVER-
SITY CENTER, BAIA MARE, ROMANIA

Scientific Committee

Ion URSU, PhD Natalia GRĂDINARU, PhD habil. Liliana CONDRATICOVA,
dr. hab. Victor Ghilaș, dr. Valentin ARAPU, dr. Ion DUMINICA, dr. Ecateri-
na COJUHARI, dr. Natalia LAZAR, dr. Ion TIȚA-NICOLESCU, dr. Svetlana
PROCOP, dr. Alexei ROMANCIUC, dr. Violeta TIPA, dr. Vitalie MALCOCI,
dr. Sergiu MATVEEV, dr. Vlad VORNIC, dr. Valentina URSU, Oleksandr HO-
LOVKO, Ecaterina PIHUROV.

Organizing Committee

Dr. Ion URSU, dr. Natalia GRĂDINARU, dr. hab. Liliana CONDRATICO-
VA, dr. Valentin ARAPU, dr. Ion DUMINICA, dr. Ecaterina COJUHARI, dr.
Svetlana PROCOP, dr. Alexei ROMANCIUC, dr. Violeta TIPA, dr. Ion TI-
ȚA-NICOLESCU, dr. Vitalie MALCOCI, dr. hab. Victor GHILAȘ, dr. hab.
Victoria ROCACIUC, dr. Ghenadie ȘIRBU, dr. Valentina URSU, dr. Alexan-
dru BOHANȚOV, dr. Sergiu SUVAC, Carolina COTOMAN, Raisa OSADCI,
Ecaterina PIHUROV, Sergiu POPOVICI, Oleksandr HOLOVKO.

CONFERENCE PROGRAM

Thursday, September 26, 2024

09.00 — 12.00

PLENARY MEETING

Azure Hall of the Academy of Sciences of Moldova (1st floor)

Link to video conference:

<https://us02web.zoom.us/j/85430939332?pwd=ebxX5F0X6Auf3CqYrIB-0KrYiu3KQnK.1>

Moderators:

dr. hab. Sergiu MUSTEAȚĂ, dr. Natalia GRĂDINARU

OPENING SPEECH

Dr. Ion URSU, Director of the Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

CONFERENCE GREETINGS

Dr. hab. Liliana CONDRATICOVA, scientific secretary of the Academy of Sciences of Moldova (Chisinau, Republic of Moldova)

Valentina URSU, Director of the Doctoral School, “I. Creanga” State Pedagogical University (Chisinau, Republic of Moldova)

Dr. hab. Anca Doina CIOBOTARU, National University of Arts “George Enescu” (Iasi, Romania)

Oleksandr HOLOVKO, “M. Rylskyi” Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

PRESENTATIONS IN THE PLENARY SESSION

Dr. hab. Sergiu MUSTEAȚĂ, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Recent Archaeological Surveys in Chisinau — An Example of Urban Archaeology

Dr. Alla CHASTINA, Institutul Patrimoniului Cultural (Chisinau, Republic of Moldova)

History of the town Orhei in the XIX- the first third of the XX centuries in archival documents. Preliminary research

Dr. Ion TIȚA-NICOLESCU, Golești Viticulture & Arboriculture Museum (Arges, Romania)

Theological ethnology — a means for investigating traditional culture

Dr. Dumitru OLĂRESCU, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Village life on the TV screen

Dr. Natalia LAZAR, Technical University of Cluj Napoca, Northern University Center (Baia Mare, Romania)

The Dynamics of Traditions. On the Need to Reclaim Cultural Identity in Țara Oașului

13.00 — 18.00 SCIENTIFIC PROCEEDINGS IN SECTIONS

Section RESEARCH AND VALORIZATION OF ROMANIAN TRADITIONAL CULTURE

Silver Hall of Academy of Sciences of Moldova (1st floor)

Thursday, September 26, 13:00-18:00

Link to video conference: meet.google.com/qhz-ywsi-the

Moderators:

dr. Sergiu SUVAC, Raisa OSADCI

Dr. Manole BRIHUNEȚ, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Churches with three towers in the XVIII century Moldova

Dr. Camelia CĂLIN, dr. Gerard CĂLIN, Golești Viticulture & Arboriculture Museum (Arges, Romania)

Elements of Romanian Traditional Astronomical Symbolism and Mythology from the Heritage of the Golești Museum of Viticulture and Arboriculture Museum

Dr. Elena ARDELEAN, dr. Mina MOȘNEAGU, “Alexandru Ioan Cuza” University, Faculty of Orthodox Theology (Iasi, Romania)

Aspects regarding the conservation of cultural assets belonging to church collections in Romania

Dr. Nina IVANOVA, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova) **Representations about *casa mare* in nowadays Chisinau**

Dr. Natalia GRĂDINARU, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

***Casa mare* as a space for wedding customs**

Dr. Sergiu SUVAC, main specialist, ethnographer, “Orheiul Vechi” Cultural-Natural Reservation (Orhei, Republic of Moldova)

The traditional gates and fences within the “Orheiul Vechi” Cultural-Natural Reservation

Ecaterina PIHUROV, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Romanian dwellings in the Pruto — Nistrean space reflected in travel descriptions of the XVIII-XIX centuries

Ina ISAC, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Traditional elements in the architecture of Constantin Brâncuși’s Kissing Gate

Alexandru MAGOLA, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Crucifixes and other religious monuments in the center of Chisinau

**Section RESEARCH AND VALORIZATION OF THE TRADITIONAL
CULTURE OF UCRANIANS**

Room 538, Institute of Cultural Heritage (5th floor)

Thursday, September 26, 13:00-18:00

Link to video conference: meet.google.com/xpb-nzfw-ght

Moderators:

dr. Ecaterina COJUHARI, Oleksandr HOLOVKO

Dr. Victor KOJUHAR, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

The dynamics of the development of Ukrainian traditional housing in the Republic of Moldova

Dr. Katerina KOJUHAR, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Holy evening in the village Berlintsy, Briceni district (based on the materials of field surveys)

Dr. Oksana DROHOBYTSKA, “Vasyl Stefanyk” Precarpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Destruction of Cultural and Historical Values During the Soviet Occupation of Halychyna (1939—1941)

Dr. Vasil BALUSHOK, dr. Tetiana SHEVCHUK, “M. Rylskyi” Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Theoretical views of our predecessors: Kateryna Hrushevska

Dr. Liubov BOSA, “M. Rylskyi” Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine); dr. Olexandr BOSIY, Kyiv State Academy of Decorative and Applied Arts and Design named after M. Boychuk (Kyiv, Ukraine)

Buchi Cultural Heritage: From Personal Stories to Collective Memory

Dr. Alyona VAMUSH, Institute of Postgraduate Pedagogical Education of Chernivtsi Region, (Chernivtsi, Ukraine)

Symbolism of metal women's jewelry of the Slavic population of the Carpatho-Dniester region (2nd half of the 5th — 7th centuries)

Olexandr HOLOVKO, “M. Rylskyi” Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Gastronomic context of the celebration of Easter in Eastern Podilsk Transnistria (end of the XIX — beginning of the XXI century)

Dr. Marina OLIYNYK, “M. Rylskyi” Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Research, reproduction and popularization of Borys Grinchenko's embroidery (on the 160th anniversary of his birth)

Dr. Nataliya PETROVA, Odesa National University named after I. I. Mechnikov (Odesa, Ukraine)

Cultural heritage of Ukraine during the Russian-Ukrainian war

Dr. hab. Teofil RENDYUK, “M. Rylskyi” Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

National identity of Ukrainian emigrants in the conditions of modern cultural globalization

Dr. Volodimir SKLYAR, “M. Rylskyi” Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Common trends of changes in the ethnic composition of the population of Moldova and Ukraine in 1959—1989

Vasyl STISHOV, “M. Rylskyi” Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Calendar custom and ritual culture as a marker of Ukrainian identity of emigrants in Germany

Dr. Natalya STUDENETS, “M. Rylskyi” Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
The tradition of home wall painting and modern art practices in Ukraine

Dr. Valentina SUSHKO, “M. Rylskyi” Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
Folk architecture of the Ukrainians of Slobozhanshchyna

Dr. Marina YUR, “M. Rylskyi” Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
Formation of the modern cultural heritage of Ukraine in the context of integration and globalization processes at the turn of the XX — XXI centuries

**Section RESEARCH, VALORIZATION AND PROMOTION
OF THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE**

Small Hall of Academy of Sciences of Moldova (2nd floor)

Thursday, September 26, 13:00-18:00

Link to video conference: meet.google.com/xcq-kqmy-sha

Moderators:

dr. Ghenadie SÎRBU, dr. Vasile DIACONU

Sergiu POPOVICI, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Polished stone tools discovered in the Cucuteni site Vadul lui Vodă I

Dr. Ghenadie SÎRBU, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Miniature clay axes. An imitation of the fighter symbol or something else

Serghei HEGHEA, National Archaeological Agency (Chisinau, Republic of Moldova)

The issue of the Cucuteni B3 stage — historiographical landmarks

Dr. Vasile DIACONU, Târgu Neamț Museum of History and Ethnography/
Neamț National Museum Complex (Targu Neamt, Romania)

The use of cartographic sources for the identification and registration of ancient burial mounds. Case study: the sub Carpathian depressions of Moldova

PhD Svitlana IVANOVA, Institute of Archaeology of NASU (Odesa, Ukraine)
The oldest amber of the North-Western Black Sea Region

Dr. Sergiu MATVEEV, dr. Vlad VORNIC, Institute of Cultural Heritage
(Chisinau, Republic of Moldova); Melania ISTRATI, “Horia Hulubei” National Research-Development Institute for Physics and Nuclear Engineering,
Măgurele (Bucuresti, Romania)

Using the PIXE method to study the ceramic material on sites with several levels of housing

Dr. Angela SIMALCSIK, Mihail BĂȚ, “Ion Niculiță” Archaeology Center,
Moldova State University (Chisinau, Republic of Moldova)

The Significance of Cranial Marks in the Iron Age in Light of New Funerary Discoveries

Serghei AGULNIKOV, National Archaeological Agency (Chisinau, Republic of Moldova)

From the history of archaeological research of the Belozerka culture on the territory of the Republic of Moldova

Section ARTISTIC HERITAGE: MUSICAL ART
Golden Hall of Academy of Sciences of Moldova (1st floor)

Thursday, September 26, 13:00-18:00

Moderators:

dr. hab. Victor GHILAȘ, Dr. Violina GALAICU

Dr. Violina GALAICU, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Expressive resources of modulation in Byzantine religious music

Dr. hab. Victor GHILAȘ, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

German musical presences of the Baroque period in Bessarabia. Composer Johann Jacob Bach

Dr. Vasile CHISELIȚĂ, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Creation networks as a factor of the repertoire of the “Folclor” orchestra: actors, domains, connections in the promotion of neo-traditional music in the Soviet period

Dr. Victoria TCACENCO, Academy of Music, Theatre, and Fine Arts (Chisinau, Republic of Moldova)

Popular music from the Republic of Moldova on the turn of the 20th and 21st centuries: in search of a systematic approach

Dr. Snejana PÂSLARI, Academy of Music, Theatre, and Fine Arts (Chisinau, Republic of Moldova)

Dialogue of cultures, styles and arts in Angel of the North for string orchestra (the composer’s commentary)

Dr. Valeria BARBAS, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

The Unheard Voices of Silent Cinema: Violeta Dinescu’s Music for F.W. Murnau’s “Tabu” and “Nosferatu”

Viola ZHULYA, PhD student, Academy of Music, Theater and Fine Arts (Chisinau, Republic of Moldova)

Expanding the range of vocal techniques of Moldovan performers in the context of the influence of world pop music

Section ARTISTIC HERITAGE: PLASTIC ARTS

Reading room of Academy of Sciences of Moldova (1st floor)

Thursday, September 26, 13:00-18:00

Link to video conference: meet.google.com/bss-fikx-kwe

Moderators:

dr. hab. Tudor STAVILĂ, dr. hab. Victoria ROCACIUC

Dr. hab. Tudor STAVILĂ, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Eugenia Maleševski between genealogy and modern art of Bessarabia

Dr. hab. Natalia Oleksiivna URSU, dr. Ivan Andriyovych GUTSUL, Kamianets-Podilskyi University named after Ivan Ohienko (Kamianets-Podilskyi, Ukraine)

The start of activities of schools for the restoration of monumental and easel painting in Ukraine

Dr. Ivan Stanislavovych PIDHURNYI, dr. Oksana Andriivna KLISHCH, Kamianets-Podilskyi University named after Ivan Ohienko (Kamianets-Podilskyi, Ukraine)

Neo-modern in the types and techniques of street art

Dr. hab. Victoria ROCACIUC, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Artistic and ethnic peculiarities of the works by artist Eleonora Romanescu

Dr. Daria Olegovna ANTIPINA, St. Petersburg State University of Industrial Technologies and Design (St. Petersburg, Russia)

Artistic image in the graphics by V. N. Kozlov

Elena MUSTEAȚĂ, National Agency for Research and Development (ANCD), (Chisinau, Republic of Moldova)

Tradition and versatility in the creation of plastic artist Gheorghe Huzun (1932—1997)

Drd. Lucia ADASCALIȚA, Moldova Technical University (Chisinau, Republic of Moldova)

Satirical graphics in the creation of artist Ilia Bogdesco

Dr. Ana MARIAN, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Stylistic implementations of the nude in the creation of sculptors from the Republic of Moldova

Dr. Lidia KULIKOVSKI, “B.P. Hasdeu” Municipal Library (Chisinau, Republic of Moldova)

Memorial plaques as heritage objects of Chișinău

Anastasia MOLDOVANU, “Tudor Arghezi” Arts Library (Chișinău, Republic of Moldova)

At home in the world, the time and space of the artist Teodor Buzu

Phd student Andrei PELIN, Moldova State University (Chisinau, Republic of Moldova)

Șneer Kogan — the first director of the Art School in Chisinau

Maria GRABOVSCAIA, Master in Philology, “A. Pușkin” House-Museum (Chisinau, Republic of Moldova)

Forgotten treasures of museum collections

CONFERENCE PROGRAM

Friday, September 27, 2024

09:30 — 17:00 Scientific proceedings in sections

Section RESEARCH AND VALORIZATION OF ROMANIAN TRADITIONAL CULTURE

Silver Hall of Academy of Sciences of Moldova (ground floor)

Friday, September 27, 09:30-12:00

Link to video conference: meet.google.com/gqxx-hemj-zap

Moderators:

dr. Valentin ARAPU, Carolina COTOMAN

Dr. Valentina URSU, “Ion Creangă” State Pedagogical University (Chisinau, Republic of Moldova)

Controversies in the preservation and promotion of traditional culture in the Moldavian SSR

Dr. Corina MIHĂESCU, Scientific Researcher, “Constantin Brăiloiu” Institute of Ethnography and Folklore, Romanian Academy (Bucharest, Romania)

The Corpus of Romanian Ethnographic Documents (RED) — a way to capitalize on field research

Dr. hab. Alina FELEA, Institute of History, Moldova State University (Chisinau, Republic of Moldova)

“Being in danger of illness... and dreading the glass of death”. Considerations on the cause of drawing up wills in Moldova (17th century-beginning of the 19th century)

Dr. Elena MADAN, Technical University of Moldova, Sergiu LUCA, professor of the National Choreography College (Chisinau, Republic of Moldova)

Village monographs — source of thematic information

Dr. Valentin ARAPU, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

The wells of Moldova and Muntenia in the descriptions of foreign travelers of the XIX century: historical and ethnocultural aspects

Raisa OSADCI, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)
Prenuptial customs as part of the transition traditions of the Romanians from the East of the Prut

Carolina COTOMAN, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)
The deadly messengers

Dr. Viorica CAZAC, Technical University of Moldova (Chisinau, Republic of Moldova)
The principle of sustainability in traditional Romanian culture

Section RESEARCH AND VALORIZATION OF TRADITIONAL CULTURE OF ETHNIC MINORITIES

Golden Hall of the Academy of Sciences of Moldova (1st Floor)

Friday, September 27, 09:30-12:00

Link to video conference: meet.google.com/zbn-yezs-trr

Moderators:

dr. Ion DUMINICA, dr. Svetlana PROCOP

Dr. Ion DUMINICA, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

The craft of blacksmithing practiced by Roma in the Eastern Carpathians: the results of the historical-ethnographic research from 2024

Drd. Iuliana GHERMAN, "Ion Creangă" State Pedagogical University (Chisinau, Republic of Moldova)

The value impact of Ukrainian culture on the artistic education in the Republic of Moldova

Irina IJBOLDINA, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

The exterior space of the home of the Lipovans from the village of Cnacea (Floresti district): traditions and contemporary cultural manifestations

Dr. Svetlana PROCOP, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Easter of the Blajins in the Roma community of Soroca: conclusions from the field research

Dr. Elsa STAVRO, Dunărea de Jos University (Galati, Romania)

Beyond appearances: the conditioning of inter-ethnic and inter-religious tolerance in Albanian society during the communist dictatorship

Dr. Diana NICOGLO, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Çorba and şurpa in the Gagauz food traditions

Dr. Aleksey A. ROMANCHUK, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Romanian language in the system of trilingualism of Bulaestian Ukrainians

Dr. Tatiana ZAIKOVSKY, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Funeral dishes in the Old Believers' Church of Chisinau

Olga GARUSOVA, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Everyday food as an element of the traditional culture of the Old Believers/Lipovans of Moldova

Dr. Nadezhda KARA, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Traditional cuisine of Bulgarians in Moldova: on the issue of choosing places for collecting field material

Dr. hab. Josephina KUSHNIR, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Catalog of Yiddish set-expressions of the Jews of the Republic of Moldova: on the issue of its concept and existentially relevant approach

Dr. Evdokiya SOROCEANU, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Peculiarities of bread baking in the Gagauz village of Chishmikiyoy

Dr. Vitaliy SIRE, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)
Mapping the traditional dwelling of the Gagauz of the Republic of Moldova. History of the problem

**Section RESEARCH, VALORIZATION AND PROMOTION
OF THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE**

Small Hall of Academy of Sciences of Moldova (2nd floor)

Friday, September 27, 09:30-12:00

Link to video conference: meet.google.com/byc-wqwf-xds

Moderators:

dr. Denis TOPAL, dr. Vasile IARMULSCHI

Dr. Denis TOPAL, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Dubăsari barrows and burnt wooden constructions in the Scythian mounds

Kirilo GORBENKO, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine)

Buildings of the fortified settlement of Dyky Sad

Dr. hab. Mikola NIKOLAEV, Central Ukrainian National Technical University (Kropivnytskyi, Ukraine)

About the Ukrainian school of research of ancient written monuments in the Northern Black Sea region

Dr. Ivan SNYTKO, KP Nikolaev Regional Museum of Local Lore (Nikolaev, Ukraine)

Sanctuary of Apollo Boreas (?) at the Siversov Lighthouse on the choir of Olbia in the classical and early Hellenistic eras

Dr. Natalia MATEEVICI, The National History Museum of Moldova (Chisinau, Republic of Moldova); dr. Petre COLȚEANU, Museum of National History and Archaeology (Constanta, Romania); dr. Laura GHEORGHIU, drd. Ioana DORCU, Al. I. Cuza University (Iasi, Romania)

Lot of amphora stamps originating from the excavations at Hellenistic Medgidia 3

Dr. Vasile IARMULSCHI, Free University (Berlin, Germany)

Burial Rite and Rituals in the Late La Tène Necropolis of Otvejici (Bretsk region, Belarus)

Friday, September 27, 13:00—18:00

Link to video conference: meet.google.com/byc-wqwf-xds

Moderators:

Dr. Ludmila BACUMENCO-PĂRNĂU, dr. Margareta Simina STANC

Dr. Vlad VORNIC, Institute of Cultural Heritage, Valeriu BUBULICI, National History Museum of Moldova (Chisinau, Republic of Moldova)

A Roman amphora discovered in Bubuieci (Chisinau municipality)

Dr. Margareta Simina STANC, dr. Mihaela DANU, Faculty of Biology, Alexandru Ioan Cuza University (Iasi, Romania)

Archaeozoological and archaeobotanical evidence in the Limes outposts at the north-western Roman frontier of Dacia Porolissensis

Dr. Alexandru LEVINSCHI, National History Museum of Moldova (Chisinau, Republic of Moldova)

The pottery workshops of the late Roman era in Solonceni — new evaluations

Dr. Ion URSU, dr. Ludmila BACUMENCO-PÂRNĂU, dr. Vlad VORNIC, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

The medieval necropolis of Lozova — “At the Border with Vornicenii”. Preliminary results of the 2024 campaign

PhD Dmytro YANOV, Odesa Archaeological Museum of the NASU, Serhii ZHOSAN, Public organization „Kraieznavtsi Odeschchyny” (Odesa, Ukraine)

New 16th-Century Hoard of Crimean Khanate Coins Discovered Near the Village of Flora

Dr. Cătălin HRIBAN, Institute of Archaeology, Romanian Academy-Iași Branch (Iasi, Romania); dr. Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova); Andrei BALTAG, dr. Sever BOȚAN, Institute of Archaeology, Romanian Academy-Iași Branch (Iasi, Romania)

Preventive archaeological research on the premises of the Bishopric of Hushi. Preliminary results

Dr. hab. Svitlana BILYAEVA, Institute of Archaeology of NASU (Kyiv, Ukraine)
Ukrainian cultural heritage of the Northern Black Sea region: formation and development

Section RESEARCH AND VALUATION OF BUILT CULTURAL HERITAGE

Room 538, Institute of Cultural Heritage (5th floor)

Friday, September 27, 09:30-12:00

Link to video conference: meet.google.com/jfp-wkze-zwy

Moderators:

dr. Vitalie MALCOCI, dr. Aurelia TRIFAN

Dr. hab. Mariana ȘLAPAC, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

The architectural-artistic specifics of the 1925 General Exhibition in Chisinau

PhD Oxana ROMANOVA, Odesa National Maritime University (Odesa, Ukraine)

Preservation of the cultural heritage of traditional residential architecture

Irina GOFMAN, PhD student, „Axel Schulschenk” Architecture Office (Essen, Germany)

Johann Eduard Jacobsthal — German architect and teacher of the XIX century.

Dr. Svetlana ILVITSKAYA, Moldova Technical University (Chisinau, Republic of Moldova)

Triluce as a compositional device in architecture

Dr. Angela MUNTEANU, Moldova Technical University, Faculty of Urban Planning and Architecture (Chisinau, Republic of Moldova)

Built cultural heritage — typology of rural housing in the Republic of Moldova

Drd. Diana ANDRONOVICI, Moldova Technical University, Faculty of Urban Planning and Architecture, dr. Tamara NESTEROV, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Block housing in the Republic of Moldova — analysis of the offer and tenants' demands

Dr. Aurelia CARPOV, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Restoring the image of the boyar mansions of the XIX-XX centuries in the Republic of Moldova. Case study: The mansion from Cuhurestii de Sus

Drd. Ruslan GRECU, Doctoral School of Humanities and Education within MSU (Chisinau, Republic of Moldova)

The first churches of Răciula Monastery

Dr. Aurelia TRIFAN, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Typical projects in Soviet architecture

Dr. Sergius CIOCANU, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Old megalithic structures in the Chisinau area destroyed in the XIX century

Drd. Sorina-Nicoleta GRATI, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

The Impact of Mural Art on Urban Landscape Transformation

Dr. Manole BRIHUNET, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Western-Catholic churches promoted in Moldova at the beginning of the XX century by Austrian architects

Dr. Vitalie MALCOCI, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Cultural values and artistic manifestations in the vernacular architecture of the Republic of Moldova

Section ARTISTIC HERITAGE: THEATER AND FILM

Reading room of Academy of Sciences of Moldova (1st floor)

Friday, September 27, 09:30-12:00

Link to video conference: meet.google.com/jqm-nxna-nsw

Moderators:

dr. hab. Ana GHILAȘ, dr. Violeta TIPA

Dr. Alexandru BOHANȚOV, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Poet and filmmaker Gheorghe Vodă: a distinctive director of the national film

Dr. Anca Doina CIOBOTARU, “George Enescu” National University of Arts (Iasi, Romania)

Iasi theatrical destinies

Dr. hab. Ana-Maria PLĂMĂDEALĂ, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

Actor Mihai Volontir: the cinematographic hypostasis

Dorina KHALIL-BUTUCIOU, International Association of Theater Critics (IATC/ AICT), (Gummersbach, Germany)

Contemporary playwrights from the Republic of Moldova on theatre stages in Germany

Dr. Elena DULGHERU, “December 1, 1918” University in Alba Iulia (Alba Iulia, Romania)

Identity Values and Cultural Memory in Contemporary Kyrgyz Cinema

Dr. Anna KRÓLICA, Adam Mickiewicz University (Poznań, Poland)

Landscapes of Death

Drd. Olga LUCOVNICOVA, KU Leuven — University (Leuven, Belgium)

The Role and Representation of Architecture in Documentary Films from the Republic of Moldova

Dr. Violeta TIPA, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

The war phenomenon in animated films

Dr. hab. Ana GHILĂȘ, Institute of Cultural Heritage (Chisinau, Republic of Moldova)

The small form performance at present

**REZUMATELE COMUNICĂRILOR /
ABSTRACTS OF COMMUNICATIONS**

**SECȚIA CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA
CULTURII TRADIȚIONALE ROMÂNEȘTI**

**Fântânile din Moldova și Muntenia în descrierile călătorilor
străini din secolul al XIX-lea: aspecte istorice și etnoculturale**

Valentin ARAPU¹

În memoriile sale, N. K. Girs (1820—1895) descrie populația satelor, în special țăranii, care, potrivit lui, sunt „singurii români puri”, de origine română sau latină, dar cu toate acestea „seamănă cu slavii”, deși satele moldovenești se deosebesc puțin de cele din Rusia Mică, totuși există multe asemănări în ceea ce privește casele (*mazanki*) răsfirate, acoperite cu stuf și fântânile. Potrivit lui M. K. Girs, regiunea dintre Iași și Vaslui „seamănă cu sudul Rusiei” și, ca și acolo, „la intrarea în fiecare orașel există o fântână cu o cumpănă enormă și o căldare pentru scos apă”.

Ajunsa în Galați (3 aprilie 1842), călătorea austriacă L. I. Pfeiffer constată o situație deficitară în ceea ce privește aprovizionarea cu apă potabilă. Atât în curțile caselor, cât și în piețele publice nu pot fi văzute fântâni sau cișmele. Orașenii erau nevoiți să aducă apă de la Dunăre, ceea ce prezenta „o mare dificultate pentru săraci și o cheltuială considerabilă pentru cei înstăriți”, un poloboc cu apă costând „între 10 și 12 creițari”. S-au făcut numeroase încercări de a săpa fântâni, dar când „apa a țâșnit din pământ” avea „un gust sălcu”.

Consulul general al Prusiei în Principatele Române (1843—1845), J. D. F. Neigebaur (1783—1866), nota că în Muntenia fântânile sunt „acum uneori neglijate”. În București lipsesc „fântâni împodobite”. La Iași, apa era furnizată printr-o conductă care „captează câteva izvoare ce se găsesc la câteva ore dincolo de Tătărași”. Când unele case nu aveau apă pentru a se spăla pe mâini în momentul cel mai nepotrivit, stăpânului i „se aduce din vecini ori de la cârciumă vreo sticlă de vin pentru a face același serviciu”, iar „în timpul pârjolului cel mare din 1844, lipsa de apă a fost atât de mare că se plătea găleata un ducat și pentru stingerea focului s-au turnat peste foc multe tone de vin și oțet”.

1 <https://orcid.org/0000-0002-1103-9758>

Aspecte privind conservarea bunurilor culturale aparținând colecțiilor bisericești din România

Elena ARDELEAN,
Mina MOȘNEAGU

Biserica Ortodoxă Română deține un însemnat patrimoniu cultural mobil și imobil. Conform informațiilor furnizate de Institutul Național al Patrimoniului, aproape 60% din monumentele istorice din România sunt monumente bisericești ortodoxe: biserici parohiale, biserici de mănăstire, capele de cimitir, paraclise, catedrale, monumente de for public, monumente funerare etc. Multe dintre acestea dețin colecții cu un număr semnificativ de bunuri de patrimoniu mobil (icoane, cărți vechi, documente istorice, piese de mobilier, textile și broderii de cult, orfevrărie etc).

Supraviețuirea și valorificarea muzeală a acestor bunuri culturale bisericești depinde de grija și investițiile pe termen lung în conservarea, restaurarea și întreținerea lor. Scopul acestui articol este de a evidenția necesitatea procedurilor de conservare ca demers absolut obligatoriu în valorificarea culturală și muzeală a acestor bunuri. Monitorizarea și asigurarea microclimatului în spațiile de depozitare sau de expunere, detectarea și prevenirea atacurilor biologice, precum și prevenirea daunelor provocate de dezastrele naturale sunt aspecte fundamentale în conservarea colecțiilor bisericești.

Catapeteasma, o piesă liturgică caracteristică bisericilor de lemn din Basarabia la începutul secolului al XIX-lea

Manole BRIHUNEȚ

La începutul secolului al XIX-lea, în Basarabia, termenul „catapeteasmă” se referea la o pânză pictată cu subiecte biblice, care era fixată deasupra părții centrale a structurii ce separa altarul de naos. În realitate, partea inferioară a acestei structuri era reprezentată de un iconostas format din patru chivote de lemn pe care erau așezate icoanele tradiționale ale registrului central, ușile împărătești și ușile diaconești.

Catapeteasma, pe lângă rolul său principal iconografic și iconologic, îndeplinea și o funcție practică, acoperind spațiul liber dintre iconostas, pereții laterali și tavan. Această *piesă liturgică* era, de fapt, privită și concepută ca un element separat și neobligatoriu, adăugat ulterior la partea masivă a structurii despărțitoare — iconostasul. Misiunea iconografică a catapetesmei era de a imita, prin tehnica picturii în ulei, registrele superioare ale iconostaselor clasice, care erau deja prezente în bisericile mănăstirești ale vremii și, treptat, în bisericile de zid ctitorite de nobilime. Conturul și dimensiunile catapetesmei erau determinate de forma tavanului și a pereților.

Pentru a percepe mai deslușit tabloul vremurilor apuse, vom prezenta mai întâi catapetesmele atestate în documentele epocii, urmând să ne concentrăm detaliat asupra celor care au supraviețuit *in situ* până astăzi. Aceste piese de decor liturgic au fost atestate documentar în bisericile de lemn: „Sfântul Ierarh Nicolae” din satul Bălăurești, raionul Nisporeni (1809), „Înălțarea Domnului” din Ciutulești, raionul Nisporeni (1802) și „Sfântul Nicolae” din satul Musteața, raionul Florești (1757). Catapeteasma bisericii de lemn din fostul sat Rudii de Jos, ținutul Soroca, care se afla în mănăstirea Rudi, a fost transferată acum 10 ani la biserica „Sf. Voievozi” din Muzeul Satului din Chișinău. Acest element decorativ, caracteristic mai ales bisericilor de lemn, se regăsește și în unele biserici de zid, precum cele din Coșernița (Florești) și Ustia (Glodeni). O catapeteasmă este atestată și la începutul secolului al XIX-lea în biserica „Nașterea Maicii Domnului” din Chișinău.

Comunicarea noastră se va axa nemijlocit pe aceste piese liturgice.

Sustenabilitatea în cultura tradițiilor și meșteșugurilor românești

Viorica CAZAC¹

Una dintre tendințele globale asociate oricărui domeniu frecvent discutat astăzi se referă la sustenabilitate ca premisă a dezvoltării durabile. Organizația Națiunilor Unite (ONU) a definit „sustenabilitatea” sau „dezvoltarea durabilă” ca fiind capacitatea de a exista și de a se dezvolta fără a epuiza resursele naturale. În contextul consumerismului, „sustenabilitatea” presupune satisfacerea tuturor nevoilor actuale ale omenirii, fără a compromite resursele destinate viitoarelor generații. Deși termenul „sustenabilitate” nu era cunoscut și utilizat de predecesorii noștri așa cum îl cunoaștem astăzi, preocuparea pentru utilizarea rațională a resurselor naturale era implantată în mintea fiecărui om și orice decizie era analizată prin această prismă, regăsindu-se inevitabil în cultura tradițiilor și meșteșugurilor românești.

Produsele rezultate din activitățile meșteșugărești: confecționarea produselor textile, costumului tradițional, construcția caselor, bucătăria tradițională etc. prin constituirea lor materială din diverse resurse preluate din mediul înconjurător, îmbinate între ele cu mult raționament de către predecesori, avea acoperire conceptuală simbolică fundamentată contextual de aspirația continuă remarcată prin promovarea educațională în cadrul generațiilor a principiului a fi „chibzuit” în toate. La nivel uzual, tendința în orice activitate era de a utiliza eficient resursele în cantitatea necesară, fără excese. Drept exemple în acest sens sunt: construirea caselor țărănești prin colectarea unei cantități suficiente de piatră sau fabricarea „chirpicilor”, „lampacilor” din lut în amestec cu paie și apă, atât câți sunt necesari; a utiliza lemn atât cât este necesar, iar cel rămas își găsea alte destinații la fel de utile și importante.

Confecționarea costumelor tradiționale atestă în mod elocvent dorința de durabilitate a strămoșilor. Articolele costumului tradițional, cum ar fi cămașa, fota, brăul, ștergarul, opincile etc., sunt alcătuite din forme geometrice simple care, atunci când sunt îmbinate între ele, permit crearea unor produse care se adaptează diverselor schimbări evolutive ale corpului uman, diferitelor stări și sarcini: dinamice sau statice, potrivite pentru utilizarea pe termen lung,

1 <https://orcid.org/0000-0003-0745-1931>

unele dintre acestea existând de sute de ani. Astfel, articolele confecționate din materiale textile au fost transmise în familie și păstrate cu mare atitudine și respect, reprezentând în același timp un element de demnitate, mândrie familială, mândrie națională cu multiple semnificații.

Lucrarea prezintă rezultatele studiului în cadrul subprogramului de cercetare CADDCCRMCE/020408 „Cercetări privind asigurarea dezvoltării durabile și creșterii competitivității Republicii Moldova în context european”.

Elemente de simbolistică și mitologie astronomică tradițională românească din patrimoniul Muzeului Viticulturii și Pomiculturii Golești

Camelia CĂLIN,
Gerard CĂLIN

Mitologia astrală a avut o influență semnificativă asupra vieții cotidiene a comunităților tradiționale, afectând atât aspectele practice, cât și cele spirituale ale vieții lor. Convenția UNESCO din 2002 o menționează între cele cinci domenii fundamentale ale patrimoniului imaterial, drept „cunoștințe și practici referitoare la natură și la univers”. Cu toate acestea, în prezent, aceste cunoștințe au căzut într-un fel de uitare, eclipsate de tehnologia modernă tot mai accesibilă, devenind un patrimoniu imaterial puțin cunoscut și subevaluat, în special pentru publicul tânăr. Componente ale mitologiei astrale românești sunt prezente peste tot în spațiul tradițional: în arhitectura tradițională, în decorurile caselor și porților, în cele ale obiectelor vieții de zi cu zi, în cusăturile cămășilor ș.a.

La Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești sunt păstrate obiecte de o mare valoare etnografică, mărturii nu doar ale vieții materiale, ci și ale unei viziuni proprii, românești despre univers, astre și modul în care acestea ordonau ritmul activităților umane. Lucrarea dorește să prezinte câteva dintre aceste comori etnografice, simbolistica asociată și modul în care o valorificăm pentru a conștientiza publicul, în special tinerii, cu privire la valoarea și relevanța acestui patrimoniu care intră, în egală măsură, în sfera materialității, dar și a moștenirii imateriale, transmise din generație în generație.

Mesagerii funești

Carolina COTOMAN¹

Cercetările sistematice asupra mecanismului ”mentalități primitive” au relevat importanța simbolismului pentru gândirea arhaică și, totodată, rolul său fundamental în viața oricărei societăți tradiționale. Mircea Eliade menționa în lucrarea sa ”Imagini și simboluri” că: ”Renașterea interesului pentru religie după Primul Război Mondial, multiplele experiențe poetice și mai ales, investigațiile au atras atenția marelui public, în planuri diferite și cu rezultate asupra simbolului considerat ca modalitate autonomă de cunoaștere. O asemenea schimbare la diverse simbolisme nu constituie însă o ”descoperire” cu adevărat inedită, un merit al lumii moderne: aceasta restituind simbolului funcția lui de instrument de cunoaștere, n-a făcut decât să reia o orientare generală în Europa până în secolul al XVIII-lea și care este în plus, conaturală altor culturi extraeuropene, fie ”istorice”, fie arhaice și ”primitive”. Astfel, de-a lungul timpului în societatea tradițională, omul știa că moartea își anunța din timp sosirea prin *mesageri speciali*, aleși dintre animalele domestice și sălbatice, dintre păsările de pradă și de curte, prin simboluri onirice sau prin diverse semne precum visele. Ceea ce îmi propun în această comunicare este o perspectivă cuprinzătoare asupra problemei legate de acești mesageri funești prin aducerea omului actual în fața unui subiect care, ocolit fiind, a produs cu mult mai multe, subtile și diversificate forme de a se manifesta în spațiul public. Comunicarea are ca scop o incursiune în ansamblul personificărilor naturii care anunță omul că îi va sosi Moartea. Vom menționa și despre semnificația viselor care este întotdeauna unică, pornind de la personalitatea, gândurile, emoțiile, experiența de viață ale fiecărei persoane, iar visele sunt poarta de acces către subconștientul nostru și reprezintă una din numeroasele metode prin care ne putem cunoaște pe noi înșine, așadar, cu toate explicațiile științifice, tot se întâmplă adesea ca ceea ce visăm să fie o presimțire a unor evenimente în viitorul apropiat.

1 <https://orcid.org/0000-0002-7911-0274>

Aflându-mă și în primejdie de boală.. și-ngrozindu-mă paharul morții. Considerații asupra cauzei întocmirii testamentelor din Țara Moldovei (sec. al XVII-lea — începutul sec. al XIX-lea)

Alina FELEA¹

Testamentele reprezintă o reflectare fidelă a stării sufletești trăite de oamenii care se pregăteau pentru moarte, pentru că își destăinuiau viziunile despre viață și moarte, încercau să aranjeze lucrurile „de suflet”. Un interes deosebit îl are motivarea testatorului, prin care argumentează necesitatea întocmirii unui testament: „Datori este tot omul pâr se află în viață ca să pue la cale întru cele atingătoare de chipul siguripsării atât pentru cele sufletești, cât și pentru rămășițele averile sale”.

De obicei, majoritatea testamentelor, atât ale femeilor, cât și ale bărbaților, erau întocmite în proximitatea morții. O bună parte erau justificate de boli, iar testatorii indicau acest moment: „... cunoscând că sântu toate ale acestei lumi deșertăciuni și ca fumul trecătoare și aice ne aflăm ca oaspeți și suntem totdeauna supuși primejdiilor vieții acestei trecătoare și aflându-mă și în primejdie de boală, neștiind viața mea cât va să fie, am socotit pără sântu în starea minții să-mi fac rânduiala mea, din cele ce mi s-au venit în partea mea de la părinții mei și altele, care cu a mea osteneală le-am făcut”. Astfel de formulări se întâlnesc în cazuri de boli grave și în perioadele de ciumă, dar și pe timp de război. O mare parte din testatori își întocmesc diatele ajunși la vârsta bătrâneților „...văzându-mă însum dentru vârstn(i)cii mei rămas în slăbiciune bătrâneților am socotit și am orânduitmai înainte de slăbiciuni și de vreme și de ceasul morții...”. Pe lângă motivele enumerate mai sus, există și testeamente întocmite în prealabil, pentru siguranță în cazul unei misiuni periculoase sau a unei călătorii îndelungate.

Argumentările demonstrează că autorul testamentului, în fața inevitabilului sfârșit, întocmea diata de pe poziția unui simplu creștin, aflându-se în pragul trecerii într-o altă lume și gândindu-se la Dumnezeu, făcea unele bilanțuri ale vieții, împărțind averea între apropiații săi.

1 <https://orcid.org/0000-0002-7449-0001>

Casa mare ca spațiu de desfășurare a obiceiurilor nupțiale

Natalia GRĂDINARU¹

În multe culturi, casa reprezintă mai mult decât un simplu loc de locuit; este centrul vieții de familie și un loc sacru unde se desfășoară diverse activități rituale. În tradițiile românești, „casa mare” simbolizează un loc purificat, pregătit să primească binecuvântarea divină și să găzduiască evenimente importante din viața comunității. Acest concept are rădăcini adânci în credințele și obiceiurile străvechi, reflectând atât dimensiunea spirituală, cât și pe cea socială a vieții. Obiceiurile de nuntă asociate cu „casa mare” / „camera bună” sau „odaia curată” reprezintă o parte esențială a tradițiilor rurale din România și Republica Moldova. „Casa mare” era o încăpere specială din gospodăria țărănească, rezervată unor evenimente deosebite, cum ar fi nunțile, botezurile sau sărbătorile religioase.

În cadrul nunții, „casa mare” avea un rol central, fiind locul unde mireasa era pregătită pentru evenimentul cel mare. Aici, îmbrăcată în costumul de nuntă, mireasa primea binecuvântările familiei și ale prietenilor apropiați, marcând astfel trecerea de la statutul de fată la cel de femeie căsătorită.

Un alt moment important era expunerea zestreii miresei în „casa mare”. Aceasta includea haine, țesături, covoare și alte obiecte de valoare, care erau admirate de invitați. Zestrea reprezenta un motiv de mândrie pentru familia miresei, subliniind statutul ei social și pregătirea acesteia pentru viața de familie.

În unele comunități, preotul venea în „casa mare” pentru a oferi binecuvântarea tinerilor căsătoriți, fie înainte de a merge la biserică, fie la întoarcerea acasă. Acest ritual sublinia caracterul sacru al căsătoriei și importanța acestei încăperi în viața de familie. După ceremonie, tinerii căsătoriți, împreună cu invitații, se adunau în „casa mare” pentru a sărbători. Aici se serveau mâncăruri tradiționale, se cânta și se dansa, într-o atmosferă festivă și plină de bucurie.

De asemenea, „casa mare” găzduia ritualuri simbolice, precum împărțirea colacului de nuntă sau legarea pânzei peste umerii mirilor, simbolizând unirea celor doi și intrarea lor în viața de familie.

1 <https://orcid.org/0000-0002-8144-5997>

Astfel, „casa mare” nu era doar un spațiu fizic, ci și un simbol al tradiției, al respectului pentru obiceiuri și al tranziției la o nouă etapă a vieții. Deși obiceiurile s-au schimbat de-a lungul timpului, influențele moderne coexistă adesea cu tradiții mai vechi, păstrând amintirea și valoarea culturală a „casei mari”.

Poarta Sărutului în simboluri și imagini

Ina ISAC¹

Poarta, binecunoscut element de intrare sau ieșire, de protecție a tot ceea ce există în interiorul gospodăriei împotriva dăunătorilor sau forțelor întunericului care amenință casa, în opera sculptorului român Constantin Brâncuși reprezintă mai degrabă mesajul de sacralitate a obiectelor uzuale din gospodăriile ancestrale, un accent puternic fiind lăsat pe poartă, cea care marchează gospodăria țărănească.

Sculptorul în creațiile sale face apel la tradiții, ritualuri și semnificații străvechi în cele mai mici detalii. Astfel, Poarta Sărutului reprezintă, de fapt, un element al unui complex de trei dintre lucrările sale monumentale, inclusiv Masa Tăcerii și Coloana Infinitului. Numărul trei nu este o simplă coincidență de aspect compozițional, ci mai degrabă a fost conceput astfel datorită încărcăturii energetice și spirituale pe care o poartă cifra 3, această trilogie formată semnificând Trinitatea Divină, viața de aici și de dincolo, nemurirea sau viața veșnică, unirea sau drumul spre cer. Poarta, care are o funcție apotropaică și în acest ansamblu, are forma unui arc de triumf, simbolizând un prag sau trecere către o altă dimensiune sau eternitate. Tot ea face tranziția dintre diverse stadii ale existenței sau tranziția de la viață spre moarte. Un element decorativ reprezentativ și repetitiv pe această operă este „ochiul”, amintind de „ochiul de veghe” prezent în lăcașurile de cult și care ar semnifica privirea interioară sau legătura dintre doi oameni, ce ar fi asociată cu uniunea lor spirituală. O asemenea asociere se datorează reprezentării acestor ochi pe sculptură, care par a fi închiși, ceea ce ar sugera o privire spre interior, contemplativă, mai degrabă decât privirea obișnuită, exterioară.

De asemenea, sculptorul a acordat o mare importanță materialului ales pentru realizarea acestei lucrări, folosind piatra de Banpotoc, care nu numai că asigură durabilitatea creației, dar îi sporește și semnificația datorită culorii deschise a materialului, semnificând puritatea și spiritualitatea.

Denumirea Poarta Sărutului aduce un mesaj simbolic și spiritual, punând în evidență unirea a două suflete pereche. Este o operă care venerează iubirea, unirea spirituală și transcenderea condiției umane prin legătura a doi

1 <https://orcid.org/0000-0002-2129-7320>

oameni, legați aici, pe pământ și dincolo, în cer. „Poarta Sărutului” indică intenția sculptorului de a transmite un mesaj de protecție a iubirii și a reuniunii dintre doi oameni. Tot ea, „Poarta Sărutului” fiind pragul de trecere spre celelalte sculpturi emblematice și simbolice din ansamblul de la Târgu Jiu, fiecare dintre ele fiind un fragment din poveștile satului de altădată, în care omul era în comuniune cu Creatorul.

Dinamica obiceiurilor. Despre nevoia de recuperare a identității culturale în Țara Oașului

Natalia LAZAR

Cultura tradițională și-a consolidat poziția de-a lungul timpului, între alte culturi, și a adus importante contribuții în evoluția fenomenului cultural, în general. Având la bază un profund caracter sistemic și comunitatea de tip tradițional, cultura a luat naștere în interiorul acesteia, alături de celelalte activități specifice grupului: economice, sociale, științifice, religioase.

Altfel spus, cultura tradițională este în interdependență cu comunitatea de tip tradițional în interiorul căreia s-a realizat, fiind definită doar prin raportare la membrii grupului comunitar și la creațiile materiale și spirituale elaborate de-a lungul existenței lor. Pentru omul tradițional, cultura reprezintă un sistem bine organizat de relații cu lumea înconjurătoare, o structură care are la bază o logică preponderent morală și psihologică.

Suntem de acord cu afirmațiile lui Mihai Pop potrivit cărora orice fapt de cultură reprezintă un act de comunicare, în cercetarea obiceiurilor se operează cu concepte și termeni lingvistici, iar faptele de cultură populară pot fi așezate în ecuațiile teoriei comunicării. Prin rit, ritual și ceremonial comunitatea tradițională și-a făurit o adevărată strategie comportamentală. Obiceiurile, în complexitatea lor, au contribuit substanțial la încheierea colectivităților rurale, la păstrarea și perpetuarea formelor tradiționale de viață, printr-un sincretism de limbaje și de planuri contextuale.

Un exemplu elocvent pentru dinamica obiceiurilor într-o lume globalizantă este spațiul cultural al Țării Oașului. În special sub influența migrației, au intervenit mutații asupra sistemului de obiceiuri din această zonă etnografică. Factorii care generează un asemenea comportament au la bază anumite mentalități specifice satului tradițional, peste care s-au suprapus diferite procese sociale contemporane și forme de aculturație.

Monografiile satelor — izvor de informații tematice

Elena MADAN¹

Sergiu LUCA²

Monografiile satelor sunt surse inestimabile de informații despre viața rurală, oferind o privire de ansamblu detaliată asupra aspectelor economice, sociale, culturale și istorice ale comunităților rurale. Aceste lucrări sunt esențiale pentru păstrarea și transmiterea cunoștințelor generațiilor viitoare, evidențiind evoluția comunităților în timp și valorile culturale unice.

Monografiile satelor nu sunt doar documente istorice, ci și un instrument valoros pentru cercetători. Ele permit studierea schimbărilor sociale și economice din contextul rural și facilitează analiza comparativă.

Aceste lucrări pot fi utilizate pentru a studia elita rurală. Analizând monografiile satelor, se poate înțelege influența elitelor asupra dezvoltării economice și culturale a zonelor rurale. De exemplu, în monografiile satelor Băcioi, Cotiujeni, Cornova ș.a. putem vedea imaginea localităților cu schimbările sociale de-a lungul timpului, prin descrierea populației, a vieții, a portului, a obiceiurilor boierilor, preoților, mazililor, răzeșilor și țăranilor simpli.

Un alt exemplu: în monografiile satelor putem descoperi importanța meșteșugarilor tradiționali și a mobilierului lor, cum ar fi exemplul tâmplarului Ivănaș Iosub Zadnipru, tatăl poetului Petru Zadnipru din Sauca, raionul Ocnița sau meșterii tâmplari din Mateuți, raionul Rezina. Munca lor a rămas ca o amprentă a tradiției și meșteșugului local.

Aceste exemple ilustrează faptul că monografiile satelor nu sunt doar documente istorice, ci și surse vii de cunoștințe despre tradițiile și meșteșugurile locale. Ele contribuie la păstrarea și promovarea moștenirii culturale a satelor și oferă șansa de a descoperi și de a aprecia diversitatea bogată a acestor comunități.

1 <https://orcid.org/0000-0003-4955-1789>

2 <https://orcid.org/0000-0001-5562-8207>

Crucifixe și alte monumente cu caracter religios din centrul Chișinăului

Alexandru MAGOLA¹

Republica Moldova este o țară cu o populație majoritară ortodoxă. Acest fapt a determinat existența a numeroase biserici, mănăstiri, alte obiecte de cult religios, printre care se numără și crucifixele sau troițele. Acestea au fost atât de numeroase în spațiul public, încât i-au determinat pe cei străini să-și facă o impresie despre acest teritoriu ca despre o țară ortodoxă. În 1945, imediat după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, o familie de ruși staroveri au vizitat Chișinăul și au rămas profund impresionați de numeroasele crucifixe și de spiritul ortodox care domnea în oraș. Acest fapt i-a determinat să nu se mai întoarcă în Rusia, ci să rămână în RSS Moldovenească, unde trăiau în deplină libertate mai multe comunități de ruși-lipoveni. Dar după instaurarea puterii sovietice în Basarabia și promovarea unui ateism agresiv, multe crucifixe, încărcate de simboluri arhaice, care aveau nu doar o valoare religioasă, dar și una culturală, au fost distruse, arse sau evacuate forțat în cimitire. Tradiția populară consemnează chiar și unele fapte miraculoase, când aceste crucifixe cu personaje biblice începeau ca prin minune să sângereze (s. Țaul, r-l Dondușeni), ca reacție la actele violente și de persecutare a credinței.

După destrămarea Uniunii Sovietice și declararea independenței Republicii Moldova, a început o perioadă de renaștere spirituală și de revenire la tradiție. Acestea au inclus restaurarea și ridicarea de noi troițe și crucifixe în toată țara. Astăzi, unele dintre aceste monumente de cultură tradițională le avem în centrul Chișinăului, ele fiind instalate nu doar în preajma unor biserici și mănăstiri, precum *Ciuflea*, catedrala *Nașterea Domnului*, bisericile *Schimbarea la față* și *Sf. Nicolae*, dar și în apropierea unor instituții laice.

1 <https://orcid.org/0009-0000-0978-134X>

Corpusul de Documente Etnografice Românești (DER) — modalitate de valorificare a cercetărilor de teren

Corina MIHĂESCU

Prin cercetări de teren se creează arhive care conțin documente etnografice de o valoare inestimabilă în timp. Aceste baze de date, stocate în arhivele institutelor de cercetare fundamentală sau ale altor instituții de cultură, reprezintă adevărate comori pentru specialiștii culturii tradiționale și a patrimoniului imaterial, angajați în restaurarea și valorificarea informațiilor, în munca asiduă care va face ca realitățile consemnate de culegători cu decenii în urmă să nu se piardă și să vadă lumina tiparului, spre folosul generațiilor viitoare.

Un exemplu emblematic în acest sens este *Corpusul de Documente Etnografice Românești (DER)*, ale cărui volume, redactate și tipărite de colectivul de cercetători științifici ai Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române, cuprind material etnografic cules în perioada 1974—1983. Cele 20 de chestionare publicate în 1972 și restructurate patru ani mai târziu, au fost dedicate unui proiect de anvergură, *Atlasul Etnografic Român (AER)*, care și-a propus că cartografeze datele etnografice culese din întreaga țară. După apariția a cinci volume de mare întindere și complexitate (*I. Habitatul, II. Ocupațiile, III. Tehnică populară. Alimentație, IV. Arta și portul popular, V. Sărbători și obiceiuri*), procesul paralel, cel de exploatare monografică a chestionarelor, continuă prin îmbogățirea cu noi contribuții a *Corpusului de Documente Etnografice Românești (DER)*.

Obiceiurile prenuptiale ca parte a tradițiilor de trecere la românii de la est de Prut

Raisa OSADCI¹

Nunta reprezintă cel mai important ceremonial din viața omului, marcând o schimbare radicală a rolului său. Dacă de la naștere până la căsătorie, individul din societatea tradițională trecea printr-o serie de manifestări tradiționale formative, fiind obiect al educației, după nuntă el devenea subiect/agent al educației, dobândind funcția de formator, iar misiunea sa principală consta să dea naștere, educație și sprijin material pentru copiii săi și pentru generațiile următoare de urmași. Conform mentalității tradiționale, nunta este un prag, depășirea căruia schimbă ireversibil statutul omului. După nuntă, individul aderă la categoria de vârstă și socială a adulților și nu poate să revină la statutul de fecior/flăcău sau fată mare.

Marcând cea mai radicală schimbare din viața omului, derularea nunții este deosebit de complexă. Obiceiurile de nuntă cuprind trei etape de bază: prenuptială (cu accente preliminare, de separare a viitorilor miri de categoria tinerilor), nunta propriu-zisă (cu funcție generală liminară, de prag, când mirii trec din categoria de tineri la adulți) și post-nuptială (cu prevalarea elementelor postliminare, de agregare a tinerilor căsătoriți la categoria adulți). Fiecare etapă inserează, la rândul său, multiple ipostaze de trecere ce integrează structuri specifice: preliminare (de separare), liminare (de prag) și postliminare (de agregare).

Comunicarea va lua în dezbatere tradițiile etapei prenuptiale legate de perioada de debut a acesteia (stărostia, pețitul, furatul miresei etc.), perioada de desfășurare (logodna etc.) și cea de încheiere (răspunsul etc.), care vor fi privite ca structuri ceremoniale de demarare a trecerii viitorilor miri de la categoria tinerilor la cea de adulți. Sub aspectul arhetipal, vor fi dezvăluite unele elemente de ritual și atributică tradițională, precum și funcțiile de rol caracteristice actanților ca reprezentanți ai diferitelor categorii de vârstă și gen.

1 <https://orcid.org/0000-0001-5024-3789>

Locuința românilor din spațiul Pruto-Nistrean reflectată în descrierile de călătorie din secolele XVIII—XIX

Ecaterina PIHUROV¹

Modul de viață, locuința, ocupațiile, tradițiile și alte aspecte ale vieții românilor au fost obiectul de observație al călătorilor străini când au vizitat țările românești în solii diplomatice. O atenție deosebită era acordată locuinței țăranilor. Din scrisorile solului polonez W. Chrzanowski, publicate în 1780, aflăm că acesta a călătorit prin toată Moldova. Mergând de-a lungul Prutului, a văzut peste tot sate populate cu case frumoase, dar puține erau din lemn, majoritatea fiind din lut lipit.

În 1791, cele două Principate Dunărene au fost vizitate de contele A. de Langeron, general al armatei ruse și guvernator al Novorosiei. El menționa casele clădite din vâlâtuci cenușii, amestecați cu paie și acoperiți cu apă de var, cu un acoperiș de paie care depășea cu mult peretele și era susținut cu stâlpi de lemn.

În 1839, N. I. Nadejdin, în călătoria sa prin Basarabia, remarca că locuința moldoveanului e curată, mică, dar e folosită doar pentru dormit; de asemenea observă prezența unui sunduc, a unui pat familiar, a covoarelor lucrate manual.

A. Zașciuk, căpitan în armata imperială, a fost însărcinat cu colectarea de materiale statistice și geografice despre Basarabia, publicată în 1862. Este detaliată descrierea casei, cu o explicație a procesului de construcție și a obiectului de a face clacă.

Etnograful rus A. Afanasiev-Ciujbinski a călătorit în 1863 în sudul Rusiei pentru a culege informații despre teritoriile anexate la Imperiul Rus, inclusiv Basarabia. Acesta descrie locuința moldovenilor prin simplitate, curățenie în interior și exterior, prezența lavițelor, covoarelor, culmilor de perne. V. L. Dedlov, în notițele sale de călătorie din 1895, remarcă curățenia caselor, dar și lipsa de pricepere în construcție.

Prin urmare, notițele de călătorie, precum și datele colectate în mod specific de acești călători, sunt surse valoroase pentru studiul locuințelor tradiționale moldovenești.

¹ <https://orcid.org/0009-0004-5465-5245>

Poarta și îngrăditurile tradiționale din cadrul Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi”

Sergiu SUVAC¹

Rezervația cultural-naturală „Orheiul Vechi” a fost creată cu scopul de a proteja și promova patrimoniul cultural al regiunii. Acest lucru s-a datorat unor factori naturali și culturali, care au făcut de-a lungul timpului posibilă crearea unui spectru cultural unic în spațiul Pruto-Nistrean. Așezările perindate în timp au creat și perpetuat elementele culturale pe care le putem urmări astăzi în această zonă. Rezervația cuprinde arealul comunei Trebujeni (satele Trebujeni, Butuceni și Morovaia) și teritoriile parțial adiacente din comunele/satele învecinate: Ivancea (satele Furceni și Brănești), Susleni, Mașcăuți și Mollovata. Fiind parte componentă a Parcului Național Orhei, cea mai importantă structură silvică din țară, localitățile din cadrul rezervației au reușit să păstreze autenticitatea unor elemente culturale silvice. Totodată, făcând parte din zona etnografică a Codrilor Orheiului, gospodarii așezați cu traiul aici și-au modelat casele folosind piatra.

Prelucrarea pietrei este o îndeletnicire seculară în spațiul Pruto-Nistrean, mai ales în zonele cu recife calcaroase, precum bazinul Răut, unde se află Rezervația cultural-naturală „Orheiul Vechi”. Aici se pot observa mai multe elemente decorative de case țărănești și curți care nu se găsesc în alte zone ale Moldovei. Florile de piatră, stâlpii și coloanele caselor, stâlpii masivi ai porților și gardurile, incrustațiile în piatră se evidențiază prin cromatică lor vie, aplicată pe alb sau siniliu, frumos ornamentate cu diverse motive. Vom purcede la studiul porților și îngrăditurilor tradiționale pentru a determina caracteristicile acestor elemente ale vieții cotidiene, care au devenit un simbol al patrimoniului cultural local.

Porțile și îngrăditurile conferă zonei o notă specifică, dat fiind faptul că prin varietatea motivelor decorative arhitecturale ai stâlpilor de piatră s-au păstrat elemente arhaice cu simboluri astrale sau figuri geometrice. Un exemplu notabil este ornamentul format din arcada cerului, rozetele stelare și discul solar cu razele coborâte pe rombul fertilității. Totodată, stâlpii sunt masivi, prismatici, tencuiți și zugrăviți în alb sau siniliu. Vârfurile lor sunt dominate de compoziții sculptate, printre care faimosul motiv al florii de lotus.

1 <https://orcid.org/0000-0001-8662-7450>

Etnologia teologică — mijloc de investigare a culturii tradiționale

Ion TIȚA-NICOLESCU¹

Etnologia teologică este o disciplină propusă, printre alții, și de James Frazer, care studiază etnologia prin prisma teologiei². Abordarea contribuției creștinismului și a teologiei aferente la studiul folclorului românesc poate aduce nu doar noi metode de investigație etnologică, dar poate deschide noi orizonturi de cercetare. Arta creștină din România, ca de altfel ortodoxia românească, abundă de elemente religioase, prezente atât în pictură, cât și în decoruri, care la prima vedere nu au nicio legătură cu dogma creștină stabilită de sinoadele bisericești. Folosim ca exemplu în acest sens doar prezența *Sânzienelor* în calendarul ortodox, alături de sărbătorirea Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul. Acesta este doar unul din multele exemple de sincretism religios prin care elemente ale folclorului românesc pot dezvălui informații valoroase despre comunitățile rurale din nordul Argeșului.

În studiul de față vom oferi spre analiză elemente de decor religios întâlnite în mai multe biserici din nordul județului Argeș. Pentru țaranul român, Dumnezeu nu este transcendent, ci dimpotrivă, El a trăit cândva pe Pământ și se preumbla și vorbea oamenilor avându-l alături, cel mai adesea, pe Sfântul Petre. În poveștile românești, Dumnezeu întruchipează bunătatea și înțelepciunea, pe când Apostolul — slăbiciunile și afectele umane... Studierea și interpretarea pertinentă a simbolurilor trebuie să aibă drept criterii, înainte de toate, o bună cunoaștere a fenomenelor religioase și a sincretismului, păgân și creștin, cunoașterea temeinică a sistemelor filozofice care au stat la baza învățăturilor creștine din primele veacuri și, nu mai puțin importante, a tradițiilor populare românești.

1 <https://orcid.org/0009-0004-3135-4511>

2 Romulus Vulcănescu, *Dicționar de etnologie*, Editura Albatros, București, 1979, p. 123.

Controverse în păstrarea și promovarea culturii tradiționale în RSS Moldovenească

Valentina URSU¹

Cultura tradițională a reprezentat întotdeauna componenta principală a societății în păstrarea identității naționale. Acesta a fost pilonul care a făcut posibilă păstrarea limbii, obiceiurilor și tradițiilor strămoșilor noștri în perioadele istorice de dominație, supunere, asimilare, infiltrare a elementelor de cultură ale altor popoare cu care a intrat în contact.

Perioada sovietică se distinge printr-o atitudine controversată în interpretarea și promovarea componentelor culturii populare. Pe de o parte, unul din principiile pe care s-a sprijinit politica culturală a URSS a fost principiul caracterului popular al culturii. Astfel, autoritățile sovietice recunoșteau importanța punerii în evidență a specificului național al tuturor popoarelor ce intrau în componența Statului Sovietic. Fiecare comunitate urma să se preocupe de păstrarea acestui caracter distinct. Pe de altă parte, acest specific național nu trebuia să depășească cadrul ideologic al doctrinei comuniste.

Prezenta comunicare are ca scop evidențierea controverselor în păstrarea și promovarea culturii tradiționale din RSS Moldovenească. Sunt analizate documente din Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova, Arhiva Națională a Republicii Moldova, articole din ziarele *Cultura Moldovei*, *Cultura, Moldova Socialistă*, revista *Moldova*.

Se constată că specificul național putea fi exprimat doar prin câteva domenii: muzică populară, dansul popular, arta monumentală, unele tradiții care nu contraveneau directivelor PCM și care demonstau caracterul deosebit al culturii românești din stânga Prutului de cele din întregul spațiu românesc.

Ceea ce distinge radical acea epocă este sfera în care se desfășura activitatea artiștilor, ecoul pe care operele lor trebuiau să-l găsească în rândurile unui public din ce în ce mai numeros. Era firesc ca în acele condiții munca artistului să fie investită cu o responsabilitate sporită și să capete o destinație socială accentuată.

1 <https://orcid.org/0000-0002-5711-8726>

Representations about *casa mare* in nowadays Chisinau

Nina IVANOVA¹

Casa mare is a separate room in a traditional three-chamber house. It was used as a festive room for the family ceremonies and different holidays and as a clean room to keep the most valuable objects, especially dowry, which aimed to show the economic well-being of the family, as well as the bride's handicraft. In the traditional worldview, it acquired such categories as cleanness and sacredness. We can differentiate some of the important functions of *casa mare*: a socio-economic space, a sacred space for performance of rituals, a place for intergenerational gatherings.

Drastic changes of the XX century significantly damaged traditional rural lifestyle on the territory of nowadays Moldova. Modernization changed the rural hierarchical and gender systems, and new materials and technologies affected the structure and functionality of the household. Nowadays it is almost impossible to find an original *casa mare*, but its elements and overall symbolism spread across the country, even in the urban space; it even acquired some new functions.

The function of family reunions and creation of new social connections moved into the spaces of ethnic style restaurants. The function of social memory, which emerged recently because of globalization, found itself in museums. It also sporadically emerges on festivals dedicated to different traditions and as a longing for acquisition of an "authentic" product. The festive and folkloric drama moved into ethnic theaters and folk ensembles. Material visual part of *casa mare* dispersed through private and public urban areas (elements of interior, murals etc.). One more important function — demonstration of hospitality — spread out from the physical limits of private sitting-rooms and public places across the whole country. Today *casa mare* is a part of the country brand, which has to underline its hospitality and authenticity of its culture. It became symbol for openness, sociality, supportiveness and actually of those values, which are promoted for a healthy modern society.

1 <https://orcid.org/0000-0003-3623-5242>

**SECȚIA CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA
CULTURII TRADIȚIONALE A MINORITĂȚILOR ETNICE**

**Meșteșugul fierăritului practicat de romi în Estul Carpaților:
rezultatele cercetării istorico-etnografice din 2024**

Ion DUMINICA¹

Fierăritul, odinioară cel mai important meșteșug din viața comunităților sătești în spațiul est-carpatic, în prezent devine din ce în ce mai mărginit de tehnologiile inteligente, utilizate în proporție extinsă în industriile producătoare de mărfuri (inclusiv din fier) necesare în gospodăria casnică. În rezultat, spre regret, străvechiul meșteșug de a prelucra fierul „doar cu ciocanul, focul și nicovala” treptat „se stinge” odată cu „dispariția fierarilor”.

În cadrul comunicării vor fi prezentate rezultatele unui studiu realizat în 2024, prin prisma reliefării ultimelor „urme apuse” ale fierăritului, practicat de țigani (romi) în spațiul est-carpatic. În special, vor fi abordate sursele istorico-etnografice care extind semnificația culturală a expresiei trinitare „fierărit (meșteșug) — fierari (meșteșugari) — țigani (romi)” cu 25 de elemente inedite, de exemplu: „*Fierăritul* — o vocație rară, care aduce în fiecare zi folos și bucurie oamenilor muncitori”; „*Fierar* — o profesie veche și însemnată ca și cea de plugar”; „*Țiganii* — singurii meșteri în lucrarea fierului, aduși de tătari și răspândiți printre români”.

Totodată, vor fi dezvăluite cele mai relevante aspecte de practicare a fierăritului în spațiul est-carpatic, precum instalațiile specifice unei fierării: „vetrele și foalele țigănești”; instrumentele clasice utilizate în prelucrarea „la rece” și „la cald” a fierului: „ciocanul, cleștele și nicovala”; abilitățile profesionale necesare unui fierar iscusit, pentru a posedă o „meserie bună și prețioasă, ca o brățară de aur” (fierăritul): „vocație nativă, mâini vâjnoase și de nădejde, care cunosc puterea și slăbiciunea metalului”.

1 <https://orcid.org/0000-0001-5896-6850>

Impactul valoric al culturii ucrainene pentru învățământul artistic din Republica Moldova

Iuliana GHERMAN¹

Obiectivele cursului *Istoria artelor plastice* în cadrul învățământului artistic din Republica Moldova sunt constituite în bază studierii istoriei artelor plastice universale, precum și a problemelor multiaspectuale legate de istoria, critica și teoria artelor. Prelegerile disciplinei vizează, de asemenea, concentrarea asupra curentelor artistice și operelor de mare valoare ale culturii ucrainene, care ar exercita un impact esențial asupra viziunii etno-valorice și artistico-estetice pentru tânăra generație. Reieșind din contextul provocărilor socioculturale și geopolitice actuale și ale experienței personale în practica didactică, ne propunem implementarea tematicii artistico — culturale ale artei ucrainene în cadrul cursului *Istoria artelor plastice universale și naționale*. Ca argument pentru cele de mai sus, prezentăm o serie de fapte istorice și culturale legate de cultura poporului ucrainean și care se încadrează perfect în cultura europeană și universală. Arta ucraineană este originală și bogată, formată de-a lungul secolelor, reflectând lumea spirituală a ucrainenilor, mentalitatea lor, ea s-a remarcat printr-un potențial moral și estetic semnificativ. Cele mai bune exemple de pictură — barocă ucraineană — sunt frescele bisericii Lavrei Pechersk din Kiev. Geniul și profetul poporului ucrainean, Taras Șevcenko, este omagiat nu numai în scumpa sa Ucraină, ci și în întreaga lume, unde există o numeroasă diasporă ucraineană, inclusiv în R. Moldova și România. Referindu-ne la tema receptării fenomenului artistico-cultural al lui T. Șevcenko în spațiul cultural și spiritual românesc, merită să menționăm faptul că opera *Cobzarul* («Кобзар») a fost tradusă în română de I. Gheorghită în R. Moldova și de alți traducători profesioniști din România. Un simbol etnic al culturii ucrainene îl prezintă Icoana cu chipul cozacului. *Boiciukismul* («бойчукізм») este un fenomen cultural din istoria artei ucrainene din anii 1910—1930, remarcat prin stilul său artistic monumental-sintetic. Baza conceptului privind dezvoltarea artei noi a fost apelul la tradițiile picturii monumentale bizantine și italiene, precum și pictura antică și icoană veche, ca sursă principală a formei naționale ucrainene. Căutarea unor noi forme de exprimare în cultura

1 <https://orcid.org/0000-0001-8717-7092>

ucraineană (prin conceptualism, suprematism, pop art, instalație, performanțe) este reprezentată în creația lui Kazimir Severinovici Malevici (1879): „Autoportret” (1910); „Cap de țăran” (1929); „Peisaj lângă Kiev” (1930). Abstracționismul și postmodernismul sunt reprezentate în lucrările artiștilor T. Silvașu, A. Tistol, K. Bilokur, A. Dubovik, A. Ekster, A. Vladimirov, I. Marciuk, A. Savadov ș.a. Astfel, considerăm că este esențială studierea artei ucrainene de la origini și până în prezent (arhitectură, pictură, sculptură, grafică, artă decorativă etc.) și valorificarea ei prin procesul de predare în învățământul artistic preuniversitar/universitar din R. Moldova.

Spațiul exterior al locuinței lipovenilor din satul Cunică (r-nul Florești): tradiții și manifestări culturale contemporane

Irina IJBOLDINA¹

Satul Cunică (r-nul Florești) este cea mai veche și cea mai mare localitate a credincioșilor ruși de rit vechi de pe teritoriul Republicii Moldova. Încă în anii 1720, această zonă era locuită de mai multe familii de lipoveni, iar din 1781, în documente este consemnată biserica de lemn Flor și Lavru, care și astăzi continuă să dețină rolul de centru spiritual al comunității și de salvagardare a valorilor tradiționale. Amenajarea gospodăriei tradiționale lipovenești din s. Cunică, având anumite trăsături caracteristice comune cu alte sate populate de credincioși ruși de rit vechi (lipoveni) din Republica Moldova, dispune și de unele atribute specifice și particularități arhitectonice și culturale. Astfel, în satul Cunică, gospodăria țărănească este numită *podvorë* (подворье) și doar partea gospodăriei care dă spre stradă — *dvor* (двор (curte). Clădirile de locuit și anexele gospodărești *saraiki* (сарайки), numite în unele cazuri *punea* / *pun'ka* (пуня / пунька) sunt plasate în partea îndepărtată a *podvor'e*, lângă grădina de legume și livadă. Influența moldovenească este mai puțin pronunțată în satul Cunică decât în celelalte sate populate de lipoveni în Republica Moldova; totodată, partea gospodărească a curții se numește *odaie*, cu amplasamentul în partea din spate, fiind compusă dintr-un complex de anexe.

Toate construcțiile tradiționale din s. Cunică sunt din lut — chirpici numiți *lampaci* (лампаچی), dar există și case din nuiel (de fapt, carcase din nuiel căptușite cu lut). Acoperișurile sunt cu șarpante, în patru sau două ape, acoperite cu draniță, peste care, în vremuri mai recente, au fost așternute plăci de azbociment sau tinichea. Construcțiile gospodărești sunt de diverse tipuri în funcție de amplasamentul lor. Fațada principală a caselor de locuit, în măsura posibilității, este orientată spre sud, iar plafonul ușor coboară spre latura nordică. În fața casei — un prag din lemn sau lut, trece într-un cerdac (prispă cu balustradă) numită *ganka* (ганка).

Gospodăriile tradiționale vechi păstrate în s. Cunică, sunt datate cu limita secolelor (XIX-XX) și prezintă construcții cu două camere cu plafon jos, între care apare un antreu — *sentzy* (сеницы) cu ieșirea spre pod. De casă este

1 <https://orcid.org/0000-0002-1136-0082>

alipită o atenansă, care servește ca depozit sau bucătărie de vară, numită *podtashek* (подташек). În gospodăria lipovenească neapărat există o baie (s-au păstrat și cele încălzite „pe negru”: baie cu aburi fără horn). Un atribut nelipsit al tuturor gospodăriilor din Cunicea este un subsol mare boltit din piatră, cu intrare de pe fațada principală, pe linia cerdacului, compus dintr-un antreu — *pogrebitza* (погребица), o încăpere mai la suprafață — *bașca*, și alta mai adâncită — *pogreb* (погреб). Decorul casei este simplu și modest: văruiată cu sineală, avea decorate în special frontonul și cornișa cu lemn sculptat.

Paștele Blajinilor în comunitatea romilor din Soroca: concluzii din cercetările de teren

Svetlana PROCOP¹

În scopul colectării și studierii materialelor etnografice pe tema „Sărbătoarea Paștelui Blajinilor în comunitatea romilor din orașul Soroca”, au fost efectuate două cercetări de teren. Prima a avut loc în ziua de luni, 13 mai 2024, atunci când comunitatea de romi din Soroca a sărbătorit Paștele Blajinilor. A doua cercetare de teren a fost realizată în perioada 20-23 august 2024, pentru a completa datele sondajului preliminar (un chestionar cu 32 de întrebări incluse), culese de la informatorii romi din oraș; în total au fost intervievați 10 respondenți, inclusiv: Ludmila Preida (a.n. 1966), Roza Gruia (a.n. 1940), Maria (Malinca) Cebotari (a.n. 1953), Ana Țurcanu (a.n. 1948), Alexandr Țurcanu (a.n. 1944), Maria (Gherda) Stoian (a.n. 1958), Angela Stoian (a.n. 1968), Artur Șerban (a.n. 1962), Ludmila Raducan (Forfacari) (a.n. 1960), Svetlana Cerari (Fieraru) (a.n. 1988). În termeni generali, Paștele Blajinilor, sărbătoare de pomenire a rudelor rome răposate, structural se împarte în două etape: prima etapă (preliminară) — pregătirea bucatelor și pomenilor în ajunul sărbătorii de Paștele Blajinilor (sâmbăta și duminica) și a doua etapă (principală) — practicile de pomenire desfășurate în cimitir (luni).

Luni dimineața, în ziua sărbătorii de Paștele Blajinilor, la Biserica „Sf. Teodor Stratilat”, amplasată în preajma cimitirului din Cartierul Romilor din Dealul Sorocii, se bat clopotele, invitând enoriașii să participe la slujba principală de pomenire a răposaților, pe care orașenii o numesc „Prohod”. Concomitent cu serviciul divin, romii încep să pună mese lângă mormintele rudelor „plecate în lumea de dincolo”.

După încheierea slujbei religioase („Prohod”-ul) în Biserică, preotul pleacă la cimitir și binecuvăntează mesele de pomenire; ulterior, enoriașii romi încep să dăruiască pomeni „de sufletul și cu rostirea numelui rudelor”. Practicile de pomenire a credincioșilor romi din or. Soroca, în majoritate sunt reglementate de canoanele Bisericii Ortodoxe; însă, sunt atestate și elemente specifice/variate, care vor fi evidențiate în comunicare.

1 <https://orcid.org/0000-0002-6928-4828>

Dincolo de aparențe: condiționarea toleranței interetnice și inter-religioase în societatea albaneză din timpul regimului dictatorial comunist (1945—1990)

Elsa STAVRO¹

Deși se vorbește mult despre toleranța interetnică și inter-religioasă, ca o caracteristică a poporului albanez, această prezentare încearcă să aducă în prim plan, dintr-o nouă perspectivă, relațiile dintre grupul majoritar albanez cu alte minorități. De la schimbările vizibile de limbă, credință, obiceiuri și tradiții, până la estomparea caracteristicilor minorităților, în special a limbii și a credinței religioase, aceste relații dintre majoritate și minorități, care se extinde pe o perioadă lungă de timp, în aceleași teritorii — se confruntă, în prezent, cu noi provocări. De la manipulări statistice și juridice, la negarea libertății de autodeclarare, la stereotipuri și stigmatizare, aceste relații dintre membrii diferitelor grupuri etno-socio-culturale din societatea albaneză sunt rodul unei interacțiuni atipice dintre majoritate și minorități, care, deși învăluită, adesea, în nuanțe de toleranță interetnică și inter-religioasă, manifestă vizibil stigmatizare și rasism față de minorități.

În această prezentare se intenționează argumentarea unora dintre tezele mai sus-menționate, care, ilustrate cu câteva dintre concluziile tezei de doctorat „Identitatea aromânilor din Albania, de la elenizare și dicatură atee la interculturalism” (Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, 2022), demonstrează clar aparențele „toleranței interetnice și inter-religioase”, care de fapt se bazează pe directivele regimului dictatorial comunist (1945—1990); directive politice ce legitimau, printre altele, ateismul forțat pentru toți cetățenii Republicii Socialiste Populare Albania. Ținând cont de faptul că aproape toate minoritățile etnice din Albania aparțineau credinței ortodoxe, odată cu eliminarea drepturilor de a se autodeclara ca parte a minorității, de a-și manifesta religia/credința și de a folosi nume care transmit și păstrează ritualuri și tradiții — devine clar de ce, odată cu înăsprirea regimului dictatorial comunist, diversitatea caracteristică grupurilor etno-socio-culturale, treptat se estompează. Concomitent cu suprimarea diferențelor etno-culturale (în special cele religioase), precum și cu albanizarea forțată a reprezentanților minorităților națio-

1 <https://orcid.org/0000-0003-4113-9378>

nale dispar și premisele unui potențial conflict între membrii unor confesiuni sau etnii diferite, conferind societății albaneze caracteristicile imaginare ale toleranței religioase și etnice.

Çorba and şurpa in the Gagauz food traditions

Diana NICOGLU¹

In the Gagauz food traditions, a significant place is occupied by liquid dishes with or without meat, which are designated by the word *çorba*, which in translation from Gagauz means soup, a liquid dish.

The main principle of nominating soups in Gagauz cuisine is to name the dish by the main component. For example, *kuzu çorbası* (young lamb soup), *tauk çorbası* (chicken soup), *balık çorbası* (fish soup), *uuma çorba* (soup with dumplings). Probably, this lexeme came to the Gagauz language from the Turkish. In the Turkish language, this word came from the Persian language. This term in the meaning of 'soup, gruel' is known among a number of peoples of the Northern Black Sea region and of the Turkic world, and has correspondences in a number of languages. It is a traditional dish for modern peoples of Turkey, Iran, and Afghanistan.

During the Soviet period, a dish called *şurpa* (*shurpa*) became widespread among the Gagauz. It is a soup made from lamb with potatoes (or without them), carrots and ground black pepper. There should not be much liquid. Unlike the varieties of the original Gagauz soup *çorba*, sour kvass *borç* and homemade noodles are not added to it. The history of its appearance remains unclear, however, in our opinion, the Gagauz could have borrowed this dish from the population of the former USSR.

Both words — *çorba* and *şurpa* go back to the Persian *şōrbā* meaning 'soup, porridge'. Nevertheless, the Gagauz perceive *şurpa* without associating it with the traditional dish *çorba*, both in terms of time and the principle of preparation.

Şurpa has become a popular dish among the Gagauz people, which is prepared for various occasions, for family holidays, for collective meals of employees of various institutions, etc. In our opinion, this dish is somewhat reminiscent of *kurban* — bulgur with lamb.

The obvious analogy in the methods of preparation of both dishes has led to the widespread use of *şurpa* in the Gagauz food traditions.

1 <https://orcid.org/0000-0002-0248-8703>

Romanian language in the system of trilingualism of Bulaestian Ukrainians

Aleksey A. ROMANCHUK¹

The topic is part of the project “Russian-speaking population of the Republic of Moldova and the Romanian language”. By “Russian-speaking population” we mean the ethnic minorities of the country, primarily: Russians, Ukrainians, Bulgarians, Gagauz.

Nowadays in Bulaesti village people under 40 years old, and especially under 30, can usually either communicate in Romanian or, at worst, understand Romanian speech. That is, they are trilingual to some extent.

The main factors in the growth of knowledge of Romanian language are the following: working in a Romanian-speaking environment, interethnic marriages, pressure from the state and the Romanian-speaking environment in general, and improvements in the teaching of Romanian in schools (in recent years)

Despite the noted increase in knowledge of the Romanian language among the Ukrainians of Bulaesti, in general, however, their involvement in Romanian culture has hardly increased. No one in the village watches films or TV in Romanian, or reads books or media.

It is also significant that when asked: “What prevents better knowledge and use of the Romanian language?” all respondents, in one way or another, named as the most important reason the fact that they often encountered a demonstrative reluctance to speak with them in Russian (primarily on the part of officials).

To what extent Bulaesti reflects the Russian-speaking population of the country as a whole requires a separate study. However, one of the respondents, a former college student in Chisinau (she graduated about ten years ago), reported an interesting example. According to her, from her Russian-speaking group (30 girls), not one married a Romanian-speaking guy.

This example is certainly statistically insignificant and insufficient for broad generalizations. But if it accurately reflects the main trend, it turns out that the Russian-speaking and Romanian-speaking populations of the Repu-

¹ <https://orcid.org/0000-0002-2021-7958>

blic of Moldova, formally communicating quite closely, are increasingly diverging into “parallel worlds” at a deeper level. This is aggravated by the fact that an increasing number of Romanian-speaking youth have little or no knowledge of Russian.

Funeral meal dishes in the Old Believers Church of Chisinau

Tatiana ZAIKOVSKY¹

The Old Believers Church of the Intercession of the Holy Mother of God is located in Chisinau. Traditionally, memorial dinners are held in the church refectory. For a funeral or wake, three obligatory dishes are usually prepared (“3 stravy”), as well as several additional ones: “We do it like this: we usually have 4-5 dishes. If someone wants, we can make more. But we usually do not make less than 4” (K. P. D.). Whether the dinner will be Lenten or non-Lenten depends on what day the funeral and, accordingly, the wake falls on. If it is not Lenten, not Wednesday or Friday, then meat and fish are present on the table. Not every type of meat and fish is used by the Lipovans, there are a number of prohibitions — on rabbit, hare, fish without scales, etc. These prohibitions are reflected in the Holy Scripture (Ch. 11 of the Book of Leviticus), which were lifted after the Nikon reform, which was not accepted by the Old Believers. The same dish can be both Lenten and non-Lenten. For example, borscht, which is an obligatory dish at a funeral, is served with meat on a non-Lenten day, and without it on a Lenten day, just like stuffed peppers or “golubtsy”. Ritual food consisting of three obligatory dishes is not prepared according to a single recipe; variations have been identified in different settlements. For example, in Chisinau, borscht for the funeral table is prepared a little differently than in the village of Pokrovka in the Donduseni district, where, in our opinion, a more ancient version is presented: beets were kept in kvass for several hours (kvass in ancient times performed an apotropaic function). At the same time, each dish of the Lipovans’ funeral table has its own characteristics. Thus, borscht is prepared in a special way (all vegetables are cut very thinly, etc.), rice porridge with yolks and added fruits and raisins, noodles with pieces of chicken/duck meat, etc. Some dishes are borrowed from the Moldovans or Ukrainians and creatively modified.

1 <https://orcid.org/0000-0001-5438-9945>

Повседневная пища как элемент традиционной культуры старообрядцев/липован Молдовы

Ольга ГАРУСОВА¹

В современных этнологических исследованиях система питания рассматривается не только как наиболее устойчивый элемент материальной культуры народа, но и как важнейший фактор сохранения этнокультурной идентичности. В этом ракурсе будет представлена в докладе малоизученная тема сохранности традиций повседневной пищи старообрядцев Молдовы.

Система питания липован восприняла многие компоненты молдавской и украинской кухни, обогативших, прежде всего, ассортимент овощных блюд и выпечки. В последние годы старинные рецепты изменяются за счет включения новых ингредиентов. Однако заимствования адаптированы под сложившиеся вкусовые привычки и предпочтения, которые определяют особенности приготовления и переработки продуктов. Преобладают традиционные русские блюда (щи, борщ, квашенная капуста, каши, пироги, блины, оладьи, кныши, квас, чай из трав и пр.), которые респондентами оцениваются как знак этнокультурного своеобразия: Борщ и каша у нас особые. Вы таких нигде не увидите. Многие жители старообрядческих сел по-прежнему еду варят или запекают в печи. Повседневная пища липован — простая, вкусная, рациональная, отличается вариативностью; одни и те же блюда хозяйки готовят по-разному; в некоторых селах существуют и свои особенные блюда из обычного набора сельскохозяйственных продуктов.

Религиозное мировоззрение оказало огромное влияние на отношение к пище — дар Божий. Старообрядческая православная вера диктует строгое следование в повседневной жизни религиозным канонам. Соблюдение постов, приготовление пищи с учетом церковного календаря, семейные трапезы, привязанные к дневному распорядку, содержат символические смыслы. За многовековую историю липованская кухня, претерпев различные региональные влияния, сохранила свою самобытность. В традиционной пище старообрядцев на бытовом, обыденном,

¹ <https://orcid.org/0000-0002-0813-1553>

уровне отражены многие черты мировосприятия этой особой группы русского населения Молдовы с присущим им адаптационным подходом к изменяющейся реальности ради сохранения живой традиции.

Традиционная кухня болгар Молдовы: к вопросу о выборе мест для сбора полевого материала

Надежда КАРА¹

Согласно статистическим данным, в Молдове проживает около 90 тысяч болгар, что составляет 2% населения (включаем сюда и показатели, относящиеся к Приднестровью).

В Республике Молдова болгарское население компактно проживает на юге страны, в следующих районах: Тараклийский (Тараклия, Кайраклия, Твардица, Валя-Пержей, Кортен, Нови Кортен, Горна Албота, Долна Албота, Светлый); Кахульский (Кахул, Ларга, Урсоая, Лопацика, Московей); Кантемирский (Викторовка, Стояновка, Плоп); Леовский (Троица, Троян, Вознесены); Чимишлийский (Валя Пержей Ноуэ, Димитровка, Максимены); Комратский район (Комрат, Кирсово); Кайнарский (Александровка); а также в городе Чадыр-Лунга и в других местах. В двадцати населенных пунктах болгары составляют от 65% до 95%, то есть абсолютное большинство; в остальных — от 15% до 57%.

Большая часть малых населенных пунктов являются дочерними, отделившимися от более крупных поселений. К первичным поселениям можно отнести Тараклию, Твардицу, Кортен, Валя-Пержей, Московей. Абсолютное доминирование болгарского этноса наблюдаем в трех населенных пунктах — городах Тараклия и Твардица, а также в селе Кортен.

Для сбора полевого материала с целью изучения степени сохранности традиционной кухни в современных болгарских семьях Молдовы, мы выбрали три типа населенных пунктов с компактным проживанием болгар: город Твардица (до 2013 года — село), села Валя-Пержей и Московей. Твардица, основанная в 1830 г., сегодня насчитывает около 6 тыс. жителей (97% болгар). Село Валя-Пержей основано в 1816 году. Насчитывает около 5 тыс. жителей (более 50% — болгары). С самого основания села в нем проживали и румыны, но два этноса территориально не смешивались, занимая разные части. Село Московей основано в 1814 году. С самого основания села здесь также жили и румыны, однако болгарская и румынская части населения жили диффузно.

1 <https://orcid.org/0000-0001-8646-7442>

Для нас важно собрать материал в трех населенных пунктах с разным соотношением болгарской и неболгарской частей населения и выявить степень сохранности национальной кухни в моноэтнических болгарских поселениях.

Каталог идишских устойчивых выражений евреев Республики Молдова: к вопросу о его концепции и экзистенциально актуальном подходе

Жозефина КУШНИР¹

Рассматривается ряд теоретико-понятийных аспектов, которые определяют инновационность концепции «Каталога», нами разрабатываемого. Его полное название: «Каталог идишских устойчивых выражений евреев Республики Молдова: нематериальное культурное наследие в аспекте ноэтической системы концепций».

Инновационность его концепции обусловлена необходимостью осуществить экзистенциально актуальный, или ноэтический подход к тому нематериальному культурному наследию (НКН), которое представляют собой экзистенциально значимые идишские устойчивые выражения (присловья) евреев РМ.

Соответственно концепция «Каталога» основывается на: (1) *идее Клиффорда Гирца о ноэтическом опыте*; (2) *ноэтической системе концепций*, нами разработанной и базирующейся на трудах многих выдающихся исследователей (экзистенциально актуальный подход — ее компонент).

Необходимость указанного подхода обусловлена одной из главных целей «Каталога»: *осуществить защиту* данных идишских устойчивых выражений как НКН. Ведь *по опыту ЮНЕСКО, основная идея защиты НКН состоит в его последовательной актуализации*; а ее конкретика во многом определяется спецификой НКН. В данном случае — *яркой экзистенциальной значимостью* этих присловий (т. е. особым их качеством: *сущностно способствовать возникновению ноэтических актов*).

В рамках ноэтической системы вводится герменевтико-феноменологическая дефиниция понятия «экзистенциально актуальный (ноэтический) подход», которая базируется на парадоксально-смеховой максиме Х. Ортеги-и-Гассета: *«Каждый, кто претендует на звание мыслителя, должен сказать хоть что-то, без чего нельзя жить»*.

¹ <https://orcid.org/0000-0001-5125-2070>

Рассматривается *суть концепции «Каталога»: выявить экзистенциальную значимость каждого из составляющих его идишских устойчивых выражений и сделать соответствующий ноэтический опыт достоянием читателя. Это осуществляется посредством «Этнолого-ноэтической модели осмысления идишских устойчивых выражений», разработанной нами при помощи ноэтического подхода. Ее применение демонстрируется на конкретных примерах.*

Особенности хлебопечения в гагаузском селе Чишмикиой

Евдокия СОРОЧЯНУ¹

Село Чишмикиой находится на юге Республики Молдовы, в пограничной зоне с Румынией. Здесь живут гагаузы, отличающиеся патриархальным бытом, сохраняющие характерные особенности своего диалекта, особенно, что касается названий мучных изделий и обрядовых хлебов. В нашем докладе, представляющем результаты этнографической экспедиции в данное село в мае 2024 года, будут представлены особенности традиционного выращивания пшеницы, уборка хлебов, молотба, хлебопечение и приготовление различных мучных изделий, а также их наименования, отражающие мировоззрение и миропонимание его носителей.

В повседневной жизни чишмикиойцы употребляют различные виды хлебов и мучных изделий. Раньше часто пекли хлебные лепешки на поду и в противне — *çörek / pita, kabartma / pazlama*. Пшеничный хлеб (*booday ekmää / biyaz ekmek / pak ekmek*) пекут в печи. В противни или в специальные формы укладывают один кусок теста или чаще — четыре куска, называемые соответственно — *somun (somun ekmek)* и *pesmet (pesmet ekmek)*. Последний вид хлеба в окольных селах называют «чишмикиойским хлебом» (*çeşmäküü ekmää*). Пекут также отрубной хлеб (*kepek ekmää*) и хлеб с добавлением кукурузной муки (*malaylı ekmek*), а также хлеб с начинкой из брынзы (*piinirli ekmek*): в хлебное тесто добавляют жир и брынзу, месят все вместе и затем оформляют в форму *somun*. Традиционно пекут пироги с различной начинкой — *gözlemä, kirdä, pesmet, pidä*. Эти мучные изделия различаются от подобных изделий в других гагаузских селах не только своими наименованиями, но и технологией приготовления. Так, дрожжевой пирог с творогом или брынзой, уложенный в противень маленькими кусками, в окрестных селах называют *lokum, kirde, dizman*. В Чишмикиой для его названия используют лексему *pesmet*, обозначающей в других диалектах ‘сухари’, ‘печенье’, ‘булочки’. В свою очередь, лексемой *kirdä* чишмикиойцы называют другой пирог — с начинкой из жареного лука.

1 <https://orcid.org/0000-0003-0902-6664>

Картографирование традиционного жилища гагаузов Республики Молдова. История проблемы

Виталий СЫРФ¹

Впервые проблема картографирования традиционного жилища народов Республики Молдова вообще и гагаузов в частности ставится в публикациях известного молдавского и гагаузского этнографа М. В. Маруневич, прошедших апробацию на международных форумах: «О работе над историко-этнографическим атласом Молдавии» (Уфа, 1985), «О взаимодействии этнических традиций на территории Молдавии (по результатам картографирования народного жилища)» (София, 1989). В первом случае речь идет об атласе, запрограммированном как часть регионального атласа Украины, Белоруссии и Молдавии. В последнем случае автор опирается на собственный опыт по подготовке к изданию «Историко-этнографического атласа Молдавской ССР. Народное жилище» (Кишинев, 1989), где ответственным редактором выступил российский этнограф и болгарист Л. В. Маркова. Данный атлас, к сожалению, так и не был издан, в рукописном виде он включает в себя следующие компоненты: «Введение», «Особенности материала и принципы картографирования», «Исторические особенности социального состава населения», «Население Бессарабии и левобережных районов Приднестровья в XVIII – начале XX вв. (молдаване, русские, украинцы, болгары, гагаузы)», «Поселения и жилище», «Заключение», «Карты» (общее число – 77). Об этой работе вкратце говорится в тезисах сообщения Ив. Думиники «Историко-этнографический атлас Молдовы (Об одном несостоявшемся академическом проекте)» (2017): автор вводит в научный оборот содержание (исторические рамки атласа охватывали период с середины XIX в. до 1970-х гг.), состав авторского коллектива (указывается, что ответственной за раздел «Типологические карты» являлась М. В. Маруневич) и методологию его работы (полевые материалы собирались на базе единого вопросника, составленного Комиссией по атласам при Институте этнографии АН СССР; исследованию подвергались по два села из каждого района республики).

1 <https://orcid.org/0000-0001-7269-7909>

**SECȚIA CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA CULTURII
TRADIȚIONALE A UCRAINENILOR**

**Destruction of Cultural and Historical Values
during the Soviet Occupation of Halychyna (1939—1941)**

Oksana DROHOBYTSKA¹

The destruction of the cultural and historical heritage of Ukrainians by the Russians is often discussed now. From this point of view, it is interesting and relevant to study the policy of the Soviet authorities regarding historical values during the occupation of Halychyna in 1939—1941.

With the arrival of the new government on September 17, 1939, under the guise of «self-dissolution», the Shevchenko Scientific Society in Lviv was liquidated. Most of the museums created before 1939 were reorganized into historical and local lore museums. Employees of these institutions saved historical and artistic values from noble estates which were subject to nationalization due to destruction or plunder. Thus, in 1940, the State Regional Art Gallery in Lviv included nationalized private collections and works from disbanded public museums, such as the Museum of Lubomyrski. Large-scale movements of cultural values opened the way for various abuses (for example, theft or destruction). Relics were often taken to Moscow or Leningrad without proper accounting and appropriate documentation.

The policy of nationalization was carried out by brutal methods. Special commissions confiscated paintings, furniture, family heirlooms, etc. The families of Polish and Ukrainian government officials, doctors, lawyers, and businessmen suffered greatly from this practice. As a contemporary wrote: «The intelligent had to hide his images, carpets, silver, any small decorations of the room, in order to leave the impression of grayness, poverty, need».

Images of saints and crucifixes were removed from classrooms in schools. Ideological cleansing of the library fund was carried out. There are total robberies in churches and monasteries.

1 <https://orcid.org/0000-0002-2929-1708>

Теоретичні погляди наших попередників: Катерина Грушевська

Василь БАЛУШОК¹, Тетяна ШЕВЧУК²

Українська етнологія, що перебувала в радянські часи в тіні наукових центрів Москви та Ленінграда, здавалося б не може дати нам якихось корисних методологічних настанов. Проте, виявляється, такі українські теоретики є. Маємо на увазі, найперше, Катерину Грушевську, яка жваво цікавилася теоретичними питаннями етнології - фольклористики — антропології та часто доходила важливих узагальнень і методологічних висновків. Хоча вчена маніфестувала себе прибічницею еволюціоністів, насправді вона критично ставилася до «наївного еволюціонізму» й активно співпрацювала з діячами французької соціологічної школи, найпередовішими на той час представниками британської антропології, так званої психоаналітичної етнології і навіть із супротивниками еволюціоністів — дифузійністами. К. Грушевська зосереджувалася переважно на дослідженні соціальних інститутів, вірувань та обрядів. Разом з тим чимало положень її праць можуть застосовуватися й при вивченні «соціального життя речей» (чим активно займалися Франц Боас та його учні). В її працях є багато цікавих положень, що стосуються проблем суспільного контексту існування фактів матеріальної культури, їхнього походження й поширення, запозичень з одного соціального середовища до інших, визначення «бічних доріг в розповсюдженню» різних культурних явищ. Цікавими для нас є її розмірковування і стосовно «питання вандрівки окремих культурних елементів» між різними народами.

Без вивчення творчої спадщини наших попередників неможливий успішний розвиток української етнології.

1 <https://orcid.org/0000-0003-1362-8270>

2 <https://orcid.org/0000-0003-4856-4430>

Культурна спадщина Бучі: від особистих історій до колективної пам'яті

Любов БОСА¹, Олександр БОСИЙ²

Культурна спадщина міст, які постраждали від збройних конфліктів, є актуальним об'єктом дослідження в сучасних гуманітарних науках. Дослідження культурної спадщини Бучі дозволяє глибше зрозуміти наслідки російської агресії для українських міст та розробляти ефективні стратегії їх відновлення.

Ми аналізуємо, як символічні зміни культурної спадщини Бучі сприяють психологічній реабілітації та становленню нової ідентичності громади. Особливу увагу приділяємо особистим та сімейним історіям, що формують колективну пам'ять та відображаються в культурній спадщині міста. Яскравим прикладом такого взаємозв'язку є історія життя і творчості Любові Панченко, талановитої художниці, що стала однією з численних жертв російської агресії. Її життєтворчість демонструє, як долі окремих людей переплітаються з історією міста та як мистецтво може стати потужним інструментом збереження пам'яті та відновлення. Інтерв'ю з мешканцями Бучі підтвердили, наскільки важливим для громади є вшанування пам'яті Любові Панченко. Її внесок в українську культуру надихнув представників місцевої спільноти на ініціативу створення виставки, а в перспективі - окремого музею, присвяченого її життю та творчості. Це стало б не лише даниною пам'яті талановитій художниці, але також важливим кроком у процесі відновлення культурної спадщини міста.

Буча сьогодні постає перед складним завданням - відновлення передусім психологічного здоров'я своїх мешканців. Саме тут культурна спадщина набуває особливого значення, перетворюючись на ефективний інструмент пам'яті, врешті, - реабілітації. Таким чином, досвід Бучі як лімінального простору відкриває нові перспективи для розуміння соціальних і культурних процесів. Відновлення ідентичності через культурну спадщину є не лише актом пам'яті, але й важливим етапом на шляху до гармонії та єдності в суспільстві.

1 <https://orcid.org/0000-0002-5381-8151>

2 <https://orcid.org/0000-0002-7774-8098>

Символіка металевих жіночих прикрас слов'янського населення Карпато-Дністровського регіону (II-га половина V — VII століття)

Альона БАМУШ

Вивчення знахідок металевих прикрас у населення празько-корчазької культури свідчить, що найдавнішими з них були бронзові та залізні прогнуті, підв'язні фібули, які повторювали форму виробів попереднього часу (Кодин, Лука-Каветчинська, Чорнівка). В VI — VII столітті набули поширення променеві (пальчасті) фібули із срібла і бронзи (Чорнівка, Рашків, Будилів, Бернашівка, Горошова). В їх формі та орнаментациї вбачають символічне зображення ідеї руху сонця по небозводу і відображення макрокосму та підземного світу. З-поміж інших прикрас виділяються лунниці (Бернашівка), які символізували нічне небесне світило — місяць і були, на думку дослідників, оберегом жінок та символом шлюбу. Інші типи прикрас носіїв культури представлені нашивними пластинками трикутної, квадратної, ромбічної та дзвоноподібної форми (Бернашівка), браслети із розширеними кінцями (Рашків, Галич) тощо. Більшість із них орнаментовані знаками, що символізують сонце, дощ, зорану землю.

Серед прикрас викликають інтерес підвіска зі свастикою, уламок хрестика із Рашкова та кам'яна формочка з Чорнівки. Ці знахідки можуть свідчити про знайомство окремих носіїв культури з елементами християнства. Невелика кількість знахідок металевих прикрас свідчить про їх використання переважно представниками родової і племінної верхівки.

Отже, металеві прикраси слов'янського жіночого костюму населення регіону в другій половині V — VII століть відображали символіку первісних вірувань. Їх виготовляли з міді, бронзи, срібла та білону. Крім практичної (естетичної) функції, прикраси несли в собі глибокий зміст та виконували роль амулетів-оберегів і талісманів. Вони відображали уявлення тогочасних людей про природу і навколишній світ, були атрибутами під час виконання різних ритуалів, засвідчували певний статус їх власників у суспільстві.

Гастрономічний контекст святкування Великодня на Східноподільському Придністров'ї (кін. XIX - поч. XXI ст.)

Олександр ГОЛОВКО¹

Як і повсюдно в Україні, на території Східноподільського Придністров'я (прикордонні райони Вінниччини та півночі Одещини) основною обрядовою стравою до Великодня була паска — солодке печиво зі здобного тіста, замішане здебільшого на пшеничному борошні з додаванням яєць. Якщо раніше її виготовляли в домашніх умовах, то на початку XXI ст. все частіше паски купуються в магазинах. У голодні роки XX ст., зокрема, в повоєнний час, за свідченнями респондентів, паску випікали з кукурудзяного борошна так само, як і хліб-малай, замість цукру додаючи буряковий відвар. Також у великодній кошик до церкви брали і сирну паску, роль якої у придністровських місцевостях Східного Поділля виконував запечений у мисці солодкий сир із коров'ячого молока чи овеча бринза. Подекуди у регіоні, за згадками інформантів, як гарнір до м'ясних страв також обов'язково готувалася й освячувалася запіканка з тіста — «баба», для приготування якої використовували локшину домашнього виробництва, а зараз — куповані макаронні вироби.

До Великодня обов'язково варили і фарбували яйця, що повсюдно на Східноподільському Придністров'ї, як у деяких інших місцевостях України і в середовищі українців суміжних теренів Молдови, називаються «галунки». У кінці XIX — середині XX ст. їх фарбували переважно за допомогою природних барвників (цибулиння, кори дуба, листя вишні тощо), хоча в цей же час на місцевих ринках в єврейських торговців могли купувати і харчові фарби. Нині до цього асортименту оздоблення додалися і спеціальні наклейки. Деякі господині раніше (рідше — тепер) також малювали писанки чи крапанки.

Окрім зазначених страв, у великодній кошик для освячення (як колись, так і нині) також кладуть нефарбовані варені яйця, сало, домашню ковбасу, запечене порося, хрін, сіль. Подекуди освячують і кухонне приладдя, зокрема, ніж. Після повернення із церкви відбувається урочиста родинна трапеза.

¹ <https://orcid.org/0000-0002-0270-6715>

Динаміка розвитку українського традиційного житла в Республіці Молдова

Віктор КОЖУХАР¹

У своєму розвитку українське житло за останні півтора століття пройшло три основні етапи: 1) від середини XIX ст. до 1950—1960-х рр. XX ст., коли зміни житла виявлялися у зникненні примітивних форм та перебудові старих, ще міцних будівель; 2) з 1960-х рр., коли найбільш раціональним типом житла практично повсюдно стає багатокімнатний будинок садибного типу, що замінив житло з лінійним розміщенням кімнат, і 3) з початку XXI ст. спостерігаємо прагнення до розміщення всіх зручностей у будинку чи в літній кухні (сарайові).

Перші українці-переселенці тулилися в бурдеях / бórдейках — тимчасовому житлу у вигляді землянок. По мірі розвитку господарства селяни будували постійні будинки — хати та різноманітні присадибні споруди. Основними будівельними матеріалами слугували: жовта глина, камінь бут, якими рясніють місцеві ґрунти, і дерево.

У сільській місцевості хата була основним типом житла у XIX — першій половині XX ст. (українсько-білоруський тип). Вона включала зазвичай два житлові приміщення: велику хату і житлову кімнату — хатчину, сіни (хорóми / хоромча́та) і комо́ру (ванті́р). До складу будівель господарсько-житлового комплексу, крім хати, входять сарай для зберігання інвентарю, палива та ін., приміщення для худоби та птиці, споруди для зберігання фуражу, дров тощо.

З 1960-х років. планування хати стає різноманітним, збільшується кількість кімнат, змінюється і форма хати — з прямокутної вона стає близькою до квадрата. Сучасні будинки стали великими, багатокімнатними, подекуди дво- і навіть триповерховими, з усіма зручностями (каналізація, вода, санвузол, ванна кімната, автономне опалення тощо).

1 <https://orcid.org/0000-0002-7863-8608>

Святий вечір в с. Берлінці Бричанського р-ну (за матеріалами теренових обстежень)

Катерина КОЖУХАР¹

За спогадами Ганни Миколаївни Бурлаки (Швер), 1947 р. н., у селі Берлінці Бричанського р-ну Светий вечір, на який очікували з особливим трепетом і до якого ретельно готувалися, відзначали 6 січня. За чітко розподіленими ролями в патріархальній родині, чоловіки поралися коло худоби і на обійсті, жінки прибирали в хаті і готували святковий стіл. Упродовж дня селяни нічого не їли.

Готували 5 основних страв: перва пшениця должна бути (кутя), перогі варені з картошкою і капустою і перогі пичені з маком — с того же тіста, леш такі вже попечені у пательні на плиті, в олійови. І сушені фрукти — грушкі, сливкі тощо.

Перед вечерею розносили поману: Йшли свої до своїх. Кожному давали ... повну ту тарелочку тих пирогів з маком пичених і сушені фрукти. Пикли колачики маленькі в дві або чотири пілюстки на ватрі (черені) і клали свічичку. Ввітали зі святом і просили прийняти поману за недавно померлих родичів, тому що всіх пом'янути ти не годен: шобе подарувати їм якусь тарелочку, шоп вони там мали, бо тим май давали віддаўна. Після пригощання відбувався обмін поманами.

Кожен хадзяїн давав худібці розмочений у воді коржик, випечений із залишків хлібного тіста, щоб та не хворіла і давали гарний приплід.

На Святу вечерю збиралася вся сім'я. В хату вносили сіно, стіл розміщали посередині кімнати і на нього ставили перев'язаний червоною вовняною ниткою зав'язаний пучок пшениці, пучок колоска ячменя, пучок жита ... Як букет... І то на столу сиділо чирис ўвес свет (усі свята).

Зваривши пироги-вареники, господиня ставала на порозі хати з макітрою і, коли починала підніматися пара, кликала в гості душі померлих, називаючи кожного по імені: Прошу вас, хай на пироги!... Приходіт усі!

Перед вечерею запалювали свічку, і всі молилися, стоячи на колінах. Після вечері зі стола не прибирали. Гасили свічку, відносили стіл

¹ <https://orcid.org/0000-0002-3122-7588>

на місце, доповнювали миску пиченими перогами з маком, наливали в стакани вина і горіжки для усопших, за їхні душі.

Діти і дорослі йшли коледувати. Дорослі співали здебільшого церковні колядки. Колядницьки обходи подеколи затягувалися аж до ранку.

Дослідження, відтворення та популяризація вишиванок Бориса Грінченка (до 160-ліття від дня народження)

Марина ОЛІЙНИК¹

У 2023 році виповнилося 160 років від дня народження визначного українського письменника, етнографа, лексикографа, публіциста та громадського діяча Бориса Дмитровича Грінченка. Укладач унікального словника української мови у 4 томах (1907 -1909) був щирим і діяльним патріотом української ідеї. Його внесок у духовну спадщину національної культури є безцінним. Прикметно, що свою україноцентричну позицію він проявляв і зовнішньо через вдягання українських вишитих сорочок. До нашого часу дійшло чимало світлин Бориса Грінченка, на яких він зображений у поєднанні європейського одягу та вишитих сорочок, проте не збереглося жодної меморіальної вишиванки. За ініціативи доцента Київського університету імені Бориса Грінченка Ігоря Стамбола проєкт «Вишивка в одязі видатних українців» (керівниця проєкту — переселенка з Донецька Тетяна Зез, наукова кураторка проєкту — Марина Олійник) розпочали роботу з відтворення вишитої сорочки за фотокарткою, яку віднайшов Ігор Стамбол у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Точне повторення вишитого орнаменту зі світлини стало можливим після того, як авторка віднайшла першоджерело, за яким було виготовлено оригінальну сорочку — «Вышивки Восточной Галичины» (Львів, 1895). Вдалося відшукати, що цей альбом Борис Грінченко вивчав у колекції старожитностей В. В. Тарновського. Відтворену версію сорочки Бориса Грінченка було передано до Музею Бориса Грінченка в Києві. Відтак орнамент зі Снятинщини набув ще й іменного біографічного контексту, про це було підготовлено фільм Мар'яною Ангеловою «Не остання вишиванка Грінченка»: <https://www.youtube.com/watch?v=IGRhvMcWGeM> У травні 2024 року в Київському університеті імені Бориса Грінченка було проведено патріотичні вечорниці та презентовано шеврони-обереги з вишитими мотивами вишиванки Бориса Грінченка: <https://www.youtube.com/watch?v=CvQ8aogsFOo>

¹ <https://orcid.org/0000-0002-2946-8243>

Ці шеврони-обереги передано студентам і працівникам університету, які долучилися до захисту України на фронті. Другу сорочку Бориса Грінченка було відтворено в рамках підготовки першого видання з культурної спадщини Ольги Антонівни Бачинської — Бачинська О. А. Українські взори: альбом, 1-ше видання / упоряд.: Л. О. Воронюк, М. В. Олійник, Т. Л. Зез. Київ: Видиво, 2024. 272 с.

Культурна спадщина України під час російсько-української війни

Наталія ПЕТРОВА¹

Культурна спадщина відіграє важливу роль у збереженні національної ідентичності та підтримці морального духу суспільства. Війна вплинула на багато аспектів культурної спадщини, включаючи архітектурні пам'ятки, музеї, традиційні ремесла, обряди, мову, музику та інші елементи, що формують національну культуру.

Визначимо основні виклики для культурної спадщини. Це знищення та пошкодження культурних об'єктів: війна призвела до руйнування багатьох історичних будівель, музеїв, пам'ятників, храмів та ін. споруд. Утрачені культурні цінності часто не можливо відновити. В умовах війни відбувається переміщення музейних колекцій, архівних документів та ін. цінних артефактів задля їх збереження від знищення чи розграбування, що робить їх недоступними для громадян. Іншим викликом є загроза втрати нематеріальної культурної спадщини: традиційні знання, ремесла, мова та обрядові практики, особливо в регіонах інтенсивних бойових дій, на окупованих територіях. Переміщення населення та руйнування звичних життєвих укладів також суттєво ускладнюють, а подекуди унеможливають передачу культурних традицій. Культурна спадщина стає полем інформаційної війни, ворог намагається маніпулювати історичними фактами та культурними символами, щоб дезінформувати і підірвати національну єдність.

Формами збереження культурної спадщини під час війни є документатація та цифровізація культурних об'єктів, роботи з відновлення та реставрації зруйнованих пам'яток. Важливою є мобілізація культурних діячів, музейників та науковців, які беруть активну участь у міжнародних кампаніях, спрямованих на підвищення обізнаності щодо ситуації в Україні та захисту її культурної спадщини.

Громадські і освітянські організації, наукова спільнота працюють над тим, щоб актуалізувати збереження нематеріальної культурної спадщини, підтримувати традиційні знання, мову та обрядовість в умо-

1 <https://orcid.org/0000-0001-9536-4357>

вах війни. Цьому сприяють численні культурні заходи, навчання молоді та популяризація української культури на міжнародному рівні.

Культурна спадщина в умовах війни є не тільки об'єктом захисту, але й потужним інструментом підтримки національної ідентичності. Збереження та відновлення культурної спадщини є важливим завданням для майбутнього України, оскільки вона допомагає зберегти зв'язок між поколіннями і підсилює національний дух у боротьбі.

Національна ідентичність українських емігрантів в умовах сучасної культурної глобалізації

Теофіл РЕНДЮК¹

Нинішня агресивна війна Росії проти України призвела до появи восьмимільйонної еміграційної хвилі українського населення, практично до всіх європейських держав, а також до США, Канади, Австралії, Японії, Бразилії тощо — всього майже до 150 країн світу, розташованих на всіх континентах. Головною особливістю цієї нової хвилі масової еміграції з України є те, що вона відрізняється від усіх попередніх своєю вражаючою масштабністю та географією розселення емігрантів. У цьому контексті слід привернути увагу до того, що ця найбільш масштабна хвиля українців-емігрантів перевищує всі інші аналогічні світові кризи, що відбулися впродовж останнього десятиліття (Сирія, Венесуела та Афганістан).

Позитивним виміром сучасної еміграції українців є те, що в результаті спровокованих російською агресією еміграційних процесів з України у світі відбуваються два паралельні процеси. З одного боку — формування глобального етнічного простору з єдиною мовою та уніфікованою культурою. А з іншого — в усьому світі через об'єднання потенціалу зарубіжного українства та унікальних можливостей мають місце позитивні та якісні зміни національної ідентичності українців, чим пояснюється актуальність цього дослідження.

Отже, українські емігранти відчутно впливають на стан сучасної культурної глобалізації, значно її прискорюючи шляхом внесення до світової цивілізації власного пласту з його трьома складовими: української мови, яка набуває ознак всесвітнього засобу спілкування; розвитку української культури в усіх її проявах (зокрема, вишитого одягу, який стрімко стає світовим брендом, українського кіно, традиційного фольклору, нової української музики, спорту, кухні, звичаїв та обрядів), яка закріплюється в тих країнах, де тимчасово або на постійній основі опинилися наші співвітчизники; православної віри попередників як потужного маркеру української духовності та національної ідентичності.

1 <https://orcid.org/0000-0003-2470-6932>

Спільні тенденції у змінах етнічного складу населення Молдови та України (1959—1989 рр.)

Володимир СКЛЯР¹

Аналіз результатів переписів населення 1959 р. та 1989 р. сприяє визначенню тенденцій у змінах етнічного складу населення Молдови та України. Праці, присвячені вивченню цих процесів у Молдові, належать О. Галущенку, В. Кожухарю, а України — В. Скляру.

Чисельність молдован у Молдові за 1959 — 1989 рр. зросла на 48,12% (908,8 тис. осіб) з 1 886,5 тис. осіб до 2 794,7 тис. осіб. Темпи приросту чисельності українців були дещо нижчими — 42,66% (179,5 тис. осіб), з 420,8 тис. осіб до 600,3 тис. осіб. Українці в Молдові мешкали у сільських районах, переважно у північній частині, та в найбільших містах.

Чисельність українців в Україні збільшилася за 1959 — 1989 рр. на 16,36% (5 260,5 тис. осіб), з 32 158,5 тис. осіб до 37 419,0 тис. осіб. Приріст чисельності молдован в Україні за цей час був помітно вищим — 34,26% (82,8 тис. осіб), з 241,7 тис. осіб до 324,5 тис. осіб. Молдовани в Україні мешкали у сільській місцевості Одеської та Чернівецької областей.

Ключовою ознакою етнічних процесів радянської доби стало масове заселення росіянами Молдови та України. Чисельність росіян у Молдові за 1959 — 1989 рр. майже подвоїлася, збільшившись на 91,91% (269,2 тис. осіб), з 292,9 тис. осіб до 562,1 тис. осіб. Чисельність росіян в Україні зросла на 60,14% (4 264,8 тис. осіб), з 7 090,8 тис. осіб до 11 355,6 тис. осіб. 43% росіян в Україні у 1989 році були мігрантами. Тому за 1959 — 1989 рр. відбувалося зменшення частки молдован в етнічному складі населення Молдови з 65,41% до 64,47% та українців в Україні — з 76,81% до 72,73%. При цьому рівень частки росіян серед усього населення за цей час помітно збільшився: у Молдові — з 10,16% до 12,97%, а ще більше в Україні — з 16,94% до 22,07%.

Завдяки імперській політиці Москви були створені ареали російської присутності як у Молдові — Лівобережжя Дністра, так і в Україні — Крим, міста Донецької та Луганської областей. За допомогою російських формувань розпочалася окупація частини території Молдови

1 <https://orcid.org/0000-0003-0020-5973>

(14 армія з 1990 р.) та України (Чорноморський флот з 2014 р.). Свої агресивні дії окупанти прикривали міфологемою «про захист росіян та російськомовного населення».

Календарна звичаєво-обрядова культура як маркер української ідентичності емігрантів у Німеччині

Василь СТИШОВ¹

Календарна обрядовість — соціокультурне явище притаманне будь-якій нації, невід’ємний компонент її етнічної культури. Це надбання, що формувалося упродовж віків, увібрало в себе головні ознаки політичного, соціально-економічного, релігійного життя етносу та відобразило його громадський устрій, сімейно-побутові відносини, особливості світогляду тощо. Головне завдання календарної обрядовості — збереження та популяризація духовних цінностей народу. Основним її компонентом є свято, що слугує важливою віхою у часовому вимірі року й унормовує чергування періодів праці та відпочинку.

Із повномасштабним вторгненням РФ в Україну 24. 02. 2022 р. усталене життя українців кардинально змінилося. Багатомільйонна людиність стала вимушеними переселенцями, як внутрішньо переміщені особи (ВПО), так і зовнішньо переміщені особи (ЗПО) до Польщі, Німеччини, Чехії, Італії, Іспанії, Молдови та інших країн світу. Зосередимо увагу на Федеративній республіці Німеччині. За даними Федерального міністерства внутрішніх справ Німеччини, у ФРН за перші 3 тижні війни офіційно зареєстровано близько 160 тис. емігрантів з України, станом на травень 2024 р. — 1 млн. 650 тис. осіб.

Віноетнічному середовищі у ЗПО відбулися зміни у звичному житті, однак мігранти привнесли в місце перебування свої національні особливості задля збереження етнічної ідентичності. Зі свідчень респондентів фіксуємо, що українці плекають свою традиційну культуру, відзначають державні й релігійні свята, проводять тематичні вечорниці тощо.

Особливим маркером національної культури є українська пісня: жодне свято не відбувається без виступів дитячих чи аматорських колективів. Важливу роль у збереженні та популяризації традиційної культури відіграють українські громадські організації, які сприяють поширенню української культури й обміну досвідом між двома країнами.

¹ <https://orcid.org/0000-0001-8786-428X>

Отже, календарна звичаєво-обрядова культура як маркер української ідентичності зберігається та популяризується завдяки зусиллям української діаспори в ФРН та емігрантів із України й відтак відіграє об'єднавчу роль, важливу задля передання її майбутнім поколінням.

Традиція хатнього стінопису і сучасні арт-практики в Україні

Наталя СТУДЕНЕЦЬ¹

Хатній настінний розпис — давня художня практика, що побутувала у звичайній культурі багатьох регіонів України та мала важливе календарно-обрядове значення. В умовах глобалізації та сучасних викликів, пов'язаних з війною, ця традиція набула нових сенсів в контексті сучасних ідентифікаційних процесів.

На відміну від практики розпису в автентичному селянському середовищі, хатній стінопис перших десятиліть ХХІ ст. — складне художнє явище, різнопланове в своїх проявах, що реалізується зазвичай в авторській творчості відповідно до актуальних тенденцій візуального мистецтва.

У сучасних розписах, створених митцями осіб та в межах поширених нині культуротворчих акцій (симпозіумів, фестивалів, пленерів, грантових програм та проєктів) з метою ревіталізації, відродження давніх художніх практик у середовищі їхнього побутування, виокремлюються ознаки, характерні для сучасної мистецької культури.

Модерний хатній стінопис відображає прагнення майстрів до імпровізації та емоційної взаємодії з глядачем. Розписи створюють на зовнішніх поверхах будівель, покриттях, максимально відкритих і доступних для загального огляду, розрахованих на просторове сприйняття. Митці використовують сучасні мистецько-видовищні форми (перформанс, флешмоб, інсталяція), для зображень характерні значеннєві модифікації та ретроспективи, багатоваріантність тематики, синтезування засобів виразності, поєднання жанрів тощо.

Настінні розписи перших десятиліть ХХІ ст., зберігаючи зв'язок з національними та локальними художніми традиціями, відображають актуальні стратегії та форми сучасного мистецтва з притаманними йому ознаками.

1 <https://orcid.org/0000-0003-4314-6475>

Народна архітектура українців Слобожанщини

Валентина СУШКО¹

Народна архітектура є маркером традиційної народної культури.

Українська народна архітектура стала предметом дослідження вітчизняної етнології ще наприкінці XIX ст. Серед визначних дослідників, чия наукова спадщина продовжує бути важливим підґрунтям сучасних наукових студій, слід особливо відзначити П. П. Чубинського, М. Ф. Сумцова, С. А. Таранушенка, В. П. Самойловича, А. Г. Данилюка та інших.

Українська народна архітектура на Слобожанщині є яскравим прикладом розвитку народної культури впродовж XVII — XXI ст.

У громадській архітектурі важливу роль відігравала культова архітектура, де в XIX — на початку XX ст. активно запроваджувалися не-притаманні їй імперські стилі, до яких повернулися як до «історичних» після радянської епохи. Перелік та форми різноманітних громадських будівель (школи, місця громадських зібрань, вітряки та млини, крупорушки та олійниці) зазнавали змін зі зміною технологій будівництва, смаків та потреб громад.

Житлове будівництво змінювалося через соціально-політичні та економічні трансформації, а також естетичні. Так, зафіксовані С. А. Таранушенком у 1920-ті роки у Харкові, на Харківщині та Сумщині старовинні хати були зрубного та каркасного типу, вибілені переважно ззовні та зсередини й побудовані як традиційне українське трикамерне житло («хата+сіни+хата») з навісом «піддашком», який уже тоді міг бути закритого або напівзакритого типу («галерея»). Такими були й саманні та топані хати. Проте вже між двома світовими війнами хати стали двокамерним житлом каркасного типу, де сіни були закритим продовженням піддашка, а внутрішній простір ділився піччю або внутрішніми перетинками. Таким чином, навіть упродовж XX ст. ми можемо говорити про кілька типів планування, зведення та оздоблення хат українців Слобожанщини.

Упродовж XX ст. комплекс господарських будівель у приватних об'єктах слобожан значно скоротився та спростився.

1 <https://orcid.org/0000-0003-0480-1473>

На жаль, у сучасних умовах багато зі старовинних поселень Слобожанщини є в зоні бойових дій, що унеможливорює їх обстеження та збереження.

Формування сучасної культурної спадщини України в контексті інтеграційних та глобалізаційних процесів межі XX — XXI століть

Марина ЮР¹

На тлі сучасних інтеграційних та глобалізаційних процесів національної культури активно утверджують власну самоцінність та автентичність через репрезентацію традиційних та нових видів творчості митців. Така стратегія формує широке поле для дослідження, популяризації, збереження історико-культурної спадщини і її нових сучасних форм. В умовах незалежної України актуальним є вироблення нових критеріїв оцінки сучасних творів, що демонструють тяглість традицій, ціннісний вимір, культурну ідентичність, нові сенси, креативність ідей та майстерність їх втілення. Одним із шляхів формування сучасної культурної спадщини є проектно-виставкова діяльність митців, яку проваджують державні та приватні мистецькі інституції, часто в колаборації із зарубіжними партнерами.

В 1990-і — 2010-і роки проектно-виставкова діяльність художників мала широкий концептуальний контекст, у якому простежувалися тенденції європейського і світового мистецтва, водночас актуалізувалися питання національного мистецтва. Започатковані кураторські проекти, а також ініціативи з проведення трієнале, бієнале, тематичних виставок, симпозіумів, пленерів і т. д., створювали нове середовище для мистецького дискурсу та генерації ідей, репрезентації в сучасних творах українського контексту на засадах історичної приналежності, культурної ідентичності, національної пам'яті, ціннісного виміру, авторської моделі світу тощо. Ці масштабні проекти стали не лише формою художньої комунікації, а й підґрунтям для формування сучасної культурної спадщини України, в якій традиційне і новаційне органічно взаємодіють, репрезентуючи спільні і відмінні риси у творенні художниками нових сенсів, у яких національне і глобальне існують паралельно чи інтегруються в наративи сучасної візуальної культури, зберігаючи сенси традицій як маркери ідентичності та національної пам'яті. Цей процес є тяглим і відображує тенденції в українському сучасному мистецтві.

1 <https://orcid.org/0000-0003-3487-1480>

**SECȚIA CERCETAREA, VALORIFICAREA ȘI PROMOVAREA
PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC**

**Din istoria cercetărilor arheologice ale culturii Belozerka pe
teritoriul Republicii Moldova**

Serghei AGULNIKOV

Cultura Belozerka este o formațiune culturală și istorică care s-a dezvoltat în zona de stepă a interfluviilor Dunăre-Nistru și Prut-Nistru în secolele XII-XI î.Hr. Geneza acestei culturi reflectă influențele culturilor Hallstattiene timpurii din zona Dunării de Jos (Sihleanu, Babadag, Tamăoani) asupra culturilor de la sfârșitul epocii bronzului din regiunea nordică a Mării Negre (Srubnaia și Sabatinovka). Siturile culturii Belozerka sunt reprezentate prin așezări, necropole și descoperiri izolate. Principalele trăsături ale tradițiilor mortuare ale acestei culturi includ poziția chircită a defuncțiilor, cu orientare predominantă spre sud, prezența în morminte a veselei cu pereți subțiri (cești, boluri, oale) decorate cu ornamente plastice și incizate, precum și a unor obiecte din bronz, cum ar fi unelte și bijuterii (broșe, cuțite de bronz, inele, brățări). Mai jos, vom prezenta pe scurt cele mai relevante date cu privire la complexele funerare Belozerka de pe teritoriul Republicii Moldova.

Tumuli cu morminte primare ale culturii Belozerka au fost cercetați în 1971 la Balabanu (r-nul Taraclia). Un alt tumul al culturii Belozerka a fost studiat în 1979, la nord de satul Cazaclia (r-nul Ceadir-Lunga), de către G. Cebotarenco. Lucrările din 1981, sub conducerea lui N. Chetaru, au dus la descoperirea unui mormânt principal la Pohrebea, raionul Dubăsari. Un alt tumul, având înmormântarea primară atribuită culturii Belozerka, a fost studiat în 1982 de E. Iarovoi lângă satul Hlinaia (r-nul Slobozia).

În 1983, autorul acestor rânduri a studiat o necropolă a culturii Belozerka, formată din șase tumuli în preajma orașului Taraclia, unde au fost identificate șapte morminte. De asemenea, în anii 1984—1985, în apropierea satului Cazaclia (r-nul Ceadir-Lunga), a fost studiată integral una dintre cele mai extinse necropole tumulare ale culturii Belozerka din regiunea nord-pontică, conținând 80 de morminte, cu un bogat inventar de ceramică, diverse piese

de port și podoabă, și unelte din metal. Pe teritoriul acestei necropole s-au descoperit și morminte având ritul plan de înmormântare. Inventarul și ritualurile funerare atestate în necropola de la Cazaclia au permis abordarea multor probleme legate de formarea, evoluția și contactele culturii Belozerka în interfluviul Prut-Nistru.

Un alt complex destul de reprezentativ a fost cercetat lângă satul Hadji-lar (r-nul Ștefan Vodă). Necropola includea doi tumuli cu morminte primare Belozerka și înmormântări secundare în tumuli ridicați în epoca timpurie a bronzului. Se remarcă mormântul primar 1/3, realizat într-o cameră funerară cu o construcție complexă de mari dimensiuni, însoțit de un bogat inventar — obiecte din fier, bronz, aur și os.

Un interes deosebit prezintă mormântul 5/12, cercetat în 2019 de S. Popovici și I. Ciobanu în apropierea orașului Cimișlia, pe malul stâng al râului Cogâlnic. Inventarul mormântului consta dintr-un cuțit de bronz, o fisă pătrată din ceramică și patru vase. Complexul respectiv se remarcă printre alte înmormântări studiate prin dimensiunile sale și complexitatea construcției funerare.

În general, se poate observa că siturile funerare ale culturii Belozerka ocupă întregul spațiu de la Nistrul de Jos până la Dunărea de Jos, cu precădere în zone favorabile practicării agriculturii și creșterii vitelor.

Українська культурна спадщина Північного Причорномор'я: формування та розвиток

Світлана БІЛЯЄВА¹

У багатій мультикультурній спадщині Північного Причорномор'я чільне місце посідає українська культура. Завдяки археологічним дослідженням, особливо останніх десятиліть, шляхи її формування та специфіка розвитку постали важливою частиною вивчення історії України. Існування слов'янського етнокультурного елемента було частиною генези українського народу, пов'язаного з антами- «окраїними» індоіранських джерел, складом племен Руської землі, до яких входили уличі і тиверці Нестора Літописця, які разом з іншими племенами поставили основою народу, який сформувався на території сучасної України. Причорномор'я, що перебувало під протекторатом Русі, входило до її політичних та економічних інтересів, і за фактом прямого шляху з «варяг у греки» і відношенням та перебуванням русичів в Азовській Тмутаракані, Сурожу та Корчеву в Криму, Білгороду на Дністровському лимані, Олеш'ю у Пониззі Дніпра. Подальший етнокультурний розвиток відбуватиметься у спільній федеративній державі — Великому князівстві Литовському, Руському і Жемайтійському, південний кордон якого йшов чорноморським узбережжям. При цьому, на період XIV-XV ст, простежується спадкоємність матеріальної культури Русі-України, яка поступово формує риси, характерні української культурі доби козацтва. Зростання українського етнічного компонента на Півдні простежується за археологічними матеріалами поселенських структур, чисельними козацькими некрополями. Масовий рух козацтва та селянства на Південь особливо зростає у XVII-XVIIIст. Матеріальна культура, аналогічна Середньому Подніпров'ю, фіксується у артефактах чисельних пам'яток, османських фортець включно. Формується потужна українська етнічна основа регіону.

1 <https://orcid.org/0000-0003-3113-7619>

Utilizarea surselor cartografice pentru identificarea și repertorierea tumulilor antici. Studiu de caz: Depresiunile Subcarpatice ale Moldovei

Vasile DIACONU¹

Spre deosebire de zona aflată în stânga râului Siret, unde numărul construcțiilor funerare tumulare este foarte mare, teritoriul aflat în dreapta râului amintit nu se încadrează într-un tablou similar. Dacă analizăm lucrurile și mai detaliat, în arealul subcarpatic există un număr foarte mic de tumuli și foarte puțini dintre aceștia au fost cercetați, ceea ce limitează posibilitatea unei discuții detaliate despre încadrarea cronologică și culturală a acestora.

În cadrul unui proiect instituțional desfășurat sub egida Complexului Muzeal Național Neamț intitulat „Tumulii din județul Neamț”, demarat în 2023, s-a încercat o repertoriere a movilelor funerare din spațiul amintit, folosindu-se atât date de natură arheologică, referințe toponimice, dar și surse cartografice.

Prezentarea noastră se focusează pe sursele cartografice care conțin mențiuni despre tumulii din depresiunile subcarpatice ale Neamțului. Baza documentară este constituită din planuri ale diferitelor sate, majoritatea din secolul al XIX-lea, pe care sunt figurate prin semne grafice sau toponime, anumite movile care pot fi tumuli. Am constatat că în unele situații, tumulii consemnați pe hărțile vechi nu se mai regăsesc în teren, dar au existat și cazuri când doar pe baza unor mențiuni de pe suporturi cartografice au putut fi identificate anumite movile funerare.

Pentru a concluziona putem aminti faptul că sursele cartografice, mai ales cele din secolele XVIII-XIX, reprezintă un instrument esențial pentru reconstituirea tabloului privind dinamica tumulilor din depresiunile marginale răsaritene ale Carpaților Orientali.

1 <https://orcid.org/0000-0002-1553-6444>

Будівельні споруди укріпленого поселення Дикий Сад

Кирило ГОРБЕНКО¹

Укріплене поселення Дикий Сад розташовувалося на надзаплавній терасі лівого берега р. Інгул при її впадінні у Південний Буг (центр сучасного міста Миколаїв). Враховуючі археологічні матеріали (посуд, предмети з бронзи, кісткитарогу), а також результати датування ¹⁴C (1186—1126±80-925-920±50 pp. до н.е.) хронологічні межі функціонування Дикого Саду припадає на постсабатинівський-ранньобілозерський час (2-пол. 13-11 ст. до н.е.). За своєю будовою воно мало форму овалу (понад 4,0 га) та трьохкомпонентну структуру забудови. Умовно, в структурі Дикого Саду можна виділити: «цитадель» — центральна укріплена частина з ровом (площа понад 0,6 га); «передмістя» — розташовувалося за межами основного рову (площа понад 2,4 га, що з півдня та сходу обмежувалася ярами, а з заходу — ровом; «посад» — зовнішня частина, що простиралася за зовнішнім ровом та ярами (приблизна площа понад 1,5 га).

У межах «цитаделі» — 25 об'єктів (житла, ритуально-культові, оборонні споруди, зокрема рів та господарські приміщення). За типом, розподіляються на наземні з кам'яними фундаментами, наземні глинобитні, частково заглиблені та заглиблені (з кам'яними фундаментами). В межах «передмістя» — 30 об'єктів (житла, господарські споруди, господарські та ритуальні ями за межами житл, захисний рів). За типом, розподіляються на наземні глинобитні, частково заглиблені та заглиблені (з кам'яними фундаментами та без). Площа «посаду» залишається не дослідженою, окрім однієї великою ями для зберігання зерна.

У будівельних споруд Дикого Саду вже немає суцільних (кругових) фундаментів з «панцирною» кладкою як у сабатинівський час. Замість них з'являються простінки з «ложковою» кладкою, в обмеженій кількості. Стіни складено з місцевого вапняку в один ряд (каміння укладено один на одного), від двох до п'яти шарів з елементами перев'язки (цокольні конструкції, облицювання та комбіновані кладки).

1 <https://orcid.org/0000-0002-0510-3792>

Отже, будівельні споруди укріпленого поселення Дикий Сад є характерними для поселень Північного-Західного Причорномор'я доби фінальної бронзи. Однак, на інших поселеннях білозерської культури регіону, окрім Дикого Саду, оборонних споруд поки не зафіксовано.

Problematica Etapei Cucuteni B3 — repere istoriografice

Serghei HEGHEA¹

Ipoteza existenței etapei Cucuteni B3 a fost lansată de reputatul arheolog român Vl. Dumitrescu în articolul de referință *Originea și evoluția culturii Cucuteni-Tripolie II*, publicat în 1963. Judecând asupra ponderii ceramicii de stil ζ în descoperirile de pe Valea Lupului, unde aceasta constituie cca 90% din totalul ceramicii pictate, cercetătorul admitea existența celei de-a treia etape a perioadei B de evoluție a culturii Cucuteni. Totodată, reieșind din stadiul cercetării, arheologul accepta existența unei perioade de tranziție de la faza Cucuteni B până la vestigiile Usatovo și Horodiștea-Gorodsk. Dar, în lipsa unor indicii foarte clare, etapa Cucuteni B3 era privită doar ca o ipoteză de lucru.

În studiul de sinteză *Cucuteni, cent ans après* (1985), Vl. Dumitrescu tratează critic delimitarea fazei târzii a culturii Cucuteni în B2a și B2b (ultima reflectând, de fapt, aceleași realități specifice etapei Cucuteni B3) realizată de arheologul M. Petrescu-Dâmbovița pe baza noilor descoperiri de la Cucuteni. Oricum, în virtutea diferențelor de viziune, perioada târzie este privită de autor ca un proces firesc de evoluție continuă a culturii Cucuteni, care culminează cu predominarea stilului ζ în ansamblurile cu ceramică pictată.

În studiul monografic *Comunități preistorice din nord-estul României: de la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu*, Gh. Dumitroaia delimitează două faze ale culturii Horodiștea-Erbiceni, dintre care cea timpurie (Horodiștea I — Erbiceni I) este caracterizată prin ponderea ceramicii de stil ζ și varietatea motivelor pictate cu analogii în așezările Brînzani III (plasate de către V. Marchevici în etapa Tripolie CII — Cucuteni B3), Jvanetz și Vîhvatinty. În acest context, menționăm studiul realizat de A. Nițu, care demonstrează continuitatea ceramicii pictate între culturile Cucuteni-Tripolie și Gorodsk-Usatovo (Horodiștea-Foltești), unde siturile cu ceramică pictată în stil ε și ζ sunt atribuite perioadei de tranziție.

În publicațiile recente etapei Cucuteni B3 îi sunt atribuite materiale descoperite în situri cu ceramică de stil ε și ζ asemeni celor de la Brînzani III-Țiganca, Costești IV (C. Marian, V. Bicbaev 2008), Gordinești (?) (O. Levițki, R. Alaiba 2009), Bleșteni III (S. Țerna et. al. 2020).

1 <https://orcid.org/0000-0003-1315-6410>

Cercetări arheologice preventive în incinta Episcopiei Hușilor. Rezultate preliminare

Cătălin HRIBAN¹, Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU²,
Andrei BALTAG³, Sever BOȚAN⁴

Reconstituirea istoriei și a patrimoniului Episcopiei Hușilor a reprezentat o preocupare temeinică încă din secolul al XIX-lea, prima contribuție majoră în acest sens aparținând episcopului Melchisedek (1869), căruia i se datorează descrierea și publicarea planului Episcopiei, întocmit, probabil, în anii 1782—1783, în timpul episcopului Iacob Stamate.

În comunicarea de față sunt prezentate rezultatele preliminare ale cercetărilor arheologice preventive (responsabil științific: dr. Cătălin Hriban) desfășurate sub egida Institutului de Arheologie din Iași în incinta Episcopiei Hușilor necesare realizării unui proiect de investiție. Lucrările au fost efectuate în perimetrul Sectorului C, trasat în partea de vest-nord-vest față de biserica episcopală cu hramul Sf. Ap. Petru și Pavel.

În timpul realizării săpăturilor arheologice au fost clarificate anumite probleme legate de stratigrafia generală a sitului și aspecte ale organizării spațiului respectiv în perioada secolelor XVII-XX, corelate cu planul Episcopiei de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, menționat mai sus, și rezultatele scanărilor geomagnetice efectuate de echipa ARHEOINVEST, coordonată de dr. Andrei Asăndulesei, de la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. De asemenea, menționăm identificarea unor limite ale necropolei din preajma bisericii episcopale, unde au fost descoperite 20 de complexe funerare. Acestea au fost datate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea pe baza monedelor provenite din diferite spații monetare, cum ar fi Imperiu otoman, Regatul Poloniei (Brandenburg-Prusia), Sfântul Imperiu Roman (Silezia, Liegnitz-Brieg), depuse în morminte ca obol menit plăților impuse morților o dată cu trecerea lor în „lumea de dincolo”. Totodată, în perimetrul studiat au fost dezvelite câteva segmente ale sistemu-

1 <https://orcid.org/0000-0001-8032-1282>

2 <https://orcid.org/0000-0002-6725-7578>

3 <https://orcid.org/0009-0007-0527-3998>

4 <https://orcid.org/0009-0005-3132-5435>

lui de aprovizionare cu apă, formate din țevi de ceramică din secolul al XIX-lea, și mai multe gropi menajere umplute cu moloz, formate din cărămizi, pietre prelucrate și tencuieli din vechea biserică episcopală.

Rit și ritualuri funerare în necropola din Epoca La Tène Târziu de la Otvejici (reg. Bretsk Bielorusia)

Vasile IARMULSCHI¹

Din multitudinea de fenomene ce au definit evoluția regiunii Niprului Mijlociu și Superior de-a lungul timpului, epoca preromană recentă a fierului reprezintă, indiscutabil, o importanță aparte, evidențiindu-se, în special, prin transformările de ordin cultural și, foarte probabil, etnic care au fost cauzate de pătrunderea populațiilor alogene în acest spațiu. Ca urmare a acestor procese, la răscrucea sec. III-II a. Chr., pe Niprul Mijlociu, Niprul Superior, precum și în Polesia, s-a constituit, din punct de vedere arheologic, un fenomen nou, cunoscut în literatura de specialitate cu numele de cultura Zarubincy.

Indiscutabil, pentru elucidarea diferitelor aspecte legate de vestigiile culturii Zarubincy sunt absolut necesare atât efectuarea săpăturilor sistematice în siturile acestui grup cultural, cât și valorificarea științifică corespunzătoare a tuturor descoperirilor realizate până în prezent. De aceea, în cadrul comunicării noastre, dorim să analizăm ritul și ritualurile funerare semnalate în necropola de tip Zarubincy de la Otverjici (reg. Bretsk, Bielorusia). Obiectivul arheologic de la Otvejici și-a făcut loc în literatura arheologică în 1955 și în anii următori, în special, prin identificarea și cercetarea unei necropole de epocă preromană recentă a fierului. Ca urmare a cinci campanii arheologice, a fost dezvelită o suprafață de cca 3.952 m.p. și cercetate 85 de morminte, 12 cenotele (?), precum și o groapă de cult (?), atribuite culturii Zarubincy. Întrucât situl este parțial suprapus de o necropolă tumulară din epoca medievală timpurie și de actualul cimitir al satului, nu s-a reușit dezvelirea integrală a necropolei de tip Zarubincy. K.V.Kasparova a presupus că a fost cercetată aproximativ 50% din suprafața totală a cimitirului de epocă preromană recentă a fierului.

1 <https://orcid.org/0000-0002-9013-1973>

The Oldest Amber of the North-Western Black Sea Region

Svitlana IVANOVA¹

Ancient “amber roads” linked different regions of Europe in the Bronze Age. It was believed that Baltic amber was transported to Asia Minor via the Danube. In Italy, Greece, and Egypt, amber delivery was through the Vistula, Dnieper, and the Black Sea.

Victor Klochko reconstructed the “Boh-Bug trade route” (Western Bug — Southern Bug), of the 2nd millennium BC, beginning of its formation is dated back to the 3rd millennium BC. It associated with amber trade too; its final destinations were the islands of Rhodes, Cyprus, and Crete. The largest number of amber finds from the Early Bronze Age is associated with the Globular Amphora and Corded Ware cultures. Amber is also known in the Sofiivka group of the late Tripillia culture and the Catacomb culture. The oldest find in the Northern Black Sea region is considered to be a bead from the eponymous site of the Usatovo culture. J. Mellaart considers Usatovo as a transit trade port (in particular for amber trade) and makes a route for ancient ships directly from Usatovo to Anatolia through the Black Sea. A burial of the Budjak/Yamna culture with 3 amber beads is known (Kholmske 2/8). A man aged 30-40 was buried there; amber beads, with copper tubes, formed a bracelet.

This find allows the Budzhak culture to be included among the cultures that, to some extent, were involved in the formation of the Boh-Bug amber route. The people of the Budzhak culture mastered the paths leading to sources of copper and bronze in the Balkan-Carpathian area, but to the north of the Carpathians, there are few burials with Yamna culture features, possibly due to the lack of attractors. Amber was not as desirable and did not hold the same place in the worldview of the Usatovo and Budzhak cultures as silver did. The “amber era” would begin later, in the 2nd millennium BC, when the fashion and demand for amber products would spread across vast territories.

1 <https://orcid.org/0000-0002-3318-8244>

Atelierele de olărie din Epoca Romană Târzie de la Solonceni — noi evaluări

Alexandru LEVINSCHI

Gospodăria unor meșteșugari-olari din cadrul așezării culturii Sântana de Mureș-Cerneahov din sec. III-IV e.n. de lângă s. Solonceni (Rezina), a fost cercetată aproape patru decenii în urmă. Complexul includea o locuință de suprafață cu două încăperi, în preajmă fiind amenajate în construcții adâncite atelierele, în care se confecționau vasele la roată de picior cu axa fixă. Mai jos, în pantă, era amplasat și cuptorul de ars ceramică de tipul cu pilon central, amenajat într-un bordei. Descoperiri de unicat pentru perioada romană târzie din întregul spațiu din răsăritul Carpaților, aceste complexe rămân insuficient valorificate de către specialiști.

Starea în care se aflau complexele la momentul descoperirii ne-a impus să considerăm că meșterii olari au activat în cadrul comunității cu întreruperi, probabil, reluând procesul de lucru după epuizarea rezervelor de vase confecționate. Amenajarea unui loc de lucru separat, precum și a unei instalații de ars ceramică într-o încăpere specială, indică cel mai înalt grad de specializare a meșteșugului olăritului din comunitatea Solonceni.

O trecere în revistă a complexelor de ars ceramică, descoperite în procesul săpăturilor arheologice în așezările culturii Sântana de Mureș-Cerneahov din spațiul dintre Nistru și Prut, ne face să presupunem că, în perioada caldă a anului, olarii puteau să-și ia dispozitivul cu roată și să se deplaseze în alte comunități pentru a satisface cererea de veselă de înaltă calitate. Cuptoarele de ars ceramică dezvelite la Budești, Mândrești și Cărbuna sunt de tip cu pilon central și groapă de acces pentru combustie, fapt ce ar indica caracterul temporar al acestor complexe. Pare rațional să presupunem că și locul de lucru al meșterului putea fi amenajat într-un spațiu temporar — construcție ușoară de suprafață, ale cărei urme aproape nu mai sunt vizibile.

Lotul de ștampile amforice provenite din săpăturile de la Medgidia Elenistic 3*

Natalia MATEEVICI¹, Petre COLȚEANU²,
Laura GHEORGHIU³, Ioana DORCU⁴

Cercetarea arheologică preventivă efectuată pentru proiectul de investiții „Relocare Conductă Magistrală Transport gaze Naturale — Medgidia Elenistic 3” s-a concretizat în cercetarea parțială, aproximativ 1 ha din cele aproximativ 8 ha, a sitului. Situl reprezintă o așezare deschisă databilă la începutul celei de a doua epoci a fierului. Situl este inedit și a fost delimitat în urma unui diagnostic arheologic intruziv efectuat în toamna anului 2021.

În urma cercetării au fost identificate și documentate un număr de 126 de complexe arheologice. Este vorba, în acest stadiu al prelucrării datelor, de 2 locuințe adâncite, 6 instalații de foc (cuptoare) dintre care 2 în relație clară cu un cuptor de ars ceramică, gropi de provizii, gropi menajere, un mormânt de înhumatie, gropi de stâlp și gropi contemporane (șanțuri de irigație). Din totalitatea amforelor și fragmentelor acestora, care reprezintă renumite centre grecești atât mediteraneene, ca Thasos, Chios, Mende, Corinth, Rhodos, Cos, cât și pontice: Sinope, Heraclea Pontică, Chersones, au fost selectate și 15 fragmentele de ștampile amforice, care aparțin a trei centre producătoare grecești: Thasos — 4 exemplare, Sinope — 4 exemplare, Heraclea Pontică — 7 exemplare. Nu toate piesele de epigrafie amforică au putut fi citite și atribuite anumitor magistrați sau producători, cele mai multe dintre ele pot fi totuși date, ceea ce ne oferă informații suplimentare despre perioadele de pătrundere a mărfurilor acestor centre grecești în teritoriul barbar al celor trei situri Medgidia Elenistic 1, 2, 3. Dintre cele patru ștampile de amfore thasiene, doar una a oferit, grație păstrării unei părți a legendei, o dată mai exactă — ultimul deceniu al sec. IV a. Chr. Cele patru ștampile de amfore sinopeene s-au păstrat mai bine, toate putând fi citite și date, încadrându-se cronologic între

* Rezumatul a fost elaborat în cadrul proiectului: *Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală* (cod: 180101).

1 <https://orcid.org/0000-0002-4660-9781>

2 <https://orcid.org/0009-0008-7800-0875>

3 <https://orcid.org/0009-0002-6048-4038>

4 <https://orcid.org/0009-0000-6049-2359>

sfârșitul anilor 80 și mijlocul anilor 60 ai sec. III a. Chr. Majoritatea celor șapte stampile heracleote (cu excepția uneia) reprezintă perioada de ștampilare finală la Heracleea Pontică sf. ultimului sfert al sec. IV — prima treime a sec. III a. Chr., când pe gâturile amforelor heracleote erau aplicate doar ștampilele producătorilor din ultimul grup de producători heracleoți. O singură ștampilă heracleotă, după unii cercetători, reprezintă un tip nou de ștampilă, fiind și ea una de producător și care datează din prima jumătate a sec. IV a. Chr.

Utilizarea metodei Pixe la studierea materialului ceramic de pe situri cu mai multe niveluri de locuire*

Sergiu MATVEEV¹, Vlad VORNIC², Melania ISTRATI³

Emisia de raze X indusă de particule (în eng.: Particle-Induced X-ray Emission — PIXE) este o tehnică de analiză utilizată pentru determinarea compoziției elementale a unui material. Metoda presupune expunerea unui material la un fascicul de protoni și analiza radiațiilor X emise ca urmare a interacțiunii dintre protoni și atomii constituenți ai materialului de analizat. Radiațiile emise sunt caracteristice atomilor elementelor din care provin, iar această asociere se realizează folosind programe specializate și materiale standard.

Pentru prima dată acest procedeu a fost accesat de Sven Johansson (Suedia) în 1970. PIXE s-a dovedit a fi o metodă de analiză elementală non-destructivă aplicată în scurt timp în variate domenii: științe ale mediului, medicină și farmacologie, metalurgie, dar și în geologie, artă și arheologie. Printre primele lucrări fundamentale privind aplicarea metodei PIXE la analiza materialului ceramic se plasează teza de doctorat a Sylviei Yona Waksman, care a studiat ceramica bizantină din săpăturile de la Pergam. La etapa inițială, metoda PIXE era aplicată mai ales în SUA și doar în câteva laboratoare din Europa (Lund, Bonn sau Paris), în prezent numărul acestora a crescut semnificativ, printre care și IFIN-HH de la Măgurele (România). Acest fapt a determinat și creșterea numărului de analize efectuate pe material ceramic din diferite regiuni ale Terrei și diferite epoci istorice. Dintre cele mai apropiate de Republica Moldova menționăm analizele ceramicii bizantine de la Oltina (2018) și de la *Castellum 22* (2020), realizate de o echipă formată din Roxana Bugoi, Cristina Talmațchi, Constantin Haită, Daniele Ceccato. Analiza literaturii de specialitate privind utilizarea metodei PIXE la studierea materialului ceramic a demonstrat o radiografie a materialului sincron, deseori produse ale unei comunități.

* Cercetare realizată în cadrul proiectului: *Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene* (2024—2027).

1 <https://orcid.org/0000-0001-8515-2852>

2 <https://orcid.org/0000-0003-2796-7716>

3 <https://orcid.org/0009-0000-2854-5959>

Ne-am întrebat, dacă și cum ar funcționa metoda PIXE atunci când este aplicată probelor de material ceramic care provin din același sit arheologic datând din epoci diferite încadrate în limitele a mii de ani? Va fi posibil să se identifice la nivel atomic patternurile rezultatelor implicațiilor antropice la confecționarea ceramicii prin diferite metode, utilizând o sursă comună de materie primă? Care ar fi marja de eroare a metodei?

Rezultatele analizei a 30 de probe ceramice de pe situl stratificat Lipoveni II — *La Nisipărie* vin să demonstreze un potențial sporit al metodei PIXE în cercetarea materialului ceramic de pe siturile cu mai multe nivele de locuire.

Recent archaeological surveys in Chisinau — an example of urban archaeology*

Sergiu MUSTEAȚĂ¹

The urban archaeological heritage represents one of the most symbolic aspects of the existence of each locality. Its study enables us to gain insight into the evolution of communities over time, particularly where written sources are scarce. Urban archaeology is a distinctive field of archaeology that necessitates the development of research methods adapted to the urban environment, particularly in inhabited cities undergoing a continuous process of transformation.

Chisinau has been documented since the 14th century, but archaeological evidence indicates that traces of habitation have existed on the current territory of the municipality since prehistoric times, which demonstrates the long-standing attractiveness and fertility of this area.

Despite its relatively recent establishment as a scientific discipline, urban archaeology has yet to achieve widespread recognition. Chisinau was no exception to this trend. During the Soviet era, despite the construction of numerous buildings in the city, there was a notable absence of archaeological field research in the historic center and the newer districts. The discipline of urban archaeology has only emerged in Chisinau in the last 15 years, typically in the context of new construction projects and the discovery of archaeological remains. In this presentation, I will present the results of archaeological surveys conducted in Chisinau in recent years. I will discuss the particulars of these investigations and their impact on the city's inhabitants and the municipal administration. Additionally, I will highlight the specific challenges inherent to urban archaeology in Chisinau. In conclusion of my presentation, I will draw attention to initiatives for the conservation and restoration of archaeological finds and the necessity of integrating archaeological heritage into urban development strategies.

* Cercetare realizată în cadrul proiectului: *Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024—2027).*

1 <https://orcid.org/0000-0003-2206-9298>

Про Українську школу досліджень писемних пам'яток Античної Доби з північного причорномор'я

Микола НІКОЛАЄВ¹

З початку 2000 рр. до вивчення календаря Понтійської Ольвії IV-I ст. до Р.Х. було застосоване математичне моделювання. У підсумку, традиційно нерозв'язна проблема відновлення літочислення Ольвії була вирішена. Наявність календаря, зазвичай, є хронологічним та просопографічним підґрунтям для розбудови об'єктивної соціально-політичної історії поліса, зокрема, за участю реальних історичних осіб. Це ставить ольвійський поліс, поряд з Афіними, Мілетом, Родосом та Ліндосом у виключно сприятливі умови. Дійсно, застосування синхронізованого календаря дозволило переглянути з єдиних позицій усталені уявлення про датування та інтерпретацію багатьох лапідарних, керамічних та магичних пам'яток, вперше інтерпретувати іменами реальних осіб численні монетні скорочення та монограми тощо. На тему вже опубліковано три монографії (2008, 2014, 2022) та захищена докторська дисертація (2016—2017). Зокрема, вирішені традиційні питання про дату всесвітньо відомих декретів Протогена, синів Аполлонія, Нікерата тощо. Дослідження сформувалися у новий науковий напрям та отримали міжнародне визнання. Провідні світові критичні видання *Bulletin épigraphique* та *Supplementum epigraphicum Graecum* періодично коментують ці дослідження. Водночас на думку Зав. кафедрою Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, д.і.н., проф. В.В. Ставнюка склалася парадоксальна ситуація коли здобуті українськими археологами епіграфічні пам'ятки з античних полісів Північного Причорномор'я досліджують та коментують спеціалісти не з України (дивіться, наприклад, усі відомі каталоги написів). Згенерований в Україні останніми роками комплекс знань та інструментів щодо хронології та просопографії Понтійської Ольвії має тенденцію до розширення як у хронологічному, так і у географічному просторі; це є об'єктивним підґрунтям для розбудови власної української школи дослідження писемних пам'яток (лапідарної,

1 <https://orcid.org/0000-0003-3994-1150>

керамічної, магічної, нумізматичної епіграфіки) з античних полісів Північного Причорномор'я, у тому разі, у кооперації із закордонними вченими, зокрема, Молдови. Перші кроки у цьому напрямі вже зроблені.

Unelte din piatră șlefuită descoperite în situl Cucutenian Vadul lui Vodă I*

Sergiu POPOVICI¹

Situl arheologic Vadul lui Vodă I este situat în extravilanul orașului Vadul lui Vodă din municipiul Chișinău, pe malul Nistrului. În preajma sitului, râul formează un cot în direcția curgerii sale de la nord la sud-est. În toamna anului 2023, Agenția Națională Arheologică a efectuat aici cercetări arheologice preventive, fiind excavată o suprafață de 188 m². În secțiunea trasată au fost descoperite două locuințe de suprafață și o anexă, o vatră exterioară, două gropi menajere și o aglomerare de lut ars și pietre. În baza stratigrafiei și a materialului arheologic descoperit, așezarea Vadul lui Vodă I poate fi încadrată în prima etapă de evoluție a fazei Cucuteni A, etapa A2, din spațiul Pruto-Nistean.

Din complexele studiate și zonele adiacente, 63 de piese aparțin industriei litice șlefuite. Topoarele cu perforație au fost realizate din diverse tipuri de roci dure, cu nuanțe de negru, verde și alb. Teslele prezintă o formă trapezoidală în plan, cu un profil longitudinal asimetric, fiind confecționate din șist și marnă. O daltă, având o lungime de trei ori mai mare decât lățimea, este trapezoidală alungită și are un profil longitudinal asimetric, cu ceafa mai lată în raport cu lama ascuțită. Percutoarele și zdrobitoarele formează cea mai numeroasă categorie, cu 43 de piese. Aceste unelte sunt lucrate din variate materiale dure și au formă sferică sau ovoidă. Râșnițele și nicovalele, confecționate din șist sau gresie, erau utilizate atât pentru măcinarea grânelor, cât și pentru ascuțirea sau șlefuirea altor materiale precum osul, cornul sau lemnul. În plus, ele puteau servi ca suprafețe pentru zdrobirea tulpinilor și rădăcinilor sau pentru obținerea de pulberi și paste. O piatră de calcar de formă ovoidală, având un șanț adâncit în partea centrală, putea fi folosită ca greutate pentru fixarea obiectelor plutitoare pe mal sau pentru plasele de pescuit.

Uneltele din piatră șlefuită descoperite în așezarea cucuteniană Vadul lui Vodă I aveau caracteristici distincte în ceea ce privește materialul, forma și po-

* Cercetare realizată în cadrul proiectului: *Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024—2027)*.

1 <https://orcid.org/0000-0002-8575-8667>

sibila utilizare. Topoarele, teslele și dălțile erau folosite pentru tăierea, cioplirea și prelucrarea unor materiale, cum ar fi lemnul, osul și cornul, fiind folosite atât în activitățile din interiorul așezării, cât și în cele economice din afara ei. Percutoarele, zdrobitoarele și râșnițele erau folosite în principal în gospodărie, în activități desfășurate în apropierea locuințelor din cadrul așezării.

Городище Орловка (Каменная Гора) или Картал на Дунае: о названии и основных итогах 225-летнего исследования

Игорь САПОЖНИКОВ¹,
Александр СИНЕЛЬНИКОВ²

В августе 2024 г., в связи с сообщениями местных властей и краеведов, один из авторов осмотрел место археологических раскопок у с. Орловка.

Городище «Орловка» или «Каменная Гора» — памятник национального значения Украины с 03.09.2009 г. (№ 928 150021-Н), но в публикациях последних 10 лет об этом не сказано и эти названия не употребляются. Один из исследователей полагает, что народное название «горы» к западу от села — «*Piatra Cartal*» (Камень или Скала Картал), но такое имя по публикациям не известно, а на карте 1819—1820-х гг. есть подпись: «Гора, называемая Кетрошица или Каменистая». На карте 1877—1878 гг. она именуется «Петрошица или Каменная». Позднее, вплоть до 1990-х гг. на картах видим только «г. Каменная» (редко — г. Кам'яна).

Вывод о единстве акрополя и посада в римское время сделан в ходе первых исследований 1848 года: «Укрепление, тут существовавшее, было весьма значительно и по величине своей даже более походящее на укрепленный город, чем на простой укрепленный лагерь» (Уваров 1856: 153). После разведок начала 1960-х гг. начали писать об Орловке I (Каменной Горе — акрополе) и об Орловке II (посаде или предместье). Р. Бондарь называла акрополь «городищем у с. Орловка» и «городищем Орловка», а один раз «городищем Орловка (Картал)». В 2009 г., не отрицая вывода о целостности комплекса, И. Бруяко ввел термин «городище Картал». При этом он не указал его границы и что именно имеется ввиду: памятник в определенный период его существования или границы слоя конкретной культуры.

Имя Картал противоречит местной молдавской (это имя озера и села) и научной традициям, а термин «городище» нельзя применить ко всем культурно-историческим периодам «Большой» Орловки — Камен-

1 <https://orcid.org/0000-0003-3889-6714>

2 <https://orcid.org/0000-0002-5352-7207>

ной Горы. Так можно именовать горизонты: Чернавода I эпохи энеолита, среднего (фракийского) гальштата, римского периода и, возможно, гетского времени. При этом римское городище, ограниченное внешним валом, занимало наибольшую территорию, включающую в себя более ранние городища и поселения. Помимо этого, оно же охватывает курганные и грунтовые могильники, в том числе тех культур и народов, которые не оставили следов в поселенческой структуре памятника. Итак, сложившаяся ситуация противоречит официальным документам, так как не понятно, входит или нет «новое» городище Картал в состав объекта культурного наследия национального значения Украины.

Говоря о состоянии памятника, отметим наличие свалок мусора, а также отсутствие местами консервации стенок раскопов участка «Центральный» высотой до 3-5 и более метров, что ведет к разрушению культурных слоев уникального объекта (грабителями и естественным путем: абразией и гнездованием птиц). Отсутствует и общая схема пространственно-хронологического распределения объектов на территории памятника, что также вызывает путаницу при их интерпретации. Кроме того, отрывочно введены в научный оборот материалы раскопок целого ряда сезонов (в основном Р. Бондарь XX века), представленные артефактами многих культур и периодов, особенно римского и позднеантичного времени, которые интересуют ученых Украины, Республики Молдовы и других стран.

Semnificația însemnelor craniene în Epoca Fierului în lumina noilor descoperiri funerare*

Angela SIMALCSIK¹, Mihail BĂȚ²

Însemnele craniene sunt urme ale unor intervenții antropice efectuate pe capul/craniul uman, decelate în timpul analizei antropologice a resturilor scheletice. Din perspectiva factorilor care determină aceste însemne, le putem împărți în trei categorii. Prima categorie este reprezentată de însemnele realizate în scop terapeutic sau simbolic, numite și trepanații craniene. Trepanația este o intervenție invazivă, care are drept rezultat deschiderea craniului și, de cele mai multe ori, detașarea unui fragment osos. Aceasta se poate efectua *intravital* (în scop terapeutic sau simbolic), dar și *postmortem* (din considerente rituale).

În a doua categorie a însemnelor craniene am inclus deformațiile ocupaționale, numite și de tip *tumpline* (după dispozitivul care lasă urme pe craniu). Deformarea ocupațională a craniului este cauzată de anumite activități fizice practicate încă din copilărie, asociate cu căratul poverilor/încărcăturilor pe spate, susținute pe cap cu ajutorul benzii *tumplin*, trecută peste creștet.

A treia categorie considerată de noi întrunește leziunile craniene ce sunt cauzate de forțe sau mecanisme extrinseci. Când vorbim de leziuni craniene, ne referim la traumatismele produse în timpul vieții. În funcție de momentul producerii, ele se împart în două categorii: leziuni cu caracteristici *antemortem* (cu urme de vindecare) sau leziuni cu caracteristici *perimortem* (fără urme de vindecare, produse în preajma decesului, provocând adesea moartea). Leziunile craniene pot apărea ca urmare a accidentelor sau a violenței. Ele sunt cel mai adesea localizate la nivelul calotei și de obicei rezultă din lovituri directe. În funcție de tip, acestea pot fi categorisite în leziuni liniare, adâncite și penetrante, fără a se exclude reciproc.

Comunicarea pe care o propunem va fi un periplu prin literatura de specialitate. Ne vom concentra însă atenția asupra cazurilor descoperite între râurile Prut și Nistru, pentru a le încadra ulterior într-un context mai larg — contextul epocii fierului în Europa de Est.

* Autorii au realizat această cercetare în cadrul Subprogramului 01.15.01 „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică”.

1 <https://orcid.org/0000-0001-8639-3535>

2 <https://orcid.org/0000-0001-6642-2888>

Toporașe miniaturale din lut. O imitație a simbolului luptătorului sau altceva*

Ghenadie SÎRBU¹

Eneoliticul est-carpatic este remarcat prin ansamblul variat de vestigii, care fascinează prin multitudinea de culori și elemente decorative aplicate pe ceramică, diversitatea uneltelor de muncă realizate din materiale dure animale, lut sau piatră. Un loc aparte în categoria vestigiilor miniaturale îl ocupă toporașele modelate din lut.

Circulația acestui tip de piese cuprinde practic întreaga evoluție în timp și spațiu a culturii Cucuteni-Tripolie, dar care, credem, cunoaște o răspândire și în alte epoci, așa cum reiese din publicațiile pentru culturile din epoca bronzului și a fierului.

Contextul descoperirii acestui tip de artefacte este divers, dar uneori neclar, în mare parte piesele fiind într-o stare fragmentară. De regulă, aceste piese redau, în formă schematică, diferite categorii de arme și unelte eneolitice din piatră și aramă. Multe din piesele documentate până în prezent sunt rupte din dreptul găurii, ceea ce face dificilă reconstrucția formei și tipului piesei pe care o imitau. O tipologie a acestui tip de piesă încă rămâne a fi un deziderat, dat fiind faptul că condițiile de publicare sunt precare de cele mai multe ori, necesitând o examinare mai amănunțită a contextului descoperirii.

Obiectivul acestei comunicări este includerea în circuitul științific a două toporașe de lut în stare fragmentară, descoperite în situl Gordinești II-*Stînca Goală*, așezare eponimă pentru grupul Horodiștea-Gordinești, de la sfârșitul mil. IV î.e.n. Una dintre piese, de la care s-a păstrat partea de jos a lamei, sub aspect morfologic, pare să imite topoarele de luptă din aramă cu lamă triunghiulară în secțiune și tăișul ușor rotunjit.

Rămâne de argumentat aspectul ce ține de locul acestor piese în modul de viață al omului preistoric din spațiul est-carpatic. Cercetătorii au optat pentru mai multe versiuni, pornind de la simbolismul luptătorului și continuând cu simple jucării obișnuite, cu plastica antropomorfă și zoomorfă.

1 <https://orcid.org/0000-0002-4525-1239>

Святылище Аполлона Борея (?) у Сиверсова Маяка на Хоре Ольвии в классическую и раннеэллинистическую эпохи

Иван СНЫТКО

Поселение Сиверсов Маяк-I находится на плато левого берега Бугского лимана, на южной окраине г. Николаев. Раскопки ЮВ части поселения проводились Ольвийской периферийной экспедицией Николаевского краеведческого музея под руководством автора в 1988—1992 гг. Наибольший интерес представляет крупное полуземляночное сооружение прямоугольной планировки, с печью, очагом и двумя дымоходами № 2, которое было основным на исследованном жилищно-хозяйственном комплексе — ойкосе. Постройка однокамерная. Судя по всему, имела невысокие сырцовые стены и, вероятнее всего, односкатную крышу, покрытую черепицей, обломки которой в большом числе найдены в заполнении и на дне жилища. Черепица производства Синопы с клеймами первой группы 360 — 350 гг. до н.э. Постройка была возведена около середины IV в. до н.э. и просуществовала вплоть до 320-310 гг. до н.э. Именно на территории этой усадьбы зафиксированы терракотовые статуэтки и наибольшее число граффити, среди которых и посвящение Аполлону на фрагменте доньшка чернолаковой чаши типа Balsa, датированной началом IV в. до н.э.. Граффито восстанавливается следующим образом: 'Αγαθ[ίvoς vel sim., patronymicon 'Απολλωνι επικλεza ε]ικαδι. Посвящение вынесено 20-го числа — в праздник Аполлона. По некоторым источникам Аполлон родился 20-го числа, отсюда одно из его прозвищ — Эйкадий. В конце IV в. до н. э. в Афинах эпиграфически засвидетельствована сакральная община κοινον εικαδεων, справлявшая праздники 20-го числа каждого месяца.

Восстанавливаемое в посвящении из Сиверсова Маяка предположительное имя дедиканта Агатин хорошо известно в ольвийской ономастике IV-III вв. до н.э. и принадлежит знатному аристократическому роду Агатинов. Представители клана неоднократно являлись жрецами-эпонимами Аполлона. Вполне вероятно, что представитель рода, выполняя функции жреца-эпонима, совершил сакральную поездку по

сельской округе, где 20-го числа в посёлке у нынешнего Сиверсова Мая-ка совершил культовое жертвоприношение с возлиянием в честь Аполлона. Очевидно, поселок для посещения, Агатином (?), мог быть выбран не случайно, а по причине наличия на его территории святилища, либо алтаря Аполлона (вероятнее всего, Аполлона Борея), а также фиаситов среди его жителей, отмечавших праздники в честь божества 20-го числа (κοῖνον εἰκάδεων).

Таким образом, учитывая современные исследования, северные территории Ольвийского полиса находились по сакральной опекой Аполлона Борея, как и во многих других городах Греции, а юго-восточные и южные (включая Гилею), под защитой Аполлона с эпиклезой Борисфен.

Archaeozoological and archaeobotanical evidence in the limes outposts at the North-Western Roman frontier of Dacia Porolissensis*

Margareta Simina STANC¹,
Mihaela DANU²

A novelty within the Romanian historiography concerning the food supply and consumption habit of the soldiers garrisoned on the north-western Roman frontier of Dacia Porolissensis, the present study brings forward a series of recent analyses based on 18 faunal assemblages.

The activities concerning the daily life of the garrisoned troops are revealed through the archaeozoological analysis, outlining for the first time the diet and the related eating habits of a series of limes outposts of Dacia Porolissensis.

From 15 watchtowers and one fortlet, 1070 faunal remains were collected during several archeological campaigns, being represented by bone and dental fragments belonging exclusively to mammals (domestic and wild). Archaeozoological analysis consisted of anatomical, taxonomic and taphonomic identifications. Animal remains have domestic origin, as it is indicated by traces of butchering, and they are mainly described in terms of their frequencies based.

Most of the fragments belong to domestic mammals and there have been identified five species: cattle, sheep/goat, pig and horse; cattle remains has the highest frequency. No dog remains have been identified, but its presence is indicated by bite marks (some bones are gnawed).

The wild mammals are less represented, and six species have been identified: red deer, wild boar, roe deer, hare, aurochs and badger; for the group of wild mammals, red deer has the largest percentage.

The phytolith analysis provides insights into agricultural practices and animal husbandry, revealing a complex agro-pastoral economy adapted to local environmental conditions. The study highlights a well-developed system

* This work was supported by a Fund for Financing Scientific Research in Universities Grant CNFIS — Alexandru Ioan Cuza University of Iași, Romania (FCSU Grant — UAIC).

1 <https://orcid.org/0000-0003-2514-9779>

2 <https://orcid.org/0000-0003-1552-0589>

focused on both crop cultivation and the production of animal feed. This complements the archaeozoological findings, where faunal remains show a diet dominated by domestic animals, underscoring the interdependence between agriculture and animal husbandry.

Dubăsari barrows and burnt wooden constructions in the Scythian mounds*

Denis TOPAL¹

The main specificity of the funeral rituals of the Dubăsari burial ground are the burnt wooden tombs; they are noted in 14 of the 18 mounds (Barrow 51 combines three areas of burning under its mound, and in Barrow 43, a burnt tomb is recorded in a mound raised in the Early Bronze Age). The primary materials for the wooden structures were logs and poles, from which a rectangular structure (with a radial overlap of logs) was erected, which, after burning, took on an oval or round shape. In some cases, burnt areas are combined with constructed ditches (Mounds 18, 24 and 45), stones (Mound 45) or crepidoma (Mound 5). Most often, the bases of the tombs were deepened into the old ground surface (or, in the case of Mound 43, into a previously built mound), and only four were burned at the level of the ancient horizon (Mounds 24, 26, 45 and 46). The closest analogies to this ritual are found in the mounds near Crasnoe and Nikolskoe on the left bank of the Dniester, and Holercani, Dubăsarii Vechi and Opaci which are on the right bank, the Chaush mound on the Lower Danube, and Ciulnița near the Ialomița river. Based on the available data, burning wooden tombs appeared among the Scythians of the northwestern Pontic region in the Middle Scythian period in the first quarter or third of the 6th century BC. It continued to be practised until the second quarter of the 4th century BC, but there was a particular gap between these chronological groups. Despite some deviations in the dating by various authors, the gap between the Middle Scythian and Classical Scythian burnt tombs is clearly visible, which today spans more than half a century, at least comprising the second and third quarters of the 5th century BC.

* Cercetare realizată în cadrul proiectului: *Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024—2027).*

1 <https://orcid.org/0000-0002-8586-4427>

Necropola medievală de la Lozova — „La hotar cu Vornicenii”. Rezultate preliminare ale campaniei arheologice din anul 2024*

Ion URSU¹, Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU², Vlad VORNIC³

Așezarea și cimitirul medieval de la Lozova — „La Hotar cu Vornicenii” reprezintă unul dintre cele mai semnificative situri arheologice din zona centrală a Moldovei, oferind o perspectivă detaliată asupra perioadei de dominație a Hoardei de Aur și a începuturilor statului medieval moldovenesc. Descoperit în 2007, situl funerar a fost cercetat pe parcursul a cinci campanii arheologice (2010—2011, 2014—2015, 2024), dezvăluindu-se un ansamblu complex și bogat din punct de vedere istoric și cultural.

Din punct de vedere cronologic, necropola de la Lozova datează din secolele XIV-XV, o perioadă crucială pentru constituirea și extinderea spre răsărit a Țării Moldovei. Așezarea aferentă se încadrează în grupul de situri arheologice din valea râului Bucovăț, fiind un „martor” al conviețuirii dintre populația autohtonă și cele migratoare, aflate sub administrația Hoardei de Aur, precum și al tranziției către noua structură politică de pe teritoriul la est de Carpați.

Cercetările efectuate până în prezent au dus la descoperirea a 123 de morminte de înhumatie. În timpul campaniei din 2024 au fost cercetate 17 înmormântări, dintre care una dublă, toate respectând ritualul creștin de înhumare. Orientarea mormintelor pe axa vest-est și poziționarea defuncțiilor în decubit dorsal cu brațele îndoite și așezate pe abdomen sau pe piept subliniază caracterul creștin al acestei comunități. Mormintele de la Lozova, atât cele de adulți, cât și cele de copii și adolescenți, au fost afectate de factori de mediu și de lucrări agricole, fapt cauzat de adâncimea mică a gropilor funerare, cuprinsă între 0,2 și 0,7 m de la nivelul actual de călcare. Cu toate acestea, situl se remarcă prin materialul arheologic bogat și divers găsit în morminte. Inventarul funerar include piese de podoabă, precum cercei, inele, mărgel, pandantive și verigi de tâmplă, alături de diferite piese de port și ustensile, cum ar fi nasturi

* Cercetare realizată în cadrul proiectului: *Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024—2027).*

1 <https://orcid.org/0000-0003-2318-1337>

2 <https://orcid.org/0000-0002-6725-7578>

3 <https://orcid.org/0000-0003-2796-7716>

globulari, aplici, catarama, degetare și resturi de țesături. Aceste artefacte, dintre care unele sunt unice, oferă informații despre obiceiurile funerare și cultura materială a comunității creștine de la Lozova, precum și despre legăturile comerciale și influențele culturale ale perioadei respective. Situl arheologic de la Lozova — „La Hotar cu Vornicenii” oferă dovezi clare ale continuității populației autohtone de agricultori creștini în perioada administrației mongole și a tranziției lor în cadrul noului stat medieval al Moldovei. Este un punct de referință esențial pentru înțelegerea dinamicii politice, sociale, culturale și demografice din secolele XIV-XV în spațiul românesc de la est de Prut.

Continuarea cercetărilor arheologice de la Lozova este imperioasă pentru studiul istoriei medievale a teritoriului Moldovei răsăritene, oferind perspective unice asupra modului în care comunitățile locale au interacționat cu administrația Hoardei de Aur și au contribuit la formarea identității statului medieval moldovenesc în zona Țării de Jos.

O amforetă romană descoperită la Bubuieci (mun. Chișinău)*

Vlad VORNIC¹, Valeriu BUBULICI

În primăvara anului 2011, cu ocazia unor lucrări de excavare, în satul Bubuieci a fost descoperită o amforetă de lut romană păstrată aproape întreagă, care este deocamdată o piesă de unicat pentru patrimoniul arheologic al Republicii Moldova. Artefactul a fost transmis în vara aceluiași an de Alina Talmaci Muzeului Național de Istorie a Moldovei, piesa fiind recepționată și inventariată de dr. Natalia Mateevici. Deși o fotografie a acestei amforete a făcut parte dintr-o expoziție din 2012 privind patrimoniul istorico-arheologic al municipiului Chișinău, piesa nu a fost încă valorificată corespunzător din punct de vedere științific.

Recipientul a fost realizat dintr-o pastă fină de culoare roz-cărămizie, cu rare particule de culoare albă în compoziție, prin tehnica turnării în tipare, sudura dintre cele două jumătăți fiind vizibilă pe torți și pe corpul amforetei. Recipientul are corpul cilindric și rotunjit spre bază, care se termină printr-o proeminență conică, gâtul tronconic și gura în formă de pâlnie, cu marginea simplă, neîngroșată; tortițele sunt ovale în secțiune, prinzându-se cu capătul superior de partea de sus a gâtului, iar cu cel inferior de umeri, care sunt profilați.

Pe partea de sus, o toartă are două mici perforații, a căror semnificație ne scapă. O tomografie computerizată efectuată recent a arătat că tortița prevăzută cu perforații prezintă în partea de sus un gol, cealaltă fiind complet goală pe interior. Pe corp, exceptând partea dinspre bază, și pe gât, recipientul este decorat cu caneluri fine orizontale. Amforeta are înălțimea de 14,7 cm, diametrul maxim de 6,6 cm, diametrul gurii de 2,5 cm și capacitatea de 0,2 litri.

Din câte cunoaștem, amforetele de lut romane lipsesc din complexe sarmatilor, de tip Etulia sau de tip Poienești-Vârteșcoiu din sec. II-III d. Hr. În schimb, amforete ceramice romane de tipuri diferite, majoritatea având baza inelară, se întâlnesc în așezările și cimitirele culturii Sântana de Mureș-Cerneahov din sec. IV. O analogie mai apropiată, dar nu identică, pentru amforeta de la Bubuieci a fost descoperită în mormântul 541 al necropolei de tip Sântana de Mureș-Cerneahov de la Bârlad-Valea Seacă, datat în a doua jumătate a sec. IV.

* Cercetare realizată în cadrul proiectului: *Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024—2027).*

1 <https://orcid.org/0000-0003-2796-7716>

New 16th — century hoard of Crimean Khanate coins discovered near the village of Flora

Dmytro YANOV¹, Serhii ZHOSAN

On April 22, 2024, a hoard of Crimean Khanate coins was discovered by Serhii Zhosan during a survey of the area near the village of Flora (Okny raion, Odesa oblast, Ukraine). The hoard contained 140 billion coins (*akçe*), hidden in a clay jar. One *akçe* from its composition was minted during the reign of Sahib Giray (1532—1551) at the Qirq-Yer mint (type with an asterisk in a circle on the obverse, nos. 1-7 in Retowski's catalogue). The rest 139 *akçe* were minted during the reign of Devlet Giray (1551—1577). Of these, 1 pc. is attributed to the type with a tamga in a rhombus, Qirq-Yer mint (absent in Retowski's catalogue), 2 pcs. — to the type with the word *khan* in the center of the obverse, Qrim mint (absent in Retowski's catalogue, reverse similar to nos. 24-33), and 136 pcs. — to the type with the stretched word *Giray* on the obverse, Qrim mint (Retowski, nos. 30-33). The homogeneity of the hoard's composition, with the vast majority of coins attributed to a single type, suggests that this hoard represents a one-time payment rather than an accumulation of savings.

The hoard was discovered on the left bank of the Yagorlyk River. At the time of its concealment, the Yagorlyk River marked the border between the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Crimean Khanate (a vassal state of the Ottoman Empire). Thus, the hoard was found on the Tatar side of the border. The concealment of the hoard may have been related to the activities of money changers, whose presence in this area is evidenced in the local toponymy (*Kantorova Mohyla* burial mound, from Polish word *kantor* — the money changer).

It is also possible that the hoard was concealed due to military campaigns. Considering the dating of the hoard, these campaigns could have been the Cossack raid under the command of Ivan Swiergowski/Swierchowski on Ottoman fortresses in Bujak in 1574, or the Tatar raid on Podilia in 1575 as revenge for the Cossacks' campaign.

1 <https://orcid.org/0000-0002-4100-4601>

**SECȚIA CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA PATRIMONIULUI
CULTURAL CONSTRUIT**

**Locuința la bloc în Republica Moldova —
analiza ofertei și exigențele locatarilor**

Diana ANDRONOVICI,
Tamara NESTEROVA¹

De-a lungul timpului, relația dintre comanditar și proiectant, odată cu industrializarea construcțiilor, s-a deteriorat, așa cum s-a întâmplat și în alte domenii, unde produsul este livrat în așteptarea clientului/utilizatorului. Creatorii sunt nevoiți să anticipeze a priori necesitățile și caracteristicile spațiului locativ, în absența unei implicări directe a comanditarului. În acest context, locuințele, deși concepute pentru a fi confortabile pentru toți, nu corespund nevoilor individuale, iar industria construcțiilor locative oferă spații standardizate, care pot fi ajustate pentru diverse activități casnice. Totuși, locatarii depun eforturi considerabile pentru a adapta apartamentele la nevoile și activitățile lor profesionale, iar rezultatele acestor eforturi sunt vizibile, dar nu admirate, în multe orașe din Republica Moldova.

Lipsa unei mediatizări adecvate a problemelor din domeniul locuințelor colective, care afectează peisajul urban și încalcă dreptul de autor arhitectural, este percepută ca o permisivitate tacită de a „îmbunătăți condițiile de trai” prin alterarea esteticii compoziționale acceptate de public și specialiști. Acceptarea pasivă a acestei situații de către organizațiile relevante este o strategie pe termen scurt. O metodă de evaluare a calității locuințelor actuale poate fi realizată prin analiza conținutului documentelor și a artefactelor de comunicare: texte și resurse vizuale, care, datorită caracterului lor neinvaziv, pot oferi o evaluare obiectivă a produsului arhitectural, spre deosebire de sondaje. Ca sursă de conținut a fost folosită rețeaua de socializare Facebook, unde locuitorii Chișinăului și-au putut exprima opiniile despre calitatea locuințelor la bloc.

¹ <https://orcid.org/0000-0002-4013-3954>

Biserici de factură occidental-catolică promovate în Moldova la începutul secolului XX de arhitecți austrieci

Manole BRIHUNEȚ

Războaiele ruso-austriaco-otomane de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea au produs schimbări fundamentale în modul de edificare a sfințelor lăcașe din Principatul Moldovei. Sub influența inginerilor și arhitecților care însoțeau armatele ruse și austriece, a avut loc o transformare semnificativă în peisajul ecleziastic local. Astfel, modelele bisericilor de factură occidentală reușesc să spargă carapacea până atunci inaccesibilă și să pătrundă într-un spațiu uitat și conservat de secole. Această provincie, situată la marginea unui imperiu care se prăbușește, devine un teren de experimentare atât pentru tinerii arhitecți și ingineri, cât și pentru cei care nu au reușit să se afirme în țările lor de origine. Printre acești aventurieri ai Moldovei de la începutul secolului al XIX-lea se remarcă doi arhitecți de origine austriacă: Johann Freywald și Leopold Gheliodor.

Datorită activității acestor arhitecți, în arhitectura bisericească de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea a fost promovată o sinteză între structura clasică și detaliile arhitecturale baroce. Fațadele bisericilor au fost evidențiate prin rezalite, cornișe masive și pilaștri. În spiritul clasicismului, au fost modificate nu doar fațadele, ci și interioarele bisericilor, punându-se accent pe naos, care devine o sală largă și luminoasă, asemănătoare bisericilor catolice. Apare și o cornișă masivă, împodobită cu un decor geometric bogat, care delimitează pereții naosului de tip sală de bolta *a vella*, sugerându-ne convingător înțelesuri spirituale înălțătoare.

În urma cercetărilor noastre, considerăm că arhitectul Leopold Gheliodor ar fi principalul promotor al noilor formulări arhitecturale impuse de decretele imperiale. Astfel, numele său apare atât în textul pisaniei celui mai cunoscut lăcaș de acest tip, biserica „Tuturor Sfinților” din Iași (1800), cât și în documentele din acele vremuri. Acest tip de biserică, promovat în primele două decenii ale secolului al XIX-lea, a supraviețuit până în zilele noastre atât pe malul drept, cât și pe malul stâng al Prutului.

Restituirea imaginii conacelor boierești din secolele XIX—XX din Republica Moldova. Studiu de caz: Conacul din Cuhureștii de Sus

Aurelia CARPOV

Conacele boierești construite în secolul XIX și începutul secolului XX pe teritoriul Republicii Moldova, aflate acum în ruină, oferă material valoros pentru cercetări complexe ce îmbină aspecte istorice, arheologice, arhitecturale și dendrologice. Un studiu preliminar al literaturii de specialitate subliniază prezența unui număr considerabil de reședințe nobiliare, în special în nordul republicii. Printre acestea, se remarcă conacul din satul Cuhureștii de Sus, raionul Camenca, construit în 1861.

Inițial parte a unei moșii extinse, ansamblul conacului cuprindea clădirea principală, renumită pentru elementele sale arhitecturale distinctive, o moară cu abur sistematică, două pivnițe, un grajd, diverse structuri gospodărești mai mici, un parc, livezi vaste și terenuri agricole. Ulterior, moșiei i-au fost adăugate o școală primară și biserica Sfânta Treime, care include cavoul familiei Bogdan.

În perioada sovietică, a fost naționalizat și transformat în școală, reflectând schimbările politice și sociale ale vremii. Parcul conacului, cândva un spațiu verde bine întreținut și cu un design original, se află acum într-o stare avansată de degradare. Este necesară o restaurare urgentă a complexului pentru a restabili armonia istorică și estetică dintre natură și arhitectură.

Pentru o înțelegere corectă și o restaurare fidelă a unui monument de arhitectură, mai ales atunci când acesta este grav deteriorat, cercetarea nu se poate limita doar la aspectele istorico-documentare. Este esențială includerea unor măsurători detaliate, cunoscute sub numele de „măsurători arheologice ale construcției”. Studiul valorifică relevul realizat în anii '80, adaptat în format digital conform standardelor actuale.

Vechi structuri megalitice din zona oraşului Chişinău, distruse în secolul al XIX-lea

Sergius CIOCANU¹

Spre nord-vest de oraşul Chişinău, în valea râului Bâc, până către ultima pătrime a secolului al XIX-lea, sursele documentare menţionează existenţa unui remarcabil monument al istoriei acestui pământ — a unui şir înalt de menhire, *i.e.* a unor blocuri de piatră prinse vertical în pământ. Menhirele se înălţau în preajma unui obiect geografic binecunoscut în trecut din valea Bâcului, de data aceasta deja de provenienţă naturală, numit *Cheile Bâcului*.

Menhirele şi Cheile Bâcului pe parcursul a mai bine de trei secole au fost menţionate, descrise, dar şi analizate în ceea ce priveşte provenienţa şi destinaţia în lucrările şi notiţele unor cercetători, militari, călători, literaţi şi amatori de "antichităţi". Elaborarea acestei comunicări se bazează pe intenţia de a aduna împreună şi a efectua o analiză critică a tuturor datelor acumulate despre ele (inclusiv pe baza surselor neutilizate anterior în acest sens), de a determina în fine localizarea lor exactă pe harta topografică, dimensiunile şi contextul geografic, de a preciza când şi în ce circumstanţe au fost distruse.

¹ <https://orcid.org/0000-0003-1421-2672>

Impactul artei murale în transformarea peisajului urban

Sorina-Nicoleta GRATI

Arta murală, ca formă de comunicare vizuală, a fost, de-a lungul timpului, un mijloc eficient de transmitere a mesajelor către publicul larg, într-un mod artistic și creativ. Această lucrare explorează impactul artei murale asupra regenerării urbane, accentuând modul în care aceasta poate revitaliza zonele degradate și consolida identitatea locală. Printr-o analiză a evoluției istorice, de la formele tradiționale la instalațiile contemporane, studiul definește arta murală și subliniază importanța acesteia în modelarea esteticii urbane.

Lucrarea examinează funcția artei murale ca instrument de regenerare urbană, prezentând exemple de succes din orașe globale care demonstrează cum arta murală contribuie la reabilitarea spațiilor publice, reducerea vandalismului și promovarea unei imagini pozitive a orașului. De asemenea, se analizează influența artei murale asupra percepției publice, subliniindu-se impactul vizual al acesteia asupra locuitorilor și vizitatorilor și modul în care este integrată în comunitățile urbane.

Un studiu de caz detaliat asupra orașului Chișinău explorează impactul specific al proiectelor de artă murală în contextul urban al capitalei Republicii Moldova, evidențiind atât succesele, cât și provocările asociate implementării acestor inițiative. Rezultatele oferă o înțelegere aprofundată a modului în care arta murală poate servi ca un instrument eficient de regenerare urbană și consolidare a identității culturale locale.

În concluzie, articolul sintetizează principalele constatări și discută implicațiile teoretice și practice pentru viitoare cercetări, propunând integrarea artei murale în politicile urbane pentru a sprijini dezvoltarea durabilă a orașelor. Astfel, arta murală este evidențiată nu doar ca o formă de expresie artistică, ci și ca un catalizator de schimbare socială și regenerare urbană sustenabilă.

Primele biserici ale mănăstirii Răciula

Ruslan GRECU

Mănăstirile basarabene întotdeauna au jucat un rol important în dezvoltarea spirituală și culturală a populației. Lăcașele de cult mănăstirești au atras mii de credincioși la slujbele lor, cu toate acestea au trecut prin diferite etape ale istoriei (construcție, dotare cu obiecte sfinte și închidere). Ultima etapă s-a răsfrânt negativ asupra credincioșilor care le-au vizitat, dar și asupra monahilor nemijlocit. Un exemplu elocvent în acest sens este Mănăstirea de maici din Răciula (actualul raion Călărași).

Potrivit surselor existente, când mănăstirea avea încă statut de schit, aici a existat o biserică de lemn, construită în 1798, cu hramul Nașterea Maicii Domnului. Cu timpul, însă, aceasta s-a degradat și a devenit necesară construirea unei noi biserici, tot din lemn. Astfel, în decembrie 1820, maica stareță Olimpiada a cerut permisiunea Dicasteriei Duhovnicești din Chișinău pentru a începe lucrările și în același an a primit binecuvântarea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. În 1822, lucrările la noua biserică, cu hramul Sfântul Nicolae, au luat sfârșit.

În prima jumătate a sec. al XIX-lea, la Răciula existau deja două biserici de lemn. În 1845, în timpul Stareței Efrosinia, a fost construită o nouă biserică din piatră în cinstea Nașterii Maicii Domnului, purtând același hram, în locul vechii biserici din lemn. Ulterior, pe timpul stareței Veniamina, între 1855—1860, a fost construită o nouă biserică din piatră, tot pe locul celei vechi, în cinstea Sfântului Nicolae.

Lăcașele de cult din Răciula sunt o adevărată carte de vizită a acestei mănăstiri. Este demn de remarcat faptul că ambele biserici de piatră au suferit mai multe renovări de-a lungul anilor, dar există și astăzi.

Valori culturale și manifestări artistice în arhitectura vernaculară din R. Moldova

Vitalie MALCOCI¹

Arhitectura vernaculară din Republica Moldova constituie o valoare artistică de excepție a creației populare și reprezintă una dintre cele mai impresionante forme materiale ale culturii tradiționale. Ocupând un loc de bază printre valorile culturale naționale, ea capătă o dezvoltare tot mai largă, manifestându-se prin forme noi de realizare și organizare a ansamblului gospodăriei țărănești.

Evoluând în timp, arhitectura favorizează crearea formelor mici și plastica decorului arhitectural. Acestea au contribuit la determinarea aranjării structural-morfologice a elementelor compoziționale ale casei și tipologizarea lor pe baza anumitor criterii stabilite. În acest context, arhitectura formelor și elementelor plastice marchiază cele mai de seamă spații ale habitatului uman, care, împreună cu decorul și ornamentul, formează locuința populară moldovenească cu toate construcțiile auxiliare care îi aparțin.

Cercetarea noastră se concentrează asupra descrierii particularităților constructive și rezolvării plastice atât a ansamblului casei țărănești cât și a acareturilor din gospodărie. O atenție sporită se acordă beciului, porții și porțiței, cât și împrejmuirii ogrăzii țărănești ce întregeste ambianța social-familială și structurează aspectul de ansamblu al gospodăriei rurale.

De interes deosebit sunt informațiile care relevă particularitățile structural-compoziționale ale decorului arhitectural, iconografia motivelor ornamentale și morfogeneza elementelor arhitectonice.

În final specificăm că sistemul constructiv-decorativ al casei și anexelor gospodăriei țărănești reprezintă una dintre cele mai desăvârșite forme arhitecturale din arta populară. Ansamblul arhitectonic rural, împreună cu anexele sale, ornamentica și plastica decorului arhitectural, alcătuiesc unul dintre cele mai expresive și semnificative fenomene ale artei populare autohtone.

1 <https://orcid.org/0000-0001-5528-4723>

Patrimoniul cultural construit — tipologia locuinței rurale din Republica Moldova

Angela MUNTEANU¹

Patrimoniul național al unei țări este o punte de legătură între trecut și prezent, componenta esențială a culturii și identității naționale a statului. Patrimoniul cultural național construit este instrumentul care materializează identitatea culturală a unei națiuni, o modalitate de a promova valorile unui popor și peste hotare. Este rezultatul evoluțiilor socio-culturale și politico-economice ale unei țări ce contribuie la diversificarea culturii universale. Totodată, trebuie abordat ca pe un sistem integral de tradiții și obiceiuri moștenite, ce urmează a fi valorificat și păstrat pentru generațiile viitoare. Informațiile vaste despre locuința istorică din ținutul basarabean, tipologia formei și planimetria au fost completate de-a lungul timpului de cercetările istoricilor, arheologilor, arhitecților din Republica Moldova.

Locuința rurală, creație populară, construcție privată este casa de locuit caracteristică populației unei țări. Structura constructivă și împărțirea spațială a locuinței tradiționale din Basarabia s-a perfecționat în decursul secolelor, formând o tipologie amplă, corespunzătoare ierarhiei sociale. Informațiile despre tipologia arhitecturii locuinței, tehnologiile și materialele tradiționale utilizate în Moldova, obiect de patrimoniu, contribuie la reconstituirea unor aspecte de cultură străveche, legată indisolubil de problema continuității populației autohtone pe aceste meleaguri. Particularitățile patrimoniului material caracterizează valorile istorice și artistice ale designului interioarelor și podoabelor tradiționale, obiectelor de artă populară și artă profesionistă. În perioada modernă, patrimoniul construit moștenește tradițiile naționale aplicate în arhitectură, design interior cu forme originale de clădiri și spații interioare, cu o paletă diversă de materiale de construcție naturale și sigure, cu o perspectivă asupra funcționalității, confortului, tehnologiilor inovatoare, cu un aspect estetic, utilitar și ecologic.

1 <https://orcid.org/0000-0003-2539-4671-022X>

Specificul arhitectural-artistic al Expoziției Generale din 1925 de la Chișinău

Mariana ȘLAPAC¹

În toamna anului 1925, la Chișinău a avut loc prima Expoziție Generală a Basarabiei și a Târgului de Mostre, eveniment de mare însemnătate pentru întreaga Românie. Manifestarea s-a desfășurat în peste 21 de secțiuni, a căror sediu principal a fost Palatul Sfatului Țării (Palatul Principal, Liceul de băieți nr. 3, astăzi blocul principal al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice), unde în 1918 a fost votat Actul Unirii. Numeroase pavilioane amplasate în teritoriul aferent au prezentat realizările din domeniul agriculturii, industriei și culturii Basarabiei și a altor provincii românești.

Amenajarea arhitectural-artistică a expoziției a fost responsabilitatea Comisiei de Construcții și Planuri care a inclus: inginer Haci Cheant (Președinte); Director C.F.R. N. Codreanu; inspector general al Cadastrului S. Chirilov; inginer Profiri; inginer al Primăriei Chișinău Eugen Bernardazzi; Director al Școlii de Belle Arte Auguste Baillayre; Inginer C. Mateescu, șef lucrări tehnice; arhitect Moisei Rudi și inginer Edmund Koch. În procesul de proiectare și construcție au fost antrenați și alți specialiști, cum ar fi inginerul Al. Mateescu, pictorul Theodor Kiriakoff, Dorel Slusărescu, Mira Kogan ș.a. „Planul de situație al expoziției Chișinău-1925” prezintă atât clădirile capitale existente la acea vreme care au găzduit expoziția, cât și pavilioanele și construcțiile edificate special cu prilejul acestui eveniment. Printr-o arhitectură originală se remarcă Portalul principal al expoziției, Pavilionul Minelor Lupeni, Pavilionul Regiei Monopolurilor Statului, Pavilionul „Towy Kogan”, Pavilionului Presei, Pavilionul Industriei Franceze, Pavilionul Cehoslovac, Pavilionul Industriei Metalurgice ș.a.

Sunt valorificate forme specifice de arhitectură neoromânească, modernism românesc și european, neoclasicism, art nouveau ș.a. Până în zilele noastre a supraviețuit doar Pavilionul Regiei Monopolurilor Statului, care a primit o altă destinație.

1 <https://orcid.org/0000-0003-0904-1610>

Proiectele tip în arhitectura sovietică

Aurelia TRIFAN¹

Instituirea „socialismului de stat” impune un sistem de planificare economică centralizată și imperativă, cu un impact deosebit asupra arhitecturii — situație care predomină până la începutul secolului XXI — înlocuind total investiția privată cu investiția publică. Se caută soluții noi în transformarea socialistă a arhitecturii. Orientarea stilistică a arhitecturii pe valorificarea moștenirii clasice „cu abundență de decor arhitectural” și „monumentalitate sporită” în perioada postbelică duce la o creștere a costurilor procesului de construcție, ceea ce determină o schimbare a perspectivei arhitecturale sovietice, adică o transformare radicală a politicii din domeniu.

La sfârșitul anului 1955, Comitetul Central al PCUS și Consiliul de Miniștri al URSS adoptă o rezoluție specială „Cu privire la eliminarea exceselor în proiectare și construcții”. Acest decret definește noi sarcini în domeniul dezvoltării ulterioare a activităților de arhitectură și construcții din țară. Se subliniază în special necesitatea de a elimina complet excesele în arhitectură, de a crește calitățile constructive, exploataționale și eficiența economică a construcțiilor, de a maximiza tipizarea și industrializarea tuturor tipurilor de construcții în masă prin utilizarea elementelor prefabricate unificate, cu introducerea de modele eficiente și materiale noi, îmbunătățirea tehnologiei lor de fabricație.

Necesitatea implementării rapide a proiectelor pentru zone rezidențiale, infrastructură nouă, o gamă largă de facilități sociale și culturale, sport și recreere duce la crearea institutelor de proiectare specializate, precum și accentul statului pe standardizare. Tipizarea și utilizarea elementelor structurale prefabricate duce la multiplicarea acelorași proiecte, care își pierd individualitatea, făcând să dispară semnificația arhitecturii ca artă.

1 <https://orcid.org/0000-0001-9738-3842>

History of the town Orhei in the XIX — the first third of the XX centuries in archival documents. Preliminary research

Alla CHASTINA¹

The National Archive Agency stores a huge number of documents and project documentation for different periods of time related to the history of the city of Orhei. We have found evidence of the so-called small town in the Bessarabian region in the first half of the 19th century. Namely, the case of the nobleman Vasily Feodor on the issuance of an appraisal certificate for his house in the small town of Orhei in 1822. For 1863, we find information about the Cathedral Church of St. Demetrius in Orhei. From the information about the St. Nicholas Church, also owned by the landowner Princess Elena Ginzherli, we learn that the temple was built in 1793. The documents of the Bessarabian provincial government contain the main information about the owners, tenants and donors of the town, among whom are representatives of the noble families of Grave, Skopovsky, Mandro, Erdeli, Zhivkovich, Yanushevich, Dolivo-Dobrovolsky and even the foreigner John Pitts from Great Britain.

Orhei was considered a Jewish small town, so it is not surprising that a large number of cases are related to the history of the Jewish population in it. Beginning in 1880, synagogues and prayer houses were opened in Orhei County. Orhei residents Gurevich and Pagis opened the first city cinema at the end of 1910. Later, in 1913, a new theater-illusion of Tomashin was opened in Orhei.

The city of Orhei began to develop especially quickly after 1900. This is evidenced by documents such as: the construction of an eye hospital in Orhei by Christopher Topalov in 1903. In 1905—1906, the issue of opening a city pharmacy began to be resolved there. In 1911, the Catholic community of Orhei was allocated a plot of land in the town center for the construction of a chapel and the Chisinau-Orhei-Telenesti railway was built there. By 1914, a neo-Gothic church was built in Orhei. The construction of a water supply system, the construction of boys' and girls' gymnasiums, electric lighting in Orhei and other important issues were considered in the first third of the 20th century, as evidenced by archival documents.

1 <https://orcid.org/0000-0002-7288-1252>

Иоганн Эдуард Якобсталь — немецкий архитектор и педагог XIX в.

Ирина ГОФМАН¹

Данное исследование посвящено академической и профессиональной деятельности Иоганна Эдуарда Якобсталя, выдающегося немецкого архитектора и педагога XIX в. Окончив гимназию в Данциге и получив первый опыт работы в строительной сфере, Якобсталь продолжил обучение у известных архитекторов Фридриха Адлера и Эдуарда Бирмана в Королевской строительной академии в Берлине, где сдал экзамены в 1859 г. и в 1866 г. Его дальнейшая профессиональная деятельность была тесно связана с именем Фридриха Августа Штюлера, с которым он сотрудничал после завершения обучения.

Педагогическая карьера Якобсталя началась в 1868 г. с должности помощника преподавателя орнаментального рисования в Немецком промышленном музее. Он также преподавал в Королевской строительной и промышленной академиях Берлина. Особое внимание уделено его работе профессором рисования и главой кафедры художественного градостроительства в Королевском техническом университете Берлина, где он преподавал с 1879 по 1902 гг.

Якобсталь был не только выдающимся педагогом, но и признанным архитектором, последователем школы Шинкеля. Среди его наиболее значимых проектов — главные вокзалы в Меце и Страсбурге, вокзалы Александерплац и Беллеву в Берлине, а также участие в проектировании главного вокзала в Кёльне. Кроме того, он занимался проектированием церквей, надгробных памятников, мостовых порталов и других сооружений. С 1875 по 1882 гг. Якобсталь руководил строительством городской железной дороги в Берлине. Важным аспектом его профессиональной деятельности стало основание в 1868 г., совместно с Вильгельмом Бёкманом и Карлом Эмилем Отто Фричем, одного из первых специализированных архитектурных журналов Германии "Deutsche Bauzeitung".

1 <https://orcid.org/0009-0006-5948-4128>

Композиционный метод «трилучия» в архитектуре

Светлана ИЛЬВИЦКАЯ¹

В статье приводится фрагмент научных исследований, разработанных на кафедре архитектуры Государственного университета по землеустройству по дисциплине «Архитектура». Рассматривается использование зодчими различных эпох приема «трилучия» при формировании градостроительных решений дворцово-парковых ансамблей и композиции каркаса различных городов. Впечатляет всеобъемлющее распространение «трилучия» в широком диапазоне его возможностей, как градостроительного приема в планировке города или парка, признака принадлежности к архитектурному стилю, способа передачи иллюзорности пространства, средства сочетания эстетического и функционального масштабов, свойства обладания гармонической пластичностью к эволюционным изменениям в развитии объекта, как лидера в передаче эстетических закономерностей, гаранта одновременного сосуществования разномасштабных проработок в рамках устойчивой структуры композиционной системы в области топографии, землеустройства, территориального планирования и архитектуры. Особо значима роль приема «трилучия» в градостроительстве — основополагающего доказательства взаимной интеграции ландшафтной архитектуры в урбанизированную среду. Трехлучевая композиция как образец для повторения с неизменным успехом использовалась в разные времена в различных городах Европы. Ее применил и академик архитектуры Алексей Викторович Щусев при работе над проектным предложением схемы генплана развития города Кишинева — столицы МССР. Его идея обогащения выразительности города состояла в синтезе планировочных традиций исторических кварталов старого города при решении задачи сохранения пластичности сложившейся застройки и ее дальнейшего развития. Предложенный генеральный план с «трезубцем», перекинутым через реку, обеспечивал органичный потенциал его территориального расширения. И хотя дальнейшее развитие города пошло несколько иным путем, более быстрыми темпами, идея преемственности традиций, заложенная в предложении

1 <https://orcid.org/0000-0003-2539-3632>

А.В.Щусева, читается в укрупненных масштабах планировки и застройки современного Кишинева

Сохранение культурного достояния традиционной жилой архитектуры

Оксана РОМАНОВА

Триединая система мироздания имеет корни в глубокой древности и исходит из таких экзистенциальных категорий, как «прошлое, настоящее и будущее», обращаясь к художественно-метафорическим, поэтическим и синкретическим формам мышления. Специфика комбинаторно-структурных закономерностей и методик, основанная на поэтизации пространственного образа, заключается в оперировании синергическими принципами. Существуют широкие возможности для внесения этно-архитектурных образов в новые контексты. Сопоставление композиционного (традиционного) и генеративного (алгоритмического) приемов формообразования на прототипическом уровне с точки зрения словесной (образно-сюжетной) и цифровой (тезисно-знаковой) информации занимает первоочередные позиции в современных образовательных методиках и ведет к выявлению мифопоэтического феномена. Таким образом, можно выйти за утилитарные рамки, обнаружить так называемое «общее», живущее в «частном», что известно нам со времен античности как дух или гений места (*genius loci*), и создать красоту как видимое выражение идеи (по Гегелю). Образный подход имеет более широкое значение по сравнению с концептуальным, так как ориентирован на весь спектр возможных индивидуальных прочтений. В построении композиций можно проследить ряд контрастирующих параметров: компактность/рассредоточение; центричность/направленность; спиралевидность/ ступенчатость; сетчатость/концентричность и т.д. Новое поле этнической орнаменталистики в поликультурной среде, культуротворческие возможности декоративно-прикладного искусства оказываются новой силой, которая способна генерировать определенные ценности, проникающие в разные сферы культуры, влияя на психологию личности и этносы, в целом. Визуально-морфологические особенности и композиционная структура декоративно-художественных средств выразительности — основание для выявления национальных особенностей традиционной жилой архитектуры.

**SECȚIA PATRIMONIUL ARTISTIC
IDENTITATE, MEMORIE ȘI COMUNICARE ARTISTICĂ ÎN PROCE-
SUL DE GLOBALIZARE CULTURALĂ**

Grafica satirică în creația plasticianului Ilia Bogdesco

Lucia ADASCĂLIȚA¹

Un loc distinct printre artiștii graficii satirice din Republica Moldova îi aparține plasticianului Ilia Bogdesco (1923—2010). Artistul înscrie o filă importantă în istoria artelor plastice naționale, inclusiv prin realizarea a numeroase foi umoristico-satirice, prezentate publicului larg atât pe paginile revistei de satiră și umor *Chipăruș*, cât și în cadrul expozițiilor de artă. Cu o predilecție deosebită pentru grafica de carte și caligrafie, Ilia Bogdesco totuși a creat de-a lungul anilor și foi satirice, care se încadrează într-o categorie specială de grafică satirică numită caricatură socială sau cea casnică.

Printre operele umoristico-satirice ale graficianului remarcăm *Să facem cunoștință*, *Birocratul și sateliții lui*, *Visul unui pictor realist*, seria *Umbrele trecutului* ș.a. Prin lucrările sale plasticianul a contribuit la satirizarea deprinderilor nedemne ale ființei umane. Calitățile în cauză sunt prezentate artistic prin compoziții laconice, în care ritmul, forma, exagerarea figurativului și a detaliilor sunt exersate prin utilizarea conturului grotesc, a simbolurilor și alegerii plastice pentru promovarea unor mesaje cu rol educativ.

Experimentând cu un spectru larg de mijloace plastice, Ilia Bogdesco transmite artistic valențe satirice îndreptate împotriva birocrăției, bârfei, lingușelii, lăcomiei și altor vicii umane. În mare parte, foile satirice realizate de plastician sunt executate în acuarelă sau tuș. Prin intermediul acestor materiale, protagonistul promovează original tehnicile artistice practicate de caricaturistii vremii. În general, creația lui Ilia Bogdesco din domeniul graficii satirice se încadrează organic în particularitățile tematice, semantice și estetice ale perioadei în care au fost realizate, iar prin operele sale umoristico-satirice și-a adus aportul personal la valorificarea graficii satirice alături de grafica de carte și cea de șevalet exersate de grafician pe parcursul carierei sale artistice.

1 <https://orcid.org/0000-0003-1010-3380>

The Unheard Voices of Silent Cinema: Violeta Dinescu's Music for F.W. Murnau's "abu" and "Nosferatu"

Valeria BARBAS

In the realm of silent cinema, the absence of dialogue creates an unexplored canvas where music becomes the unspoken voice of the unsaid, subtly coloring the emotional and narrative dramaturgy of the film. Few composers have mastered this art with the finesse of Violeta Dinescu, whose music for the iconic silent films of German director F.W. Murnau, "Tabu" (1931) and "Nosferatu" (1922), stands out for its remarkable ability to bridge the gap between visual and aural storytelling.

"Nosferatu" — a symphony of unease, otherworldliness and transcendence in Violeta Dinescu's sonic treatment revives Murnau's film, an unauthorized adaptation of Bram Stoker's novel "Dracula," which is one of the most outstanding horror films in history. The score's rhythmic irregularities and sudden bursts of sound work in tandem with Murnau's distorted camera angles and eerie, shadow-filled imagery, enhancing the film's psychologism.

"Tabu" — the sonic dichotomy between paradise and tragedy composed by V. Dinescu for the South Seas Story — Murnau's film, co-directed with R. Flaherty. Unlike "Nosferatu," which explores the darkness of the human psyche, "Tabu," set on the idyllic islands of Bora Bora, is a film of contrasts between paradise and non-paradise, nature and society, cultural clashes, love and taboo. V. Dinescu's score for "Tabu" reflects these dichotomies, utilizing a rich orchestral palette, melodious fluidity, but also vibrant, wild percussive sections.

A composer of silent emotions, in both films, Dinescu demonstrates a keen understanding of the psychological and emotional undercurrents that underlie Murnau's work.

Within International New Music Days Festival in 2024, 33rd ed., V. Dinescu presented Murnau's masterpieces, the first audition of these films in the R. of Moldova took place 30 years ago, in 1994.

Silent films continue to be rediscovered and reevaluated by new generations, and their correspondence with new music opens up unprecedented perspectives in contemporaneity.

Poetul și cineastul Gheorghe Vodă: un regizor de marcă al filmului național

Alexandru BOHANȚOV¹

Regizorul Gheorghe Vodă (24.12.1934 — 24.02.2007) aparține „generației de aur” a Studioului Cinematografic „Moldova-Film” (Emil Loteanu, Valeriu Găgiu, Mihail Kalik, Vadim Derbeniov și Vlad Ioviță), artiști de certă înzestrare creatoare, care au încercat să pună fundamentele unei școli naționale de film, însă după un deceniu de intense căutări și realizări remarcabile, a fost distrusă de ștăbii partinici ai vremii.

Cineastul s-a manifestat plenar atât în filmul de ficțiune, cât și în filmul documentar. *Se caută un paznic* (1967, o ecranizare după *Ivan Turbincă* de Ion Creangă) este cel mai insolit film național. Care sunt meritele acestei parabole neobișnuite? Mult îndrăgitul basm a fost resemantizat și ajustat la un stil parabolic modernizat (aplicând o formulă intertextuală, am zice astăzi!), unde sensurile și semnificațiile narațiunii audiovizuale nu mai comportă un caracter univoc, ci capătă o anume ambiguitate în tumultul libertin și imprevizibil al unei „lumi pe dos”, în care protagonistul filmului, Ivan Turbincă — un nestăvilit peregrin și mare petrecăreț — se lasă fascinat de eternul THEATRUM MUNDI.

În documentarul *Nunta*, abordarea creativă a realității sărbătorești a necesitat punerea în valoare a resurselor expresive ale cinemaului observațional, în care prezența camerei de luat vederi devine familiară participanților la spectacol, reprezentăția fiind descătușată de „punerile în scenă” artificiale și de falsele convenții.

Poetica observațională a fost utilizată și în capodopera documentară *De-ale toamnei*, chiar dacă filmul are vocea din *off* a actorului Dumitru Fusu. Rostirea sa laconică și cu miez de vorbă dulce devine un liant care adună și ține laolaltă suita de cadre „vânate” cu mare pricepere de regizorul și operatorul de imagine Pavel Bălan în tumultul oricărei toamne frumoase pe care ne-o dăruiește bunul Dumnezeu în fiecare an.

1 <https://orcid.org/0000-0001-8745-0538>

Rețelele de creație ca factor al repertoriului orchestrei „Folclor”: actori, domenii, conexiuni în promovarea muzicii neo-tradiționale în perioada sovietică

Vasile CHISELIȚĂ¹

Demersul încearcă să pună în valoare importanța metodologică și epistemologică a conceptului „rețele de creație” ca parte integrantă a viziunii moderne privind rolul conexiunilor dinamice, obiective și habituale dintre diverși actori culturali în procesul de proiectare, structurare discursivă, interpretare și diseminare a repertoriului artelor de performanță identitară din perioada sovietică, în cazul nostru — a orchestrei populare profesioniste de studio „Folclor”.

Fondată la finele anului 1967, în cadrul Companiei republicane de Televiziune și Radiodifuziune (TRM), orchestra „Folclor” (dirijor Dum. Blajinu) a devenit centrul unui amplu laborator de creație, activând pe baza unui plan rigid de înregistrări, stabilit de administrația instituției mediatice, mai ales în ceea ce privește vocaliștii soliști. Pentru a asigura un flux industrial de înregistrări, orchestra a fost conectată la vasta rețea de creație, producție și distribuție care făcea parte din economia sovietică planificată și controlată de stat.

Rețeaua cuprindea un lanț interconectat de actori ai economiei de rețea, organizați la trei nivele: I) creatorii, aranjorii, compozitorii, poeții, cantautorii, dirijorii, folcloriștii, interpreții; II) evaluatorii Consiliului artistic, redactorii de emisiuni audio sau video; III) tehnicienii de studio, operatorii de emisiuni radio și TV, radiodifuzorii, distribuitorii.

Pentru a explica efectele indispensabile ale interconexiunii dintre actorii culturali specializați în procesul profilării și fixării genurilor, stilurilor, textelor și ariilor tematice în repertoriul orchestrei „Folclor”, apelăm la conceptele de „rețea în artă”, „habitus cultural”, „capital cultural” ș.a., încercând a fundamenta apariția unei „noi tradiții” în crearea muzicii populare.

1 <https://orcid.org/0000-0001-8594-5780>

Destine teatrale ieșene

Anca Doina CIOBOTARU

Păstrarea în memoria colectivă a personalităților teatrale ieșene reprezintă o datorie morală a cercetătorilor în domeniu; acceptând acest principiu, proiectul *Destine teatrale ieșene*, desfășurat în cadrul Facultății de Teatru a UNAGE Iași și finanțat de Primăria Municipiului Iași, constituie încă un pas concret în conturarea profilului unor artiști, critici și pedagogi de referință, care au marcat nu doar istoria culturală locală, ci și pe cea națională și internațională.

Conectarea la realitățile moderne ne deschid noi oportunități de prezentare a informației; astfel, proiectul va avea drept rezultat realizarea unui „muzeu virtual”, prin intermediul căruia vor deveni accesibile — fără limite de timp și spațiu — poveștile celor care s-au născut sau au creat în Iași, dar au slujit și artei teatrale. Provocarea este de a găsi punți care să conecteze informațiile (fundamentate științific — conform rigorilor) cu interesele publicului larg. Dincolo de șansa re/descoperirii unor identități artistice individuale, vizitatorul va putea înțelege conexiunile dintre spații teatrale aparent diferite, precum și faptul că influențele relevante sunt, de regulă, biunivoce: comunitatea ieșeană a absorbit și a restituit, în egală măsură. Sorana Țopa, Gina Sandri — Bulandra, Margareta Niculescu, Constantin Paiu, Sorina Bălănescu, Petrică Ciubotaru, Florin Faifer — sunt doar câteva dintre personalitățile dezvăluite în viitorul muzeu virtual.

Important este să simțim că *destinele teatrale prezentate* s-au conturat pe baza unor valori culturale comune, care — încă — ne pot oferi puncte de reper relevante.

Valori identitare și memorie culturală în cinematografia kârgâză contemporană

Elena DULGHERU

Asia Centrală este un spațiu pe care europenii îl percep ca autarhic, conservator, reticent la progres; un spațiu mai interesant prin frumusețea geografică și bogăția naturală decât pentru cultura sa. Totuși, privită de aproape, Asia Centrală nu se supune acestor clișee. Un exemplu în acest sens este Kârgâzstan, una dintre țările din regiune cu cea mai dinamică cinematografie.

În acest studiu, vom enunța succint coordonatele definitorii ale culturii și civilizației kârgâze, așa cum le putem observa în reperele cinematografiei autohtone contemporane. De sorginte nomadă, dar păstrând memoria originilor sale ancestrale, conservată în viguroase tradiții orale și în reminiscențe ale vechilor scrieri (runice), civilizația kârgâză a intrat târziu (sf. sec. XIX — înc. sec. XX) în procesul configurării structurilor statal-administrative moderne. Paradoxal pentru europeni, această civilizație este vie și deschisă, dinamizată de curiozitatea față de nou, de dorința depășirii relativei izolări la care condițiile istorico-geografice au condamnat-o, dornică să se integreze în circuitul internațional, dar fără a-și pierde valorile.

Toate aceste caracteristici le descoperim în cinematografia kârgâză contemporană, prezentă în cadrul festivalurilor de film regionale (central-asiatice) și a galelor de cinema asiatic din Europa, de pe cele două Americi și din alte părți ale lumii.

Pentru civilizația creștină și post-creștină a Europei, care și-a pierdut în mare parte valorile morale și, prin urmare, identitatea, spațiul geo-cultural și multireligios kârgâz poate oferi o oază de prospețime spirituală și o șansă de primenire valorică în fața presiunii globalizării.

Vom prezenta pe scurt istoria cinematografiei kârgâze, cu accent pe „Miracolul kârgâz” și vom panorama cele mai importante realizări cinematografice contemporane din cadrul Festivalului Internațional de Film de la Bishkek, ediția I (17-21 noiembrie 2023), observând densitatea acestor valori identitare în cinematografia kârgâză.

Resursele expresive ale modulației în muzica de cult bizantină

Violina GALAICU¹

Proliferată doar pe plan orizontal, melodia bizantină profită de un mecanism modulatoriu simplu și operant, grație căruia trecerea dintr-un cadru modal în altul se face prompt și fără dificultăți. Un singur conduct melodic poate traversa un vast spectru modal, ceea ce contribuie la diversificarea și plasticizarea discursului sonor.

Modulația este în muzica bizantină, ca și în alte sisteme de referință stilistică, schimbarea definitivă sau provizorie a centrului / cadrului modal al discursului sonor. Modulația asigură — alături de alți factori — înnoirea și îmbogățirea progresivă a firului melodic, ilustrând acel deziderat al esteticii bizantine care reclamă diversitate în unitate, varietate și nuanțare.

Procedeul este aplicabil în anumite condiții: suflul larg și extensia cântărilor stihirarice și papadice îi sunt propice, mai puțin concizia și sobrietatea cântărilor irmologice.

Exuberanța modală a monodiei bizantine vine să contrabalanseze liniarismul ei care, se știe, reduce drastic relațiile fonice de concomitență.

În teoria muzicii sacre bizantine s-au diferențiat mai multe tipuri de modulație, criteriile delimitării lor fiind:

- extensia (persistența) în discursul muzical;
- direcția în care se produce.

Luând în considerare extensia / persistența unei modulații în câmpul sonor al unei cântări, vom distinge:

- inflexiunea;
- modulația autentică (reală).

Ghidându-ne după criteriul direcție, vom diferenția:

- modulația în direcția interioară (în cadrul aceluiași mod);
- modulația în direcția exterioară (tranziția spre alte moduri).

Potențialul modulatoriu al celor 3 genuri — diatonic, cromatic și enarmonic —, fortificat cu resursele oferite de modurile complementare (hisar, muștar, nisabur), conferă melodiei bizantine posibilități cvasi-infinite de fluctuație modală, cu toată corola ei de efecte coloristice și constructive.

1 <https://orcid.org/0009-0006-6449-9455>

Spectacolul de forme mici în actualitate

Ana GHILAȘ¹

Obiectul cercetării îl constituie discursul teatral de formă scurtă, ce prezintă astăzi o realitate artistică variată pe scenele teatrelor din Republica Moldova, demonstrând astfel necesitatea și posibilitățile valorizării originale ale imperativelor timpului de către regizori, actori, scenografi. Obiectivele investigației rezidă în evidențierea specificității acestei forme spectaculare, fiind relevate particularitățile ei la nivel de structură a subiectului, spațiu-timp, jocul actoricesc, asemănări și diferențe dintre scena mare și scena mică ș.a. În pofida negării de către unii artiști sau oameni de teatru a existenței unei asemenea forme teatrale, numit și teatru minimalist, acesta devine actual la anumite perioade istorice, așa cum prezența și performativitatea lui scoate în relief dorința de intimitate a spectatorului, necesitatea de a auzi orice sunet al cuvântului rostit de actor, captând starea artistului, dar și de a se cunoaște mai bine pe sine, impactul spectacolului fiind poate „mai subiectiv” în asemenea demers artistic.

În monospectacole precum monodrama, teatrul unui actor (lectura unui text sau compoziție literară) ori altă formă scurtă, se pune accent, în primul rând, pe arta deosebită a rostirii cuvântului, a evidențierii expresivității și semnificațiilor lui, a creării/sugerării prin cuvânt a unor imagini, stări, ce pot fi înțelese, „văzute” aievea. Astfel, teatrul de forme mici demonstrează că scena mică repune în rol sunetul cuvântului, privirea și gestul artistului ca aspecte definitorii ale teatralității actorului în crearea atmosferei și în transmiterea energiei publicului spectator.

1 <https://orcid.org/0000-0002-5440-660X>

Prezențe muzicale germane din perioada barocului în Basarabia. Compozitorul Johann Jacob Bach

Victor GHILAȘ¹

Comunicarea autorului aduce în discuție un subiect puțin cunoscut în istoria muzicii, precum este cel al aflării pe teritoriul Basarabiei a compozitorului german Johann Jacob Bach, fratele mai mare al celebrului Johann Sebastian Bach. Născut în 1682 la Eisenach, Germania, Jacob își începe cariera de muzician în localitatea de baștină, ca oboist în formația municipală. În 1704, intră în serviciul regelui suedez Carol al XII-lea, însoțindu-l în toate campaniile din estul Europei. După înfrângerea suferită de armata scandinavă în bătălia de la Poltava din 1709, J. J. Bach îl urmează pe rege în refugiul acestuia la Tighina (Bender). Un an mai târziu, pleacă din Tighina la Constantinopol, unde își aprofundează studiile muzicale cu oboistul francez Pierre Gabriel Buffardin, se perfecționează la acest instrument de suflat, însușind, totodată, flautul și, posibil, vioara.

În 1712, Johann Jacob se întoarce de la Constantinopol la Tighina, preluând conducerea echipei muzicale a Curții regale, stabilită temporar în Basarabia. Aici, oboistul a făcut parte din grupul care a răspuns la calabălăcul de la Varnița cu muzică pentru a pregăti asediatorii turco-tătari pentru luptă. Există informații, conform cărora, serviciile lui J. J. Bach și ale echipei sale de muziceni erau solicitate de rege înainte de odihna nocturnă a acestuia. Muzicianul a rămas în Basarabia până în 1714.

Johann Jacob Bach a compus câteva lucrări, printre care se remarcă *Sonata în do minor pentru oboi și bas continuu* în patru mișcări, semnată cu pseudonimul Signor Bach. Contribuțiile lui J. J. Bach în domeniul muzicii, deși nu sunt la fel de recunoscute ca cele ale fratelui său mai mic, sunt importante pentru dezvoltarea tradiției muzicale a familiei Bach, reflectând influențele muzicale diverse pe care le-a acumulat în timpul călătoriilor sale prin Europa și Imperiul Otoman.

1 <https://orcid.org/0000-0001-5011-36>

Dramaturgi contemporani din Republica Moldova pe scenele teatrelor din Germania

Dorina KHALIL-BUTUCIOC¹

Cum sincronizarea literaturii basarabene se făcea mai întâi pe plan românesc, apoi pe cel internațional, montarea pieselor moldovenești în străinătate a avut de așteptat. Primul care a trecut granițele românești a fost Constantin Cheianu cu piesa *In container*, prezentată ca Spectacol-lectură la Festivalul *Szene Moldau* din Dresda, Germania, în 2008. A urmat lectura scenică a dramei lui Dumitru Crudu *Crima singeroasă din stațiunea violetelor*, la Heidelberger Stückemarkt, din 2007. Textul documentar *A șaptea kafana*, scris la trei mâini de D. Crudu, N. Esinencu și M. Fusu, participă, în 2002, la Bonner Biennale.

Cea mai cunoscută peste hotare rămâne până în prezent Nicoleta Esinencu. În Germania i-au fost invitate spectacolele: *A (II) Rh+* la Osnabrücker Festival „Spieltriebe 3” (9/2009); *Antidot* la Dresdener Festival „After the Fall” (10/2009); *Clear History* în Festivalul „Many Years After...” la Berliner HAU (12/2012); *Dear Moldova, can we kiss just a little bit* la Münchner Volkstheater (4/2014), la Festival radikal jung, 2015 ș.a. Lucrarea sa *Fuck You, Eu.ro.Pa!* a fost montată la Chișinău, în România, Germania etc. Premiera mondială a piesei *Dromomania* a avut loc la Schauspielhaus Düsseldorf, în aprilie 2006. Piese *Sinfonie des Fortschritts* (1/2022) și *Playing on Nerves. A Punk Dream* (6/2023) sunt montate și se joacă la HAU Berlin.

Textele dramatice *Crescuți prin skype* de M. Starciuc, *Ruperea* de A. Vakuovski și *Limerenz* de I. Cebotari (prezentată și ca spectacol-lectură) au intrat în antologia „Next Stage Europe. Zeitgenössisches Theater aus der Republik Moldau” din 2020 de la Berlin. Piesa *Tără(z)boi* (2018) de Mariana Starciuc a fost înscenată la Teatrul din Ulm, Germania, în 2022.

Deși interesul mediului teatral german față de textele dramaturgilor basarabeni contemporani a crescut în ultima perioadă, montarea acestora stagnează, unul din motive fiind promovarea insuficientă a pieselor noi atât de către autori, cât și de instituțiile relevante din Republica Moldova.

1 <https://orcid.org/0000-0001-61-05-6989>

Landscapes of Death

Anna KRÓLICA

Beginning with the performance *Necropolis* (2021) by Arkadi Zaides, it is worth exploring the relationship between landscape and forms of exclusion in the context of migration and the refugee crisis viewed as a legacy of European colonialisms.

In *Necropolis*, Zaides sees many grave geo-localizations, especially the ones of mass graves were done outside of urban landscapes, primarily as sites of marked and unmarked graves of immigrants trying to enter Europe (illegally.) The project follows only victims who die due to the border policies of fortress Europe, as a result of crime. Due to their lack of legal status, their bodies are often left without burial rights. The corpses of immigrants mark the cityscape; seen from this perspective, the metropolitan area becomes a vast necropolis for the bodies of non-citizens.

Although the choreographer does not explicitly refer to *The Society of Enmity. Necropolitics* an essay by Achille Mbembe that describes the relationship between being an entity and death as the root of modern sovereignty, it seems valid to him. The theses formed by the essayist appear to have their materialisation and confirmation in the aforementioned performance. Thus, Zaides joins the polyphony of voices touching on the refugee and migration issues in democratic states and presents them from the perspective of the right to die with dignity. The deaths of refugees often remain anonymous and socially invisible. Their bodies often remain unidentified, which is why the artist creates the representation of guardians protecting the respect for these bodies — trying to discover the identity of the deceased and learn about their history, if only in a symbolic sense by providing name, date and cause of death. *Necropolis* is also interpreted as a commemoration of mass murder victims with an evident link to Jewish history.

The aim of the second part of my essay was to recognize a new type of migrants who leave their home due to the climate crisis. One outcome of this ecological issue is these new migrations not yet described in the legal system.

Plăcile memoriale — obiect de patrimoniu chișinăuian

Lidia KULIKOVSKI

Demersul acestui studiu este o încercare de a valorifica unele documente inedite din categoria „documente primare”. Potrivit experților epigrafici, „... *înscrierile și inscripțiile publice sunt definite ca documente ce conțin informații primare*”. Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” (BM) își continuă cercetările în istoria orașului Chișinău. De data aceasta adăugăm o nouă dimensiune cercetării locale — memoria comunitară în inscripții publice, care completează colecția „Chișinăuiana”, fiind și prima încercare de a deschide o altă dimensiune patrimonială a Chișinăului, prin oameni notorii ai orașului, care s-au învrednicit de însemne memoriale pentru contribuție științifică, culturală, literară, socială sau politică, precum și prin evenimente culturale, istorice, literare, politice, sociale imortalizate pe plăcuțe memoriale. Voluminoasa bază de date de valoare importantă completează benefic alte surse documentare despre Chișinău.

Conținutul acoperă, cu mici excepții, perioada cuprinsă între 1912 (cea mai veche placă memorială identificată) și 2024 (ultima edificată). Intervalul de timp al domeniului documentar valorificat este de 112 ani și include un total de 438 de plăci memoriale descrise și exploatate. La identificarea, plasarea și încorporarea inscripțiilor comunitare s-a ținut cont de câteva repere descriptive: materialul din care fost realizată placa, limba și alfabetul textului, caracteristicile scrisului și autorul/autorii plăcii memoriale, inițiatorii instalării plăcii memoriale, actul autorității publice locale sau guvernamentale privind montarea plăcii memoriale, portretul biografic sau descrierea evenimentului, aspecte bibliografice.

Importanța studiului constă în configurarea unei istorii diferite a Chișinăului, diversificarea abordării de creștere a valorii patrimoniului local, extinderea tematică originală a cercetării locale, completarea unor părți lipsă din imaginea Chișinăului, pe care BM o vrea mai bogată și mai colorată.

Autorii oferă un registru, sperăm, aproape exhaustiv, a situației reale a inscripțiilor comunitare și atrag atenția asupra necesității unei responsabilități comunitare locale mai angajate în gestionarea însemnelor memoriale de for

public, de la inițiere până la dezvelirea și întreținerea în stare bună a operei memoriale; scot în evidență și alte fațete ale patrimoniului plăcilor memoriale — plăcile Chișinăului se disting de alte țări prin varietatea genurilor artistice și a elementelor constitutive folosite, prin diversitatea de stil, culori, texte, forme și materiale.

Această abordare are o anumită noutate și originalitate pentru istoria comunității chișinăuene, deoarece pune în lumină un subiect necercetat într-o interpretare adecvată și oferă cititorilor o mulțime de informații despre însemnele memoriale ale Chișinăului. Noua abordare a memoriei locale a fost necesară întrucât prezintă o reînnoire a spațiului local de cercetare și prima utilizare a surselor epigrafice în procesul de cercetare a BM.

Inspirați de mari personalități, subliniem că comunitățile se onorează atunci când păstrează și pun în valoare memoria marilor înaintași, patrioți și eroi care au contribuit la civilizația progresivă a orașului, la dezvoltarea societății. În toate epocile, însemnele memoriale s-au edificat din nevoia oamenilor de a le spune descendenților lor cine sunt și ce s-a întâmplat la vremea lor, precum și din nevoia unei comunități de a se defini.

Monumentele și însemnele memoriale sunt istoria vie a neamului (N. Iorga). Cercetarea BM reflectă, prin plăcile memoriale valorificate, personalități și evenimente care s-au perindat în istoria seculară a Chișinăului. Orice reînnoire, recreere, valorificare a inscripțiilor de for public trezește o lume adormită de decenii și secole.

The Role and Representation of Architecture in Documentary Films from the Republic of Moldova

Olga LUCOVNICOVA

This paper explores the role and representation of architecture in documentary films from the Republic of Moldova, emphasizing how these films depict architectural spaces as cultural and historical artifacts. In Moldovan documentaries, architecture serves not just as a backdrop but as a crucial element in the narrative.

The study examines key films from different decades, showing how directors have used architecture to reflect national identity, collective memory, and social change. In the 1960s, directors like Vlad Ioviță, Gheorghe Vodă, and Anatol Codru created films such as “Fântâna,” “Piatră, piatră...,” “Nunta,” and “Trânta și Bacchus,” which used rural architecture and landscapes to reconnect with Moldova’s cultural roots, presenting an alternative to Soviet ideology.

In the 1970s and 1980s, directors such as Vlad Druc, Mircea Chistruga, Ion Mija, and Boris Vieru tackled taboo social issues under the totalitarian regime, addressing topics like environmental degradation, prostitution, drug addiction, and historical traumas such as the famine of 1946-47. These filmmakers employed architectural elements creatively, using techniques like Caravaggio-style lighting and strategic framing to highlight the social and existential conditions of their subjects and to evoke the oppressive Soviet legacy.

By placing these films within the broader context of Eastern European cinema, this study sheds light on how architecture in documentary film functions not merely as a backdrop but as an active participant in the storytelling. The paper underscores how Moldovan filmmakers use architectural imagery to address significant existential and social issues, providing new insights into the cultural importance of architectural spaces in post-Soviet societies.

Implementări stilistice ale nudului în creația sculptorilor din Republica Moldova

Ana MARIAN¹

Nudul sculptural se manifestă ca gen autonom tardiv, abia în primele decenii ale secolului XX. Predilecțiile stilistice ale lui Alexandru Plămădeală variază între romantism, realism și modernism, înglobând tendințele occidentale și rusești. Printre sculptorii cărora s-a alăturat sunt Constantin Meunier, Auguste Rodin, Michelangelo Buonarroti.

Nudurile lui Moisei Cogan sunt tratate într-o manieră modernistă, precum lucrările lui Aristide Maillol sau Emile Antoine Bourdelle. Iar opera lui Lazăr Dubinovschi *Strâmbă-Lemne* (1945, ghips) poate fi asemuită cu opera lui Emile Antoine Bourdelle *Hercule arcaș* (1909, bronz). Nudul executat de Iurie Canașin într-o tabără de sculptură din Iugoslavia se intitulează *Moldova în ospete în Macedonia* (1975, lemn) și prezintă similitudini cu opera pictorului modernist Gustav Klimt.

Aspectele psihologice subtile sunt un imperativ al nudurilor create de Constantin C. Constantinov. Modernismul și postmodernismul, în special minimalismul și conceptualismul, sunt specifice creației sculptorului Ion Bolocan. Ioan Grecu replămădește moștenirea artistică universală, găsimu-și propria cale, tematica și stilistica sa "de autor", prin care își exprimă gândurile și trăirile. Dumitru Verdianu tratează nudurile în cheia unui modernism tardiv, așa cum ar fi *Cântec trist* (1984, lemn) și *Nud* (1990, bronz), în care dezvăluie caracteristicile nudului prin dispoziția lui. Multiplele realizări ale sculptorului Grigore Sultan mărturisesc o logică intrinsecă și o estetică bazată pe principii adunate din tezaurul sculpturii universale.

Pătruns de sensul ascuns al operelor lui Constantin Brâncuși, precum și de alți sculptori moderniști, Ion Zderciuc pledează pentru armonie bipolară în cuplurile sale. Aderarea sculptorilor la realizările teoretice și practice ale marilor maeștri europeni, care s-au manifestat în perioada modernismului, dar și eclectismul au îmbogățit semnificativ mesajul artistic al stilisticii nudului în creația sculptorilor din Republica Moldova.

1 <https://orcid.org/0000-0002-1530-0765>

Acasă în lume, timpul și spațiul artistului Teodor Buzu

Anastasia MOLDOVANU

În lumea de azi fără frontiere, arta devine din ce în ce mai mult un limbaj universal, ștergând diferențele dintre culturi, completând valorile estetice dispărute, uitate și motivând dezvoltarea gândirii și imaginației umane. În acest sens, arta lui Teodor Buzu este un exemplu deosebit de inspirat.

Născut în Basarabia, lui Teodor Buzu nu-i este nimic străin din modul nostru de a gândi lucrurile și de a le reăseza — *Oricât de înalt ar fi copacul, tot la rădăcini îi cad frunzele...* Un gând preluat din cartea sa „Acasă în lume” (Chișinău, 2023). El este acel, care poartă o Lume cu sine... și deci și modul de a gândi și a procree.

Artistul se află în perpetuă căutare de forme și culori. Prin simboluri grafice, caracteristice creației sale, artistul Buzu reprezintă lumea noastră în Spațiu și Timp, așa cum o vede, căci de aici vine el! Pictorul nu ratează niciun detaliu, își apără mereu baștina, patria, țara de origine. De ce? Poate e teama de asimilare?! Sau poate e ca un avertisment, urmare a migrației populației?

Nu, artistul de aici nu a plecat la o situație cu totul de-a gata, ci dimpotrivă, a plecat cu baștina sa de acasă! Noțiunea de baștină este amestecată cu întreaga Moldovă și dragostea pentru ea, cu dorința de a o prezenta în toată splendoarea. A luat cu sine Ruga pentru neam, iar în grafica sa a inclus conceptul *veșniciei chemări*, prin care resimțim chemarea la identitatea personală. În creația sa înveșnicește pietrele, pentru că Veșnicia le permite să-și mențină identitatea sacră până astăzi, dincolo de metamorfozele istoriei. Cu o sensibilitate deosebită el cheamă Turturica — un nume popular, care ne duce cu gândul și dorul la primăvară, la iubire! Habitatul ei sunt parcurile și pădurile. De fiecare dată artistul se reinventează prin Simbol și Metaforă, redând în modul său unic esența dăinuirii — valorile Patrimoniului național!

Tradiție și polivalență în creația artistului plastic Gheorghe Huzun (1932—1997)

Elena MUSTEAȚĂ

Articolul prezintă un studiu al activității de creație a regretatului artist plastic Gheorghe Huzun (1932—1997) — personalitate notorie, care a contribuit la augmentarea patrimoniului artistic al țării cu lucrări inedite de grafică, artă decorativ-monumentală și pictură de șevalet. Creația lui Gh. Huzun demonstrează complexitate și plurivalență grație diverselor domenii, genuri și tehnici de interpretare, exersate de artist. Talentul lui Gheorghe Huzun s-a proliferat, întâi de toate, în grafică de șevalet și ilustrație de carte, remarcându-se lucrările executate de maestru în tehnicile linogravură, acvaforte, acvatintă, acuarelă, guașă, monotipie. Remarcăm în special gravura în acvaforte, acvatinta realizată de artist începând cu mijlocul anilor 1980.

Ea atestă elocvent abilitatea graficianului de a organiza compoziții tematice complexe cu un conținut artistic sugestiv și simbolic, precum și caracterul tehnologic avansat al profesiei. O altă fațetă a activității lui Gheorghe Huzun este crearea cu succes a unor lucrări inedite de artă decorativ-monumentală — panouri decorative din aluminiu, vitralii sau fresce, care decorează clădirile mai multor localități din Republica Moldova.

Prezintă interes și pictura de șevalet a lui Gh. Huzun. Peisajele realizate pe pânză, în ulei, datate cu precădere în anii 1990, etalează iscusința plasticianului în redarea diverselor anotimpuri și stări ale naturii, în surprinderea cadrului compozițional reușit, cât și în crearea unei consonanțe și armonii cromatice distincte.

Un merit deosebit al artistului Gheorghe Huzun este fondarea și conducerea, timp de aproape cincisprezece ani (1960—1974), a Școlii de arte plastice pentru copii din orașul Cahul, fapt ce relevă contribuția indispensabilă a maestrului la educația artistică a mai multor generații de copii din sudul Moldovei, precum și la promovarea mediului cultural al ținutului.

Viața satului în lumina ecranului

Dumitru OLĂRESCU¹

Într-un ținut agrar, precum meleagurile noastre, este firesc ca atenția oamenilor de artă, inclusiv a cineaștilor, să fie focusată pe viața oamenilor de la țară. Primele documentare, lansate la studioul Moldova-film, au atins aspecte din viața spirituală, din grijile cotidiene ale țăranului basarabean. Să ne amintim de filmele regizorilor Vlad Ioviță (*Fântâna, Piatră, piatră, De sărbători, Dansuri de toamnă*), Gheorghe Vodă (*Amar, De-ale toamnei*), Anatol Codru (*Trânta, Bacchus, Neam de pietrari*), Petru Ungureanu (*Vierii, Chemarea gliei*) ș.a.

Problemele omului de la țară i-a interesat și pe cineaștii din a doua generație — Ion Mija, Iacob Burghiu, Mircea Chistrugă ș.a. Din această cohortă de cineaști s-a impus activitatea regizorului Vlad Druc — fiu de țăran, care cunoaște bine rostul pământului și al omului de la coarnele plugului. Și deloc întâmplător acest regizor și-a făcut debutul cu documentarul *Pâinea noastră cea de toate zilele*, dedicat muncii plugarilor. Mai târziu realizează filme despre meșteri anonimi ai artei populare, despre minunatele noastre tradiții.

Începând cu 1999, Vlad Druc lansează o serie de filme dedicate agricultorilor: *Primăvara care începe în noiembrie, Bucuria de-a trăi, Suita „Pământ și oameni”, Cazacii*. Prin aceste filme, regizorul reușește să atingă multe probleme importante pentru actuala etapă a industriei agricole, a vieții omului de la țară.

1 <https://orcid.org/0000-0001-9651-5364>

Dialogul culturilor, stilurilor și artelor în *Angel of the North* pentru orchestra de coarde (comentariul compozitoarei)

Snejana PÂSLARI

Angel of the North pentru orchestra de coarde a compozitoarei autohtone S. Pîslari a fost creat în 2019. Ideea lucrării a fost inspirată de sculptura cu același nume a maestrului modernist englez A. Gormley. Intenția sculptorului de a transmite prin creația sa o senzație de tensiune, amploare și pericol s-a intersectat cu mesajul emoțional al compozitoarei de a crea o imagine interioară a unui erou solitar, aflat în fața unei decizii într-un context tragic.

Conceptul operei, bazat pe principiul dialogului, se reflectă în compoziție, dramaturgie și mijloacele limbajului muzical. Cheia acestuia constă în intersecția a două coordonate stilistice — contemporaneitate și baroc, asemănătoare în combinația lor de tendințe și fenomene opuse și uneori contradictorii. În *Angel of the North*, aceste epoci se află la diferiți poli spirituali: contemporaneitatea — ca un amalgam de contradicții și cataclisme și barocul, ca simbol al idealurilor și frumuseții eterne.

Un rol important îl au aluziile la exemple din artele vizuale ale secolului XX și, în special, la filmele în care, ca și în opera analizată, dansul a fost un mijloc de exprimare a trăirilor personajului, devenind un factor determinant al dramaturgiei (*Sarabanda* de I. Bergman și *Le Bal* de E. Scola). În interpretarea dansurilor din *Angel of the North* se observă o paralelă cu spectacolul coregrafic *Café Müller* de P. Bausch.

În ambele creații, aria barocă *O Let me weep* din opera *Fairy Queen* de H. Purcell a devenit simbolul unei lumi inaccesibile, sinonim cu conceptele de delicatețe și frumusețe. În interpretarea sa rezidă un conflict complex între mai multe lumi (interioară, exterioară și ideală), care rămâne nerezolvat. Formând substratul lucrării, dialogurile devin esențiale pentru înțelegerea complexității conținutului artistic al operei, îmbogățindu-i coordonatele figurative și emoționale.

Actorul Mihai Volontir: ipostaza cinematografică

Ana-Maria PLĂMĂDEALĂ¹

Scopul acestui demers științific este de a încerca să reabiliteze ponderea actorului de film în postura de coautor al mesajelor și al succesului discursului cinematografic. Actorul este cel care introduce spectatorul într-un spațiu pe cât de real, pe atât de fabulos al celei de-a șaptea artă, încurajându-l să pătrundă în intrigă, destine, personaje și mesaje. Acest mod de comunicare, unic în contextul altor arte, a apărut atunci când, în 1916, marele regizor avangardist D.W. Griffith a descoperit prim și gro-planul, iar actorul a devenit mesagerul unui nou timp pentru a reveni, prin modalități polivalente, la problemele existențiale care bântuiau omul de secole.

Anume în cinematografie s-a revendicat fenomenul de complicitate, venit din cosmosul mitologic, spectatorul urmărind cu nesaț viața interioară a artistului, pecetluită în ochii și mimica acestuia. Astfel, și-a arătat chipul divinizarea actorului de film ca alter ego-ul râvnit de spectator, adesea devenind o călăuză în viața lui.

Revenind astăzi la creația cinematografică a marelui artist Mihai Volontir, rămânem nedumeriți de originalitatea vocației sale de a-și plasa demersul la intersecția armoniei contrariilor, personajele sale fiind purtătoare „sufletului ancestral” la intersecția „viață-moarte”, „armonie-haos”, „înțelepciune-inocență”, „blândețe-virilitate”, „eroul nostalgic-tricksterul”.

O altă particularitate rarisimă a misterului lui Mihai Volontir ține de incommensurabila empatie, adesea de factură părintească, pentru eroii săi, pe care nu îi condamnă niciodată. Dintre aceștia, se remarcă pregnant Ivan Turbincă, Budulai, Carlos, Mihai Adam, Petrache, care demonstrează o profundă intuiție, dar și o cunoaștere a paradoxurilor insurmontabile ale existenței umane. În concluzie, autorul subliniază că aptitudinile psihologice ale unui artist înzestrat, deși indispensabile pentru profesie, nu sunt adesea prezente la alți artiști.

Toate aceste revelații ale lui Mihai Volontir se manifestă în filmul-eveniment din biografia actorului Țiganul — chintesența bogăției modalităților de exprimare actricească, învăluite într-un zăbranic al virtuților adagiului „omenesc, prea omenesc”, mereu actual pentru toate vremurile și popoarele.

1 <https://orcid.org/000-002-5862-0624>

Particularități artistice și etnice ale operelor semnate de pictorița Eleonora Romanescu

Victoria ROCACIUC¹

Artista Eleonora Romanescu (1926—2019) este cunoscută pentru rolul său important în dezvoltarea peisajului național în arta moldovenească din perioada sovietică și post-sovietică. Lucrările sale se disting printr-o armonie cromatică și expresivitate deosebită, acoperind pictura de șevalet, grafica, artele decorative și tapiseria, oferind o viziune personală asupra peisajului moldovenesc. Opera Eleonorei Romanescu a transformat pictura în poezie vizuală, în care culoarea exprimă emoții profunde și o conexiune personală cu peisajul natal.

Temele recurente din lucrările sale includ peisaje rurale și urbane, naturi statice, portrete și compoziții tematice, care reflectă o sensibilitate poetică și o legătură profundă cu natura. Prin utilizarea rafinată a culorii, picturile sale surprind atât frumusețea vizuală a genului și subiectului abordat, cât și stările de spirit și emoțiile asociate cu acestea.

Un aspect remarcabil al operei sale este reproducerea esenței și sentimentelor oamenilor din Moldova, integrând elemente de portret în peisaje. Lucrările sale sunt mai mult decât imagini ale unor locuri, ci adevărate povești vizuale, în care fiecare detaliu contribuie la înțelegerea unei realități culturale și spirituale complexe. Ciclul „Meleag natal”, una dintre cele mai reprezentative creații ale artistei, i-a adus Premiul de Stat în 1976. Lucrările sale au fost apreciate în numeroase țări, fiind considerate o reflectare autentică a Moldovei prin prisma talentului său artistic de excepție.

Opera Eleonorei Romanescu depășește simpla reprezentare a naturii, explorând adâncurile sufletului moldovenesc și aducând pe pânză o interpretare originală și sensibilă a realității. Fiecare tablou pe care l-a semnat mărturisește pasiunea ei pentru artă și dragostea pentru Moldova, rămânând un reper în peisajul artistic național. Moștenirea sa continuă să inspire și să reflecte identitatea culturală a Republicii Moldova, simbolizând frumusețea și diversitatea acestei țări.

1 <https://orcid.org/0000-0002-5682-256X>

Eugenia Maleșevschi între genealogie și arta modernă din Basarabia

Tudor STAVILĂ¹

Eugenia Maleșevschi a fost una dintre personalitățile artistice ale Basarabiei care, împreună cu Al. Plămădeală, A. Baillayre, P. Șilingovschi, M. Cogan și alții au alcătuit o întreagă epocă. Eugenia Maleșevschi, născută la 10 decembrie, 1868, în localitatea Harbuțcani, județul Soroca, între anii 1892—1896 a studiat la Școala de Desen a Asociației de Arte Frumoase din Odesa. Pentru succesele sale este menționată de două ori cu medalia mică de bronz. Începând cu anul 1896 își face studiile la Școala Superioară de Arte a Academiei Imperiale de Arte din Sankt-Petersburg (atelierul lui I. Repin).

În 1898 călătorește prin Rusia, realizând studii cu teme arhitecturale și peisaje. În perioada 1899—1903 participă, împreună cu studenții, la realizarea tabloului colectiv *Poziționarea modelului în atelierul lui I. Repin* (1889—1903). Absolventă a Academiei Imperiale de Arte din Sankt-Petersburg în 1903, este distinsă cu titlul de pictor pentru tabloul *Ascultă*. Între anii 1910—1917 participă cu lucrări în cadrul Expoziției Independențelor din Sankt-Petersburg, iar pe parcursul anului care urmează călătorește în Italia, Turcia, Grecia, Siria.

În 1915 expune 90 de opere la Expoziția de tablouri a pictorilor basarabeni din Chișinău, iar în noiembrie 1920 — 18 lucrări în cadrul *Expoziției de pictură și sculptură*, incluzând operele lui Gheorghe Pojedaev. Artista activează în calitate de profesoară de *Istoria artei* la Școala de Belle-Arte din Chișinău în anii 1926—1927, participă la Saloanele Societății de Arte Frumoase din Basarabia. Numele Eugeniei Maleșevschi apare în Catalogul operelor donate pentru fondarea Pinacotecii Municipale în 1939. Pictorița se stinge din viață la 26 octombrie 1942 și este înmormântată la Cimitirul Central din Chișinău.

1 <https://orcid.org/0000-0002-5901-1498>

Popular music from the Republic of Moldova on the turn of 20th and 21st centuries: in search of a systematic approach

Victoria TCACENCO

The purpose of communication is to identify both general trends and specific features in the evolution of three types of non-academic musical culture in the Republic of Moldova — jazz, rock and rap — on the basis of generalization of sound material, scientific literature, including the author's previously published works. If we compare the development of the three above-mentioned musical subcultures viewed from the diachronic aspect, their formation and development resemble such a canonical imitation with the successive introduction of voices. Thus, similar to other European countries, jazz penetrated the territory of Bessarabia in the 1920s-30s, and rock music — in the 1960s, also parallel to a similar process in the countries of Europe and the world, and finally, rap appeared in Moldova in the 1990s, somewhat later than American rap and hip-hop. The development of each subculture goes through a complete cycle in the autochthonous musical culture, each subsequent one — in a shorter time, which corresponds to the information theory and the idea of acceleration of information flow. Thus, given the different duration of the formation of each musical subculture, the algorithm of their development is generally similar. It can be assumed that jazz music has to a certain extent completed its development cycle, giving birth to the most viable trend in Moldova, namely ethnojazz, rock music has developed in various directions (jazz-rock, funk, art-rock, etc.). As for Moldovan rap, it is rather dominated by the mythopoetic thinking characteristic of national folklore.

Fenomenul belic în filmul de animație

Violeta TIPA¹

Tema războiului și a ororilor sale a fost și rămâne una dintre cele mai relevante în lucrările scriitorilor, artiștilor plastici, regizorilor de teatru și film. Animatorii oferă o abordare specială a acestui subiect. Viziunea lor prin limbajul filmului de animație, plin de simboluri și metafore, face ca aceste creații să fie de neuitat.

Ne propunem să analizăm o serie de pelicule ce aparțin unor spații și vremuri diferite, pelicule care au rămas în istoria cinematografei universale ca un model de abordare a problemelor stringente ale umanității. În acest context, interes prezintă filmul *Vecinii* (*Neighbours*, 1951) al regizorului canadian Norman McLaren, o parabolă originală împotriva războiului pentru care a câștigat un Oscar; un alt film nominalizat la același premiu este *Jocul* (*Igra*, 1962), realizat de cel mai cunoscut reprezentat al Școlii din Zagreb, Dušan Vukotić. Peliculele *Conflictul* (*Konflikt*, 1983) al regizorului Garry Bardin și *Războiul* (*The War*, 1987) al regizorilor estonieni Riho Unt și Hardi Volmer sunt niște alegorii, iar filmul *Les Temps morts* (1964) al francezilor Rene Laloux și Roland Topor cercetează motivele ce duc la crimă și război. Peliculele cineaștilor polonezi: *Război și pace* (*Wojna i pokój*, 1984) de Krzysztof Kiwerski, *Igraszki* (1962) de Kazimir Urbaniski atrag atenția asupra impactului distructiv al reacției constante a mașinii de război.

O altă serie de filme se alimentează din războaie concrete, precum cel de-al Doilea Război Mondial în *Pica Don* (1978). Sayoko și Renzo Kinoshita revin la dimineața zilei de 6 august 1945, când bomba atomică a fost aruncată asupra orașului nipon Hiroshima; sau amintirile soldaților care au luptat în războiul din Liban din 1982 în documentarul animat *Vals cu Bashir* (*Waltz with Bashir*, 2008) al israelianului Anri Folman etc.

Aceste filme se remarcă nu numai prin tematica lor, ci și prin tehnicile și metodele de animație, precum și prin materialele folosite.

1 <https://orcid.org/0000-0001-9930-8520>

Художественный образ в графике В. Н. Козлова

Дарья Олеговна АНТИПИНА

В современном изобразительном искусстве много талантливых мастеров, творчество которых пока мало изучено исследователями. Один из таких художников — петербургский живописец-монументалист Виктор Николаевич Козлов (род. в 1957 г.). Являясь выпускником Санкт-Петербургской академии художеств имени Ильи Репина, он много лет преподает на кафедре рисунка Санкт-Петербургской государственной художественно-промышленной академии имени А. Л. Штиглица. Исповедуемые им принципы высокого реалистического искусства с мерой условности и декоративности неизменно передаются новым поколениям молодых студентов. Большое значение в творчестве живописца занимает графика: это эскизы к картинам, портреты, пейзажи, натюрморты, зарисовки.

Исследование посвящено проблеме образности в графике В. Н. Козлова разных лет. Помимо профессионализма и художественного мастерства, которые выражаются в формальной «выстроенности» композиции, грамотном построении рисунка, работе тоном, анатомическом знании, ощущении пространства, применении текстур и фактур, в творчестве художника присутствует то эмоциональное начало, которое является признаком настоящего искусства. Воздействуя на чувства зрителя, его работы неизменно остаются в памяти. Изображая то, что близко и дорого, художник передает свое отношение другим. Каждая работа отражает его интерес к жизненным деталям и любовь к окружающему миру. Убедительность и правдивость образов проявляется в том, что художественный материал всегда берется автором из окружающей жизни. Он не надуман, а увиден, осмыслен и пережит. Художника отличает способность увидеть необыкновенное в повседневном, отобрав при этом наиболее выразительное. Мастер смотрит на окружающий нас мир внимательно, бережно и с уважением. Одухотворенный творческим видением, он предстает в творчестве В. Н. Козлова с особой стороны. Задача данной статьи — на конкретных примерах выявить образные составляющие графических произведений художника.

Забывшие сокровища музейных коллекций

Maria GRABOVSCAIA

Музей, в современном определении, это место хранения, демонстрации, и исследования. Как бы он ни был богат на артефакты, поиск все новых экспонатов, никогда не останавливается. И это живой и естественный процесс для каждого музейного собрания.

Чем старше, значительнее, универсальнее музей — тем более обширны и разнородны его коллекции. Не удивительно, что многие раритеты годами лежат на полках хранилищ. И не потому, что не имеют, или утратили свою культурно- историческую значимость, а потому, что в какой-то момент не отвечают экспозиционным запросам.

Кишиневский Дом — музей А.С. Пушкина, несмотря на свой 75-летний возраст, только начинает изучение собственных фондов. И, конечно, основная работа сотрудников отдела хранения, это кропотливый труд по описанию, составлению сопровождающих документов, а иногда и атрибутированию экспонатов.

В данной статье представлены пять объектов из разных коллекций, принадлежащих Дому-музею А.С. Пушкина в Кишинёве. Это: Ваза, работы фабрики Мейсен, XVIII века; Миниатюры из мастерской Фердинанда Барбедьена, XIX века; Европейская гравюра XVII века; Книга- гербовник XIX века; Экслибрис из средневекового монастыря XV века.

Все эти предметы, в ходе проведенных дополнительных исследований, оказались особенно интересными — либо историей своего появления, либо своей редкостью, и даже — своей исключительной уникальностью.

Когда говорится о минусах частных собраний, один из самых главных недостатков такого хранения — недоступность для широкой публики и зачастую, исследований специалистов. Причины, по которым музей вынуждено «скрывает» ценности в своих запасниках, конечно, другие, но в итоге ведет к одному и тому же негативному результату. Так, недостаточное изучение собственных фондов может привести к катастрофическому непониманию и недооцененности исторической или культурной значимости экспоната.

Расширение спектра вокальных техник молдавских исполнителей в контексте влияния мировой поп-музыки

Виола ЖУЛЯ

Современная социокультурная ситуация по-своему уникальна. С одной стороны, благодаря цифровой революции современные исполнители имеют доступ к разнообразной музыкальной информации, последним техническим достижениям. С другой стороны, процессы миграции, смешение рас и культур, мобильность населения планеты позволяет профессиональным эстрадным исполнителям осваивать новые приемы, техники и способы артистического самовыражения. Не являются исключением и представители национальной поп-музыки. Наиболее популярные исполнители не только внедряют опыт мировой поп-музыки в молдавскую звуковую реальность, но и участвуют в международных проектах и конкурсах наравне со своими зарубежными коллегами, ярким примером чему можно считать конкурс *Eurovision*. Автор изучает технику пения, особенности артикуляции, и другие важные аспекты такого вокального приема, как белтинг (*belting*), используемого как в поп-музыке, так и в практике современного музыкального театра неакадемической ориентации (мюзикл, рок-опера). Название техники производно от английских слов *belting* или *belt*; в свою очередь, слово *belt* переводится с английского как «пояс», а в определенном контексте — как «бандаж» или «корсет». Белтинг — это пение в речевой позиции, характеризующееся звонким, выведенным вперед звуком. Подобное специфическое звучание женских голосов отличается яркой, «фанфарной» подачей с интенсивно-грудной окраской звука даже в высокой тесситуре. В композициях молдавских исполнителей данный прием используется в кульминационной зоне, позволяя достичь звуковой и эмоциональной наполненности звучания. В качестве звукового материала анализируются песни, представленные на конкурсе *Eurovision* разных лет, исполняемые такими певицами, как Наталия Барбу (*Fight*, 2007), Кристина Скарлат (*Wild Soul*, 2014) и Лидия Исак (*The Falling Stars*, 2016).

Шнеер Коган — первый директор Кишинёвского Художественного училища

Андрей ПЕЛИН¹

Работа посвящена молдавскому художнику и педагогу межвоенного периода, Шнееру Герцовичу (Гершковичу) Когану (1872—1940), первому директору Кишинёвского Художественного училища, реорганизованного в 1918 г. Владимиром Фульгентиевичем Окушко (1862—1919), на базе основанной Терентием Николаевичем Зубковым в 1891 г. вечерней Рисовальной школы города Кишинёва.

Вклад Шнеера Когана, как в художественное образование, так и в изобразительное искусство нашего края очень значителен. Родом из провинциального Ореева, он, впоследствии, сумел побывать во многих крупных культурных центрах Европы и Азии, впитав все самые передовые достижения того времени в области изобразительного искусства. После учёбы в Одессе и Мюнхене, он подолгу работал в Кенигсберге, Тель-Авиве и Стамбуле. Несмотря на то, что Ш. Коган проучился в Мюнхенской Академии художеств только четыре семестра, он получил блистательную подготовку практически во всех отраслях графических дисциплин. Изучал в академических мастерских рисунок у Иоганна Гертериха, живопись у Людвигу Гертериха, а композицию у Шандора Вагнера. Наибольших успехов он достиг в области эстампа, в частности в технике офорта.

В межвоенные годы Ш. Коган очень плодотворно сочетал творческую работу с педагогической деятельностью. К сожалению, до нашего времени дошло очень мало сведений о его жизненном пути. В силу исторических обстоятельств, сохранилось немного его художественных произведений. Большая их часть находится в собрании Национального музея искусств Молдавии. О прочих работах Ш. Когана мы знаем в основном по упоминаниям в перечнях каталогов выставок и периодических изданий довоенного времени.

Как преподаватель графических искусств, он пользовался большим уважением у учеников. В их среде он был непререкаемым авторитетом и

1 <https://orcid.org/0009-0007-8204-0020>

почти культовой фигурой. Ссылаясь на предшествующие публикации и другие доступные документы и свидетельства, мы попытались несколько дополнить немногочисленные сведения биографии Шнеера Герцовича Когана.

Початок діяльності шкіл з реставрації монументального і станкового малярства в Україні

Наталія Олексіївна УРСУ,
Іван Андрійович ГУЦУЛ

Організаційні принципи діяльності київської школи реставрації 1920 — першої половини 1930-х рр. пов'язані з участю в її роботі Всеукраїнської Академії Наук і Всеукраїнського Археологічного Комітету.

Влітку 1919 р. ревіталізацію розписів у Хрестильні Софійського собору виконав Михайло Бойчук. Це було логічне продовження реставраційної діяльності художника, розпочатої 1910 р. Одним з перших його учнів у 1909—1910 рр. був Микола Касперович, який опановував реставраційну справу в Парижі, Львові й Києві, а в 1920-х роках, разом з Костянтином Кржемінським став засновником київської школи реставрації. Паралельно з київською постала й львівська школа музейного напрямку реставрації. У Національному Музеї Львова упродовж 1910—1930-х рр. була розроблена оригінальна методологія реставрації галицького іконопису.

Феномен київської (1920—1930) і львівської (1910—1940) шкіл реставрації полягає в найактивнішій участі у реставраційній діяльності талановитих малярів-новаторів, що ставили собі за мету узагальнити художній досвід України попередніх століть і на цьому ґрунті відродити новий «великий» стиль. М. Касперович і Я. Музика стають першими фаховими реставраторами музейного напрямку в Україні. В їх доробку десятки пам'яток іконопису та живопису на полотні XVI-XIX ст. М. Касперович отримав звання професора УАМ та вченого-реставратора АН України. Він закладає основи наукової реставрації. Принципи ідей багато в чому випереджають тогочасні уявлення про мету і засоби наукової реставрації. Останньою великою роботою стало відновлення Врубелівського іконостасу Кирилівської церкви у Києві (1935). Вчений здійснював нагляд за станом збереженості давніх пам'яток Києва. Львівська художниця Ярослава Музика присвятила себе реставрації, працюючи за фахом у Національному музеї у Львові (1926—1948). Вона

опанувала складне і тонке мистецтво реставрації, технологію іконопису, захоплювалась емоційною силою образної мови ікони та відреставрувала сотні пам'яток старовинного українського малярства. Через неї досвід київських реставраторів почасти ввійшов у практику львівської школи реставрації.

Неомодерн у видах і техніках вуличного мистецтва

Іван Станіславович ПІДГУРНИЙ,
Оксана Андріївна КЛІЩ

Вуличне мистецтво, стріт-арт (стріт-арт) — сучасний напрямок неомодерного мистецтва, який використовує міські території для художніх проєктів. Термін з'явився на початку 80-х, тоді ж він почав входити в лексикон науковців, мистецтвознавців, але сам жанр з'явився набагато раніше.

До цього напрямку можна віднести все, що є міським стилем образотворчого мистецтва. Деякі дослідники помиляються і стверджують, що «графіті» — це єдиний вид вуличного мистецтва. Але графіті — це лише один із видів вуличного мистецтва. Стилiстичний поділ особливо помітний серед «графіті». Розрізняють наступні техніки: *написання* — це процес малювання «графіті» без прив'язки до стилю. Сюди відносяться абсолютно всі різновиди: *бомбінг* — швидке малювання в екстремальних умовах; *теггінг* — це підпис художника, його псевдонім.

Крім техніки нанесення, існують також види «графіті», що відрізняються за стилем: бульбашкова графіка з використанням великих літер і тривимірних бульбашок; throw — нью-йоркський стиль, який передбачає використання двох кольорів і простих форм; знак — малюнки знаків у стилі художника «графіті»; дикий стиль — один з найпоширеніших видів, який передбачає нанесення складних малюнкiв; 3D-стиль — картинки в 3D стилі, а також оптичні ілюзії.

Регулярно з'являються нові неомодерні тенденції, художники намагаються знайти власний стиль і виділитися з сонму інших авторів. Образотворчість, в усіх її проявах, дуже чутливо відреагувала на війну і звiрства окупантів в Україні. Щодня з'являються нові роботи митців різних жанрів та стилів, які об'єднує одна концепція — протидія жорстокості та насильству. На вулицях європейських міст з'являються нові стінописи у стилі неомодерну. Існує багато візуальних робіт в інтернет-просторі в жанрі графічного дизайну. Одним із багатьох художників стріт-арту, який залишив свій відбиток у баченні історії цієї війни є Бенксі — активіст та режисер-документаліст, який намалював неомодерні композиції у Києві, Ірпені, Горенці, Бородянці (всього сім «графіті»).

CUPRINS/CONTENT

CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA CULTURII TRADIȚIONALE ROMÂNEȘTI

Valentin ARAPU	Fântânile din Moldova și Muntenia în descrierile călătorilor străini din secolul al XIX-lea: aspecte istorice și etnoculturale	47
Elena ARDELEAN, Mina MOȘNEAGU	Aspecte privind conservarea bunurilor culturale aparținând colecțiilor bisericești din România	48
Manole BRIHUNEȚ	Catapeteasma, o piesă liturgică caracteristică bisericilor de lemn din Basarabia la începutul secolului al XIX-lea	49
Viorica CAZAC	Sustenabilitatea în cultura tradițiilor și meșteșugurilor românești	50
Camelia CĂLIN, Gerard CĂLIN	Elemente de simbolistică și mitologie astronomică tradițională românească din patrimoniul Muzeului Viticulturii și Pomiculturii Golești	52
Carolina COTOMAN	Mesagerii funești	53
Alina FELEA	Aflându-mă și în primejdie de boală.. și-ngrozindu-mă paharul morții. Considerații asupra cauzei întocmirii testamentelor din Țara Moldovei (sec. al XVII-lea-începutul sec. al XIX-lea)	54
Natalia GRĂDINARU	<i>Casa mare</i> ca spațiu de desfășurare a obiceiurilor nuptiale	55
Ina ISAC	Poarta Sărutului în simboluri și imagini	57
Natalia LAZAR	Dinamica obiceiurilor. Despre nevoia de recuperare a identității culturale în Țara Oașului	59
Elena MADAN Sergiu LUCA	Monografiile satelor — izvor de informații tematice	60
Alexandru MAGOLA	Crucifixe și alte monumente cu caracter religios din centrul Chișinăului	61
Corina MIHĂESCU	Corpusul de Documente Etnografice Românești (DER) — modalitate de valorificare a cercetărilor de teren	62
Raisa OSADCI	Obiceiurile prenuptiale ca parte a tradițiilor de trecere la românii de la est de Prut	63
Ecaterina PIHUROV	Locuința românilor din spațiul Pruto-Nistrean reflectată în descrierile de călătorie din secolele XVIII-XIX.	64

Sergiu SUVAC	Poarta și îngrăditurile tradiționale din cadrul Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi”	65
Ion TIȚA-NICO-LESCU	Etnologia teologică — mijloc de investigare a culturii tradiționale	66
Valentina URSU	Controverse în păstrarea și promovarea culturii tradiționale în RSS Moldovenească	67
Nina IVANOVA	Representations about casa mare in nowadays Chisinau	68

CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA CULTURII TRADIȚIONALE A MINORITĂȚILOR ETNICE

Ion DUMINICA	Meșteșugul fierăritului practicat de romi în Estul Carpaților: rezultatele cercetării istorico-etnografice din 2024	69
Iuliana GHERMAN	Impactul valoric al culturii ucrainene pentru învățământul artistic din Republica Moldova	70
Irina IJBOLDINA	Spațiul exterior al locuinței lipovenilor din satul Cunică (r-nul Florești): tradiții și manifestări culturale contemporane	72
Svetlana PROCOP	Paștele Blajinilor în comunitatea romilor din Soroca: concluzii din cercetările de teren	74
Elsa STAVRO	Dincolo de aparențe: condiționarea toleranței interetnice și inter-religioase în societatea albaneză din timpul regimului dictatorial comunist (1945—1990)	75
Diana NICOGLIO	Çorba and şurpa in the Gagauz food traditions	77
Aleksey A. ROMAN-CHUK	Romanian language in the system of trilingualism of Bulaestian Ukrainians	78
Tatiana ZAIKOVSKY	Funeral meal dishes in the Old Believers Church of Chisinau	80
Ольга ГАРУСОВА	Повседневная пища как элемент традиционной культуры старообрядцев/липован Молдовы	81
Надежда КАРА	Традиционная кухня болгар Молдовы: к вопросу о выборе мест для сбора полевого материала	83
Жозефина КУШНИР	Каталог идишских устойчивых выражений евреев Республики Молдова: к вопросу о его концепции и экзистенциально актуальном подходе	85

Евдокия СОРОЧАНУ	Особенности хлебопечения в гагаузском селе Чишмикиой	87
Виталий СЫРФ	Картографирование традиционного жилища гагаузов Республики Молдова. История проблемы	88

CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA CULTURII TRADIȚIONALE A UCRAINENILOR

Oksana DROHO-BYTSKA	Destruction of Cultural and Historical Values during the Soviet Occupation of Halychyna (1939—1941)	89
Василь БАЛУШОК, Тетяна ШЕВЧУК	Теоретичні погляди наших попередників: Катерина Грушевська	90
Любов БОСА, Олександр БОСИЙ	Культурна спадщина Бучі: від особистих історій до колективної пам'яті	91
Альона ВАМУШ	Символіка металевих жіночих прикрас слов'янського населення Карпато-Дністровського регіону (II-га половина V — VII століття)	92
Олександр ГОЛОВКО	Гастрономічний контекст святкування Великодня на Східноподільському Придністров'ї (кін. XIX — поч. XXI ст.)	93
Віктор КОЖУХАР	Динаміка розвитку українського традиційного житла в Республіці Молдова	94
Катерина КОЖУХАР	Святий вечір в с. Берлінці Бричанського р-ну (за матеріалами теренових обстежень)	95
Марина ОЛІЙНИК	Дослідження, відтворення та популяризація вишиванок Бориса Грінченка (до 160-ліття від дня народження)	97
Наталія ПЕТРОВА	Культурна спадщина України під час російсько-української війни	99
Теофіл РЕНДЮК	Національна ідентичність українських емігрантів в умовах сучасної культурної глобалізації	101
Володимир СКЛЯР	Спільні тенденції у змінах етнічного складу населення Молдови та України (1959—1989 рр.)	102
Василь СТИШОВ	Календарна звичаєво-обрядова культура як маркер української ідентичності емігрантів у Німеччині	104
Наталя СТУДЕНЕЦЬ	Традиція хатнього стінопису і сучасні арт-практики в Україні	106
Валентина СУШКО	Народна архітектура українців Слобожанщини	107

Марина ЮР	Формування сучасної культурної спадщини України в контексті інтеграційних та глобалізаційних процесів межі XX — XXI століть	109
------------------	---	-----

CERCETAREA, VALORIFICAREA ȘI PROMOVAREA PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC

Serghei AGULNIKOV	Din istoria cercetărilor arheologice ale culturii Belozerka pe teritoriul Republicii Moldova	110
Світлана БІЛЯЄВА	Українська культурна спадщина Північного Причорномор'я: формування та розвиток	112
Vasile DIACONU	Utilizarea surselor cartografice pentru identificarea și repertorierea tumulilor antici. Studiu de caz: Depresiunile Subcarpatice ale Moldovei	113
Кирило ГОРБЕНКО	Будівельні споруди укріпленого поселення Дикий Сад	114
Serghei HEGHEA	Problematica Etapei Cucuteni B3 — repere istoriografice	116
Cătălin HRIBAN, Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU, Andrei BALTAG, Sever BOȚAN	Cercetări arheologice preventive în incinta Episcopiei Hușilor. Rezultate preliminare	117
Vasile IARMULSCHI	Rit și ritualuri funerare în necropola din Epoca La Tène Târziu de la Otvejici (reg. Bretsk Bielorusia)	119
Svitlana IVANOVA	The Oldest Amber of the North-Western Black Sea Region	120
Alexandru LEVINSCHI	Atelierele de olărie din Epoca Romană Târzie de la Solonceni — noi evaluări	121
Natalia MATEEVICI, Petre COLȚEANU, Laura GHEORGHIU, Ioana DORCU	Lotul de ștampile amforice provenite din săpăturile de la Medgidia Elenistic 3	122
Sergiu MATVEEV, Vlad VORNIC, Melania ISTRATI	Utilizarea metodei Pixe la studierea materialului ceramic de pe situri cu mai multe niveluri de locuire	124

Sergiu MUSTEAȚĂ	Recent archaeological surveys in Chisinau — an example of urban archaeology*	126
Микола НИКОЛАЄВ	Про Українську школу досліджень писемних пам'яток Античної Доби з північного причорномор'я	127
Sergiu POPOVICI	Unelte din piatră șlefuită descoperite în situl Cucutenian Vadul lui Vodă I	129
Игорь САПОЖНИКОВ, Александр СИНЕЛЬНИКОВ	Городище Орловка (Каменная Гора) или Картал на Дунае: о названии и основных итогах 225-летнего исследования	131
Angela SIMALCSIK, Mihail BĂȚ	Semnificația însemnelor craniene în Epoca Fierului în lumina noilor descoperiri funerare	133
Ghenadie SÎRBU	Toporașe miniaturale din lut. O imitație a simbolului luptătorului sau altceva	134
Иван СНЫТКО	Святилище Аполлона Борея (?) у Сиверсова Маяка на Хоре Ольвии в классическую и раннеэллинистическую эпохи	135
Margareta Simina STANC, Mihaela DANU	Archaeozoological and archaeobotanical evidence in the limes outposts at the North-Western Roman frontier of Dacia Porolissensis	137
Denis TOPAL	Dubăsari barrows and burnt wooden constructions in the Scythian mounds*	139
Ion URSU, Ludmila BACUMENCO- PÎRNĂU, Vlad VORNIC	Necropola medievală de la Lozova — „La hotar cu Vorniceni”. Rezultate preliminare ale campaniei arheologice din anul 2024	140
Vlad VORNIC, Valeriu BUBULICI	O amforetă romană descoperită la Bubuieci (mun. Chișinău)	142
Dmytro YANOV, Serhii ZHOSAN	New 16th — century hoard of Crimean Khanate coins discovered near the village of Flora	143

CERCETAREA ȘI VALORIFICAREA PATRIMONIULUI CULTURAL CONSTRUIT

Diana ANDRONOVICI, Tamara NESTEROVA	Locuința la bloc în Republica Moldova — analiza ofertei și exigențele locatarilor	144
--	---	-----

Manole BRIHUNEȚ	Biserici de factură occidental-catolică promovate în Moldova la începutul secolului XX de arhitecți austrieci	145
Aurelia CARPOV	Restituirea imaginii conacelor boierești din secolele XIX-XX din Republica Moldova. Studiu de caz: Conacul din Cuhureștii de Sus	146
Sergius CIOCANU	Vechi structuri megalitice din zona orașului Chișinău distruse în secolul al XIX-lea	147
Sorina-Nicoleta GRATI	Impactul artei murale în transformarea peisajului urban	148
Ruslan GRECU	Primele biserici ale mănăstirii Răciula	149
Vitalie MALCOCI	Valori culturale și manifestări artistice în arhitectura vernaculară din R. Moldova	150
Angela MUNTEANU	Patrimoniul cultural construit — tipologia locuinței rurale din Republica Moldova	151
Mariana ȘLAPAC	Specificul arhitectural-artistice al Expoziției Generale din 1925 de la Chișinău	152
Aurelia TRIFAN	Proiectele tip în arhitectura sovietică	153
Alla CHASTINA	History of the town Orhei in the XIX- the first third of the XX centuries in archival documents. Preliminary research	154
Ирина ГОФМАН	Иоганн Эдуард Якобсталь — немецкий архитектор и педагог XIX в.	155
Светлана ИЛЬВИЦКАЯ	Композиционный метод «трилучия» в архитектуре	156
Оксана РОМАНОВА	Сохранение культурного достояния традиционной жилой архитектуры	158

PATRIMONIUL ARTISTIC IDENTITATE, MEMORIE ȘI COMUNICARE ARTISTICĂ ÎN PROCESUL DE GLOBALIZARE CULTURALĂ

Lucia ADASCĂLIȚA	Grafica satirică în creația plasticianului Ilia Bogdesco	159
Valeria BARBAS	The Unheard Voices of Silent Cinema: Violeta Dinescu's Music for F.W. Murnau's «abu» and «Nosferatu»	160
Alexandru BOHANȚOV	Poetul și cineastul Gheorghe Vodă: un regizor de marcă al filmului național	161

Vasile CHISELIȚĂ	Rețelele de creație ca factor al repertoriului orchestrei „Folclor”: actori, domenii, conexiuni în promovarea muzicii neo-tradiționale în perioada sovietică	162
Anca Doina CIOBOTARU	Destine teatrale ieșene	163
Elena DULGHERU	Valori identitare și memorie culturală în cinematografia kârgâză contemporană	164
Violina GALAICU	Resursele expresive ale modulației în muzica de cult bizantină	165
Ana GHILAȘ	Spectacolul de forme mici în actualitate	166
Victor GHILAȘ	Prezențe muzicale germane din perioada barocului în Basarabia.Compozitorul Johann Jacob Bach	167
Dorina KHALIL-BUTUCIOCI	Dramaturgi contemporani din Republica Moldova pe scenele teatrelor din Germania	168
Anna KRÓLICA	Landscapes of Death	169
Lidia KULIKOVSKI	Plăcile memoriale — obiect de patrimoniu chișinăuian	170
Olga LUCOVNICOVA	The Role and Representation of Architecture in Documentary Films from the Republic of Moldova	172
Ana MARIAN	Implementări stilistice ale nudului în creația sculptorilor din Republica Moldova	173
Anastasia MOLDOVANU	<i>Acasă în lume</i> , timpul și spațiul artistului Teodor Buzu	174
Elena MUSTEAȚĂ	Tradiție și polivalență în creația artistului plastic Gheorghe Huzun (1932 — 1997)	175
Dumitru OLĂRESCU	Viața satului în lumina ecranului	176
Snejana PÂSLARI	Dialogul culturilor, stilurilor și artelor în <i>Angel of the North</i> pentru orchestra de coarde (comentariul compozitoarei)	177
Ana-Maria PLĂMĂDEALĂ	Actorul Mihai Volontir: ipostaza cinematografică	178
Victoria ROCACIUC	Particularități artistice și etnice ale operelor semnate de pictorița Eleonora Romanescu	179
Tudor STAVILĂ	Eugenia Maleșevschi între genealogie și arta modernă din Basarabia	180

Victoria TCACENCO	Popular music from the Republic of Moldova on the turn of 20th and 21st centuries: in search of a systematic approach	181
Violeta TIPA	Fenomenul belic în filmul de animație	182
Дарья Олеговна АНТИПИНА	Художественный образ в графике В. Н. Козлова	183
Maria GRABOVSCAIA	Забутые сокровища музейных коллекций	184
Виола ЖУЛЯ	Расширение спектра вокальных техник молдавских исполнителей в контексте влияния мировой поп-музыки	185
Андрей ПЕЛИН	Шнеер Коган — первый директор Кишинёвского Художественного училища	186
Наталія Олексіївна УРСУ, Іван Андрійович ГУЦУЛ	Початок діяльності шкіл з реставрації монументального і станкового малярства в Україні	188
Іван Станіславович ПІДГУРНИЙ, Оксана Андріївна КЛІЩ	Неомодерн у видах і техніках вуличного мистецтва	190